

Eszmélet

Társadalomkritikai és kulturális folyóirat. Megjelenik évente négyszer.

100. szám (2013. tél)

Melléklet

Vincent Liegey, Stéphane Madelaine,
Christophe Ondet és Anne-Isabelle Veillot

Jólét gazdasági növekedés nélkül

A Nemnövekedés felé

Kiáltvány a Feltétel Nélküli Alapjuttatásért (FNA)

A fenntartható és élhető társadalomba vezető
békés, demokratikus átmenetért

*A Nemnövekedés mozgalom, elsősorban a Nemnövekedés Párt
és a Növekedéstagadók Egyesületének munkája, valamint a 2012-es
Nemnövekedés kampány során született tanulmányok*

Fordította: Balogh-Sárközy Zsuzsanna

Szakmai lektor: Szabó Rebeka

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication (P. A. P.) Kosztolányi, a bénéficié du soutien de l'Ambassade de France en Hongrie et de l'Institut Français en Hongrie.

Ez a mű a Magyarországi Francia Nagykövetség és a Magyarországi Francia Intézet támogatásával a Kosztolányi Könyvtámogatási Program (P. A. P.) keretében jelent meg.

**INSTITUT
FRANÇAIS**
BUDAPEST

Liberté • Égalité • Fraternité
RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:

Vincent Liegey, Stéphane Madelaine,
Christophe Ondet et Anne-Isabelle Veillot:

*Un projet de Décroissance. Manifeste pour une Dotation
Inconditionnelle d'Autonomie (DIA)*

Les Éditions Utopia, Paris
2013

© Les Éditions Utopia, 2013
Les Éditions Utopia
30 Rue Amelot 75011 PARIS
contact@editions-utopia.org
www.editions-utopia.org
www.mouvementutopia.org
www.projet-decroissance.net

© Eszmélet Alapítvány

Hungarian Translation © Balogh-Sárközy Zsuzsanna

Tartalom

Előszó a magyar kiadáshoz	5
Bevezetés	7
Előszó	9
I. Miért éppen Nemnövekedés?	11
1. <i>A baj forrása maga a Növekedés</i>	11
2. <i>A Nemnövekedés útja: gondolkodjunk másképp, lépünk ki a rendszerből!</i>	14
2.1. A Nemnövekedés gyökerei	14
2.2. Nemnövekedés: az elnevezés története	16
2.3. Nemnövekedés: miért van szükség erre a meghökkentő elnevezésre?	17
2.4. Nemnövekedés: ufó a politikai térben	18
2.5. A Nemnövekedés útjai	19
II. Feltétel Nélküli Alapjuttatás: a Nemnövekedés felé	22
III. Miért van szükség a Feltétel Nélküli Alapjuttatásra?	29
1. <i>A társadalmi átalakulás eszköze</i>	29
1.1. Csökkentsük az egyenlőtlenségeket!	29
1.2. Szakítsunk az örökös bizonytalansággal!	31
1.3. Szabaduljunk fel a munka diktatúrája alól!	32
2. <i>Gazdasági eszköz</i>	35
2.1. Lábáljunk ki a kapitalizmusból!	35
2.2. Lépünk ki a gazdaság bővköréből!	37
2.3. Segítsük elő a nyitott relokalizációt!	39
3. <i>Politikai eszköz</i>	42
3.1. A valódi demokráciáért	42
3.2. Egy másik Európáért	46
3.3. A felvilágosult pacifizmusért	47
4. <i>A Feltétel Nélküli Alapjuttatás – egyszerre a fenntartható és élhető Nemnövekedés felé vezető út és a megvalósítás módszere is</i>	48
IV. A Feltétel Nélküli Alapjuttatás : az átmenet megvalósításának eszköze és tartalmi eleme	50
1. <i>Tartalmi elemek</i>	51
1.1. A lakhatáshoz való jog és a földhasználat.....	51
1.2. Jog az egészséges táplálkozáshoz	56

1.3. Hozzáférési jog a természetes és energiát biztosító erőforrásokhoz.....	61
1.4. Jog a mobilitáshoz.....	63
2. <i>Eszköz az átalakuláshoz</i>	67
2.1. Jog az egészséghez.....	67
2.2. Jog az oktatáshoz.....	69
2.3. Jog a kultúrához.....	73
2.4. Jog az információhoz.....	74
3. <i>Perspektívák</i>	75
V. Hogyan valósítható meg a Feltétel Nélküli Alapjövedelem?	77
<i>Első számú forgatókönyv: a helyi gyakorlati megvalósítások kiterjesztése</i>	77
<i>Második számú forgatókönyv: a Feltétel Nélküli Alapjuttatás előszobájaként a Feltétel Nélküli Egzisztenciális Jövedelem bevezetése</i>	79
<i>Harmadik számú forgatókönyv: a munkamegosztáson keresztül megvalósított munkaidő-csökkenés</i>	80
<i>A szálak összeérnek</i>	81
VI. Tiltakozó hangok	83
1. <i>A segélyből élő tétlenkedők társadalma?</i>	83
2. <i>Tényleg feltétel nélküli? Jogok és köteleességek</i>	84
3. <i>Hogyan lehet finanszírozni a FNA-t?</i>	
4. <i>Jövedelmi plafonnal kiegészített FNA: hát a fogyasztás szabadságával mi lesz?</i>	86
5. <i>Fenyeget-e tömeges bevándorlás?</i>	87
VII. Konklúzió: ami ma még utópiának tűnik, holnap valóság lesz	89
Glosszárium	91
Bibliográfia	93
Filmográfia	95

Előszó a magyar kiadáshoz

2011-ben fordítottuk le és adtuk ki az első, Nemnövekedésről szóló, magyar nyelvű könyvet (Serge Latouche: *A Nemnövekedés díszkrét bája*. Szombathely, Savaria University Press, 2011), amit a szerző, Latouche professzor jelenlétében, jelentős médiaérdeklődés mellett, nagy sikerrel mutattunk be. Véleményünk szerint ezt a pozitív fogadtatást annak is köszönhetjük, hogy a környezeti, gazdasági, szociális, illetve politikai és demokratikus krízis tüneteit közvetve vagy közvetlenül már szinte mindenki érzi, és a Nemnövekedés elmélete radikalizmusával, az általa feszegetett kérdésekkel kiválóan alkalmas arra, hogy segítséget nyújtson a megoldások keresésében, a válságból kivezető lehetséges utak megtalálásában.

Az említett könyv kiváló összefoglalóját adta a Nemnövekedés korai gondolatmeneteinek: foglalkozott a növekedés paradigmájának lebontásával, a növekedés fizikai és kulturális határainak különböző megközelítéseivel. Ugyanakkor szükségképpen hiányoztak a Nemnövekedés mozgalom tagjai által (főleg Franciaországban) beszélgetések, viták során, aktuális problémákra reagálva kidolgozott és összegyűjtött elemek: példák az elméletek gyakorlati megvalósulására, vagy például a Nemnövekedés társadalmának kialakulásához szükséges eszközök, a fenntartható és élhető társadalom felé vezető scenáriók.

Ez utóbbiak bemutatására vállalkozott e könyv. Olyan négy francia szerző művét tartja kezében az Olvasó, akik egyúttal évek óta aktív tagjai és véleményformálói a francia Nemnövekedés mozgalomnak. A francia kiadás 2013 januárjában jelent meg, és azóta szakmai és közéleti körökben átütő sikert ért el: társadalmi-gazdasági berendezkedésünk kereteit feszegető vitákat produkált a frankofón média olyan véleményformáló csatornáin, mint a *Le Monde*, a *Liberation* vagy a *France Culture*, illetve az olvasóközönség tagjai között is – a könyv tartalmát ugyanis eddig több mint 50 előadás során mutatták be Franciaországban, Belgiumban és Svájcban.

A „Jólét gazdasági növekedés nélkül” tehát amellett, hogy kimerítő, velős és érdekfeszítő szintézisét adja a Nemnövekedésnek, megkísérli felvázolni annak fő vonalait, hogy hogyan juthatunk el ehhez egy új gazdasági eszköz, a Feltétel Nélküli Alapjuttatás és a jövedelmi plafon együttes alkalmazásával. A könyv beszámol a társadalom átalakulásának már ma is tapasztalható jeleiről is: a közösség által támogatott mezőgazdaság, a helyi pénzek, az ökoházak, vagy az átalakuló városok ismerős gyakorlati példaként szolgálhatnak arra, mit is értünk kívánatos társadal-

mi berendezkedésen. A megszokottól eltérő koncepciókat javasol a valódi demokrácia, a társadalmi és környezeti igazságosság, az egyén autonómiája, a tartalmas, társas együttélés vagy a relokalizáció formájában, illetve reformokat a monetáris politikával, a központi bankok szerepével, a minimális és maximális jövedelmekkel, a közszolgáltatások ingyenes használatával és a helyi gazdasági rendszerekkel kapcsolatban. A szerzőknek az a véleményük, hogy mindezek a gyakorlatok és megközelítések együtt vihetnek közelebb lépésről lépésre a Nemnövekedés felé vezető demokratikus átalakuláshoz.

E könyv célja természetesen nem az, hogy az egyetlen üdvöztítő utat megmutassa, hanem hogy lerakja egy konstruktív vita alapjait – amire minden esély megvan, hiszen szerencsére egyre többször látjuk feltűnni a könyv fontos témáit a hazai sajtóban is. Meggyőződésünk, hogy a magyarországi fogadtatás inspiráló hatással lesz majd a Franciaországban folyó diskurzusra is, hiszen egészen más politikai és gazdasági háttérű és történetű országokról van szó. A szerzők, bár maguk nem tapasztalták, tisztában vannak az államszocializmus által elkövetett súlyos hibákkal, és mindenképp el akarják kerülni ezek ismétlődését – éppen ezért tartják fontosnak a politikai dogmák megkérdőjelezését, és a gondolkodást arról, hogyan lehet egy társadalmat lépésről lépésre megváltoztatni a hatalom megszerzése nélkül.

A magyar kiadás munkatársai nem feltétlenül értenek egyet a könyvben megfogalmazott minden egyes állítással, ugyanakkor nagyon fontosnak tartják a vitát, gondolkodásunk kereteinek tágítását, vagy akár a rögzült megközelítések lecserélését. Bízunk abban, hogy az Olvasó egyrészt látni fogja, hogy már léteznek működőképes alternatívák a gyakorlatban, másrészt talál elég elméleti muníciót a konstruktív gondolkodásra arról, hogyan valósíthatjuk meg az átalakulást egy igazságosabb, élhető, jóléti társadalomba.

*Balogh-Sárközy Zsuzsanna, fordító
Szabó Rebeka, szakmai lektor
Vincent Liegey, a szerzők egyike*

Bevezetés

A létfenntartáshoz szükséges jövedelem, a *Jövedelmi Plafon* meghatározása, az ingyenesség szférájának kiterjesztése, az erőforrások nem rendeltetésszerű használatának megadóztatása, a helyi pénzek, a nyitott relokalizáció és az átmenet fogalmának meghatározása, akárcsak a politikai és szervezeti stratégia kérdései az utóbbi években számos beszélgetés és vita központi témájává váltak a Nemnövekedés mozgalmanak különböző csoportjain belül.

Az utóbbi hónapokban egyes területek még inkább a figyelem középpontjába kerültek, különösen az adóssággal és a pénzteremtéssel kapcsolatban elfoglalt politikai pozíció, a posztfosztilis korszak, a kapitalizmus és a produktivizmus meghaladásának, illetve a társadalom újrapolitizálásának lehetőségei tekintetében.

Ezekből a vitákból a Növekedéstagadók nagy többsége számára az az alapvetés kristályosodott ki, hogy a fenntartható, békés és konviviális, tehát tartalmas társas együttélésen alapuló, a Nemnövekedés szellemiségét követő rendszer irányába mutató értékteremtő kör kialakítását leginkább előmozdító gazdasági és társadalmi intézkedés a *Feltétel Nélküli Alapjuttatás* (FNA) és a Jövedelmi Plafon egyidejű alkalmazása lehet.

Ezzel a kiáltvánnyal szándékunk szerint egy konstruktív vitát indítunk el, amelynek során megvitatásra kerül az átmenet terve, kísérleti alkalmazása és fokozatos bevezetése. Az FNA ugyan nem csodaszer, de nagyban elősegítheti, hogy kiutat találjunk abból a zsákutcából, amibe a növekedésen alapuló társadalom egyre gyorsuló ütemben sodor bennünket.

Ez a kiáltvány ugyanakkor részét képezi annak a stratégiának is, amely a különböző antikapitalista, baloldali irányzatok számára az antiproduktivizmus közös nevezőjét kínálja fel, illetve a néhány éve Franciaországban és világszerte megkezdett reflexió, vita folytatását is jelenti.

A kötet szerzői növekedéstagadók: 2008 óta részt vesznek a Nemnövekedés politikai mozgalomának kidolgozásában, közreműködtek a francia *Nemnövekedés Párt* (PPLD) újraindításában 2008-ban, a 2009-es *Európa-Nemnövekedés Kampány*, illetve a konvergencia szellemében meghirdetett egységfront kialakításában, valamint a 2012-es *Nemnövekedés Kampányban*.

Célkitűzésük egy új politikai irány megvalósítása a Nemnövekedés gondolatainak minél szélesebb körű elterjesztése érdekében, leleplezve a növekedés és a média bűvöletében vergődő rendszer kártékonyágát,

illetve elősegítve a békés és demokratikus átmenetet új, fenntartható és élhető társadalmi modellek felé.

Vincent Liegey, doktorandusz, 2008 januárja óta a francia Nemnövekedés Párt szóvivője;

Stéphane Madelaine, az alkalmazott mérnöki tudományok professzora a Grandes Écoles (a francia felsőoktatás elitintézményei) előkészítő osztályaiban (a PPLD tanácsának tagja);

Christophe Ondet, középiskolai gazdasági vezető, a PPLD volt főtítkára;

Anne-Isabelle Veillot, családsegítő pedagógus, a PPLD főtítkára.

A könyvhöz kapcsolódó további linkek, cikkek, szövegek, videók, referenciák és beszélgetések a www.projet-decroissance.net oldalon találhatóak. Kapcsolat: contact@projet-decroissance.net

Előszó

Mindig többet követelő kapitalista, produktivista társadalmunk válságba jutott. Mi lenne, ha nem várnánk meg, amíg magától hullik darabjaira, hogy a füstölgő romokon majd spontán módon épülhessen fel egy jobb világ? Azok közé tartozom, akik szívesebben alakítják a jelent, mint a jövőt, legyen ez utóbbi bármilyen ígéretes is. Bizony, a kivezető ösvény keresését most kell elkezdenünk. Tele kell kürtölnünk a világot azzal a jó hírrel, hogy az emberi társadalom már igenis elég gazdag ahhoz, hogy hétmilliárd ember számára megfelelő életkörülményeket biztosítson.

Semmi szükség arra, hogy fejet hajtsunk a szociális megszorító politikák előtt! Éppen ellenkezőleg: elődeink felszabadító harcának szellemében, még jóval elszántabban kell a szociális jogok elfogadtatására törekednünk. Egy olyan megállapodást kell kicsikarnunk tehát, amelyik nem a fennálló, ártalmas rendszert védi, hanem valóságos társadalmi változást tesz lehetővé.

Bár a társadalmi változást elősegítő eszköz elnevezésében még nem sikerült konszenzusra jutni – felmerült a szociális jövedelem, a feltétel nélküli alapjuttatás, az univerzális vagy állampolgársági jövedelem, a szociális osztalék fogalma is –, de végső soron az elnevezésnek nincs különösebb jelentősége. A fontos az, hogy a Feltétel Nélküli Alapjuttatás gondolatának valamennyi támogatója értsen egyet a tekintetben, hogy nem a leggazdaságosabb, hanem a legjobb megoldás megtalálására van szükség. Mindannyiunknak egyet kell értenünk abban, hogy a Feltétel Nélküli Alapjuttatás egy új társadalmi szerződés alapvető eleme, ami utat nyit a szélesebb autonómia előtt, és a lehető leggyorsabban segít leszámolni az életünkre telepedő munkaközpontúsággal.

Vitára kell bocsátani a szociális jövedelem különböző módozatait. Nem a különbségekre kell összpontosítani, hanem a szociális, politikai és kultúrtörténeti azonosságokra. Túl kell lépnünk a szociális jövedelemért folytatott hűszérvényi terméketlen harc kudarcán, ugyanakkor nem szabad bedőlnünk ellenfeleink, Alain Madelin, Christine Boutin vagy Dominique de Villepin* hangzatos szólamainak a „szociális osztalékról”. Nem csupán a garantált jövedelem összegével kapcsolatban nem értünk egyet a jobboldallal, és nem is csak abban tér el a véleményünk, hogy általános legyen-e vagy sem, feltételhez kötött vagy éppen feltétel nélküli. Véleménykülönbségünk sokkal mélyebben gyökerezik: az általános és feltétel

* Francia politikusok, volt miniszterek – a ford.

nélküli jövedelem számunkra a kapitalizmusból és a produktivizmusból kivezető utat jelenti. A Feltétel Nélküli Alapjuttatás elképzelésünk szerint nem egyszerűen a túléléshez szükséges jövedelem: a javak érdek nélküli megosztásához, vagyis a közösség építéséhez kötődik.

A magam részéről mindig a többféle juttatásból összeálló Feltétel Nélküli Alapjuttatás koncepcióját pártoltam: részben nemzeti fizetőeszköz formájában (például euróban), részben még kialakítandó helyi pénz formájában (ezzel is elősegítve a társadalmilag és ökológiailag felelős javak relokalizációját) és végül részben – számomra kiemelkedően nagy jelentőséggel – közjavak használati jogaként (a létfenntartáshoz szükséges víz- és energiaszolgáltatások, tömegközlekedés). Meggyőződésem, hogy a Feltétel Nélküli Alapjuttatásért folytatott küzdelemnek alapvetően az ingyenesség szférájának védelmét és kiterjesztését kell szolgálnia, vagyis bizonyos javakhoz és szolgáltatásokhoz való szabad hozzáférést.

A Kiáltvány a Feltétel Nélküli Alapjuttatásért teljesen új távlatokat nyit: a legszegényebbek érdekeit védő nemnövekedés dimenzióját, azét a nemnövekedését, ami végre megálljt parancsol a „Hollandreu”-félék* megszorító intézkedéseinek, és ami megpróbálja kidolgozni a *Buen vivir* „franciásított” politikáját.

Paul Ariès

A La vie est à nous ! / Le sarkophage című politikai lap elnöke
A Z'indigné-e-s című folyóirat főszerkesztője

* François Hollande és Jorgosz Papandreu nevének összevonásából – a ford.

I. Miért éppen Nemnövekedés?

Az első fejezetben azokat a kritikai megközelítéseket és reflexiókat vázoljuk fel, amelyek meggyőztek bennünket az autonómiához¹ szükséges Feltétel Nélküli Alapjuttatás² (FNA) és a Jövedelmi Plafon³ egyidejű alkalmazásának fontosságáról. Célunk nagy vonalakban bemutatni a Feltétel Nélküli Alapjuttatás lehetséges megvalósulási formáit, céljait és tartalmát, illetve azt, hogy miért lehet alkalmas eszköze a jelenlegi, szinte vallásos Növekedés-hajszolás⁴ megszüntetésének, hogyan indíthatja el az átalakulást a Nemnövekedés⁵ szellemében szerveződő fenntartható és élhető társadalmak kialakulásához.

1. A baj forrása maga a Növekedés

„Válság van!” A 70-es évektől kezdve a „válság” a politikai és médiadiszkurzus rendszeresen visszatérő, központi elemévé vált. Mintha létezne ilyen hosszúra nyúló válság! Mintha valóban egyszerűen válságnak volnának nevezhetők az ebben az időszakban tapasztaltak! De vajon nem éppen az-e a „válság” kifejezés tudatos és folyamatos használatának célja, hogy elhitesse velünk: egy természetes folyamat áldozatai vagyunk? Hiszen így elrejtethők a valóságos okok és azoknak a felelőssége, akik valójában előidéztek, sőt, a végén még azt is elhithetik velünk, hogy tőlük kell várunk a megoldást és a védelmet. A „válság” szó azt sugallja, hogy nem tudjuk a felügyeletünk alatt tartani ezt a csapást, és semmi mást nem tehetünk, mint azt, hogy megpróbálunk védekezni ellene, vagyis „alkalmazkodunk a piacokhoz” (íme egy másik állítólagos „természeti képződmény”!), hogy „elfogadjuk a feltételeket, hogy versenyképesebbek lehessünk”. A „válság” szó szajkózása elrejtí a baj valódi forrását, ami valójában távolról sem független az ember tevékenységétől.

A Növekedés társadalmában élünk, ami azt jelenti, hogy a világ kétféle kimenettel számol: a növekedéssel vagy a pusztulással. Ez az olajból táplálkozó társadalom a világ végességének problémájába ütközik. A „válság” nem más, mint a növekedésen alapuló társadalmi berendezkedés, amelyik képtelen a produktivizmus és a kapitalizmus büvköréből kilépve eltérő megoldási javaslatokat elfogadni, pedig éppen ezek okozzák a bajt. A kényszeres növekedés okozza a nagyon is kézzelfogható sokasodó válságjeleket, környezeti, energetikai, gazdasági, pénzügyi, politikai, demokratikus, társadalmi, kulturális és szociális téren.

A produktivizmust a természeti erőforrások egyre fokozódó kiszípolozása jellemzi. Az energiakészlet, a fémtartalékok kimerülése, a biodiverzitás csökkenése felé haladunk. A produktivizmus szétfeszítette a bolygó önregenerációs képességének határait.

Tény, hogy a szabályozatlan piaccgazdaság kiélezi az egyenlőtlenségeket. Az északi országok a fejlődés finanszírozása mögé bújva adósságokba hajszolják a déli országokat, hogy kiaknázhassák erőforrásaikat. Az országokon belüli jövedelmi különbségek is folyamatosan növekednek, sokan pedig egyre kiszolgáltatottabb szociális helyzetben találják magukat. A növekedés úgy jelenik meg, mint egyetlen lehetséges járható út, ami valamennyi intézményre rákényszeríti logikáját és fokozatosan felőrli a demokráciát. Működhet-e a demokrácia, miközben az intézményei a növekedés parancsát követik?

Ha a közvetlen társadalmi és környezeti fenyegetettségétől el is tekintünk, előttünk áll egy fontos feladat: a társadalmunk fő rendező elveként szereplő gazdasági növekedéstől megszabadulva újra meg kell találnunk az életünk értelmét. Milyen eszközökkel tart bennünket markában a gazdaság? Többek között a versennyel és a versenyképességgel, az egész világ árucikké silányításával, a reklámok által gerjesztett fogyasztáfüggéssel,⁶ a technotudomány uralmával, a munkától való elidegenedéssel. Talán mégsem helyénvaló az, hogy az emberiség a gazdaság kiszolgálójává vált.

A baj forrása a növekedés, és mégis: negyven éve kiabálják a problémáinkra adható egyetlen gyógyírként a növekedés jelszavát. A leghangosabban 2013-ban szól ez a kórus. Ez a hiedelem a „harminc dicsőséges év” ideje alatt vert gyökeret. Ezt a számos generáció elé példaként állított időszakot kiugróan magas növekedés és gazdasági virágzás jellemezte. Ám az kevesek számára világos, hogy egy történelmileg kivételes periódusról van szó: a nagymértékben gyarmati nyersanyag- és munkaerőimporton alapuló, világháború utáni intenzív újjáépítés három évtizedéről, amikor teljesen megfeledeztünk a bolygó végességéről, és felépítettük jóllétünk egyetlen letéteményese, a gazdasági fejlődés mindenhatósága körüli hiedelemrendszerét.

A növekedéshit egyik tétele szerint a bruttó hazai termék (GDP) növekedése a munkanélküliségi ráta automatikus csökkenését eredményezi. Ugyanakkor az elmúlt negyven évben a GDP folyamatos növekedését a munkanélküliség növekedése, majd végül 10% körüli stagnálása kísérte. Valójában persze magas munkanélküliségi ráta nélkül elképzelhetetlen a kapitalizmus működése, hiszen így biztosítható a munkaadók megfelelő alkupozíciója a munkatárgyalás során. A teljes foglalkoztatottságot biztosító növekedés tehát nem más, mint a gondolatvilágunkba vésődött hamis hiedelmek egyike.

Ez azonban csupán egy a növekedésparadigma által táplált téves meggyőződések közül.

Vajon hogyan tudott ez a hiedelemrendszer ilyen mély gyökereket verni? Miből táplálkozik? Mi is rejlik valójában a fáradhatatlanul ismételtgetett „Növekedés” fogalom mögött?

A növekedés többféle jelentéssel bír. Egyszerre értelmezhető matematikai fogalomként, egy gondolkodásmód és egy rendszer szimbólumaként.

- A növekedés matematikai jelzőszámként a javak, a szolgáltatások termelésének, a gazdaságban lezajló cserék folyamatos növekedését méri a GDP által. A GDP azonban nem veszi figyelembe sem a termelés minőségét, sem a tartalmát: ez a fajta gazdaság a megelőzés helyett a gyógyításra helyezi a hangsúlyt. E szerint a logika szerint a vörösiszap-katasztrófa utáni helyreállítás, vagy egy autóbaleset éppúgy a növekedést serkentő tényezőnek számítanak, mint egy iskola építése.
- A Növekedés egyfajta gondolkodásmódot is jelent, ahol a Növekedés a haladást, a jót szimbolizálja. Egy növény növekszik, mint ahogy egy gyerek is: a növekedés pozitív jelentése így kézzelfoghatóvá válik. A növekedés magával hozza a boldogságot... a növekedés a lakosság jóllétének feltétele! A növekedés munkalehetőség. A kollektív gondolatvilágban a növekedés jelenti azt a jó irányt, amit a fejlődésközpontú, haladó társadalmunknak követnie kell. Eszerint a javunkat szolgálja minden, ami a növekedést segíti.
- A növekedés megtettesíti a kapitalista rendszert, a rémisztően hatékony produktivizmust, amelynek célja a GDP növelése. Ez a rendszer a technológiára, a technoszcientizmusra támaszkodik, értékrendjének központi helyét a munka, a versenyszellem, a versenyképesség kötelezettsége és az egyenlőtlenség foglalja el. Elengethetetlen elemei a tervezett elavulás, az eladósodás és a reklám, amelyeknek köszönhetően a rendszer folyamatosan működni tud.

A Növekedés ideológiája ennek a három értelmezési keretnek a keverékéből áll össze, az így kialakuló dogma érvényességét pedig csakis az kérdőjelezheti meg, akinek „elment az esze”. Az oligarchák látszólag objektív jelzőszámokra mutogatnak, igazolva a rendszer pozitív hatásait és boldog jövőt ígérve, amennyiben hűek maradunk a rendszerhez. A varázslat kulcsa a hitben rejlik – akárcsak egy vallás esetében.

Ráadásul a kapitalista társadalmakban ez a vallás súlyos költségvetési kötelességeket ró az államokra. Az állam bevétele a növekedési ráta függvénye. Tehát minél nagyobb a növekedés, annál nagyobb az állam költségvetése. Így aztán a kormányoknak könnyebb növekedés mellett irányítani az állam sorsát, míg növekedés hiányában kölcsönhöz kénytelenek folyamodni. Ebből a kényszerből kifolyólag nagymértékben sérül az intézmények demokratikus működése. Nyilvánvaló, hogy a pragmatiku-

san gondolkodó felelősök szemszögéből a GDP hajszolása jóval túlmutat a növekedésmítosz büvkörén, számukra ennek a kényszernek a technikai vonatkozásai is jelentősek. A technikai dimenzió meghaladása nagyon fontos feladat a Növekedés ideológiájának felszámolási folyamatában, hiszen a gazdasági növekedéstől való függőségünk rendszerszintű.

A jelenlegi gazdasági rendszer növekedésre vagy pusztulásra van ítélve – de lehet, hogy inkább növekedésre, *majd* pusztulásra.

A baj forrása maga a Növekedés. Nagyon fontos jól az emlékezetünkbe vésni, hogy nem a Növekedés és a Nemnövekedés közötti választásról van szó, hanem az önkéntes és demokratikus Nemnövekedés vagy egy oligarchák által uralt, kényszerű, ránk erőltetett leépülés között (Ariès 2011). A negatív növekedési ráta a legrosszabb dolog, ami a Növekedés társadalmában bekövetkezhet. Egyetlen módon lehet elkerülni, hogy a recesszió ne forduljon barbárságba, mégpedig úgy, hogy kilépünk a rendszerből, paradigmát váltunk, felszabadítjuk a gondolkodásmódunkat a növekedés igája alól, megszabadulunk a függőségtől mind pszichológiai, mind kulturális, intézményi, gazdasági és társadalmi szempontból.

2. A Nemnövekedés útja: gondolkodjunk másképp, lépjünk ki a rendszerből!

2.1. A Nemnövekedés gyökerei

Az önmagáért való nemnövekedés éppolyan abszurd lenne, mint az önmagáért való növekedés. A Nemnövekedés nem egy automatikusan mindenre vonatkozó csökkenés, nem is valamilyen elveszett, múltbéli álboldogság keresését jelenti. Szó sincs arról, hogy arra akarnánk bízni a lakosságot, hogy mondjanak le a folyóvízről – főképpen nem azokat az időseket, akik már akkor is éltek, amikor a lakásokba vízcsapok kerültek. Nem akarjuk az embereket megfosztani a gombnyomásra kigyulladó lámpafénytől, a lakáshoz tartozó mellékhelyiségtől vagy a fűtéstől. Ezeknek a kényelmi elemeknek a fenntartása már az 1970-es évek óta egyáltalán nem a folyamatos növekedés függvénye. Akkoriban a kormány szinte üres kasszából gazdálkodott, a társadalom pedig nem volt túltelítve fogyasztási javakkal. A Növekedés társadalma ma már nem a jóllét szinonimája, és még kevésbé a boldogságé: egyszerűen káros túlkapást jelent. A Nemnövekedés a komfortról alkotott elképzelésünk újragondolására serkent. A Nemnövekedés egy kanyar, egy elágazás, amelyen át kell haladnunk ahhoz, hogy kilábalhassunk a Növekedés társadalmának pusztító mókuskerekéből.

A Nemnövekedés fogalom önmagában is egy új, multidimenziós gondolkodásmódra utal, amelyik két különböző, ám egymást kiegészítő

megközelítésre támaszkodik (Duverger 2011), a véges világban kiero-
szakolt végtelen növekedés ellenpontjaként.

- *Fizikai megközelítés:* a Nemnövekedés arra figyelmeztet, hogy lehetetlen egy véges világban végtelen növekedést elérni. A Nemnövekedés atyjaként számon tartott Nicholas Georgescu-Roegen kutatásaira támaszkodik – különösen a gazdasági folyamatok entrópiájával foglalkozókra –, valamint a *Római Klub* jelentéseire, az olajhozamcsúcs- és a „peak everything”⁷ elméletekre, a *Meadows* jelentésre, a biodiverzitás drasztikus csökkenéséről, a szélsőséges klímaváltozásról, a termőföldek kimerüléséről,⁸ a vegyi szennyezés társadalomra gyakorolt hatásairól szóló tanulmányokra, amelyek mind-mind a növekedés fenntarthatatlanságát igazolják.

A Nemnövekedés arra ad javaslatokat, hogyan lehet kevesebb fogyasztással boldogulni az egyenlőtlenségek növelése nélkül: pazarlás helyett hogyan lehet mindenkinek hozzáférést biztosítani a létfenntartáshoz szükséges javakhoz.

Még ha lehetséges is volna egy véges világban végtelen növekedést megvalósítani, akkor is felmerülne a kérdés, vajon tényleg helyénvaló-e a mindig többet akaró attitűd.

- *Kulturális megközelítés:* A Nemnövekedés kulturális és antropológiai szemszögből is kritikát fogalmaz meg a növekedés társadalmá, általánosabban a nyugati típusú társadalmakkal kapcsolatban. Ez a kritikai megközelítés elsősorban Ivan Illich írásaiból, a konvivialitásról, vagyis a tartalmas társas együttélésekről, az iskoláról, az egészségügyről, a technotudományos társadalomról megfogalmazott gondolataiból; Jacques Ellul és Bernard Charbonneau modernitáskritikájából és a tudománnyal, a technológiával kapcsolatos vallásos áhítatról írottakból; François Partant és Serge Latouche fejlődéskritikájából; Majid Rahnema a szegénység és a nyomor közötti különbséget elemző munkáiból; az ökopolitika egyik atyja, André Gorz kapitalizmuskritikájából, a munkáról megfogalmazott gondolataiból; Cornelius Castoriadis demokráciáról írt elemzéseiből és autonómiakoncepciójából; Ernst Schumacher *Small is beautiful*jából; Guy Debord *A spektakulum társadalmá* című könyvéből; Gandhi eszméiből, az önkéntes egyszerűsítésből, az erőszakmentességből, a civil engedetlenségből merítkezik.

Ez a lista persze távolról sem teljes, hiszen a Nemnövekedés sokrétűségéből és komplexitásából kifolyólag, illetve az általa kritizált rendszer összetettsége miatt egy meglehetősen szerteágazó korpuszban gyökerezik. Ha pusztán egyetlen szempontot veszünk figyelembe a

fentiek közül, akkor könnyen a leegyszerűsítés csapdájába esünk, sőt akár a veszélyes dogmatizálódás irányába is sodródhatunk. Ezért kell újra és újra hangsúlyozni az olyan alapvető jellegzetességeket, mint a diverzitás és a radikalitás⁹ fontosságát, hiszen ezek teszik koherenssé a Nemnövekedés koncepcióját.

A közelmúltban a Nemnövekedés akadémiai kutatási területté nőtte ki magát a közgazdaságtan és az ökológia keretein belül.¹⁰ *Research and Degrowth*¹¹ néven egy nemzetközi kutatói hálózat szerveződött. 2012 szeptemberében – a 2008-as párizsi és a 2010-es barcelonai után – Velencében rendezték meg a harmadik *Nemzetközi Nemnövekedés Konferenciát*.¹² A Nemnövekedés Amerikában is egyre inkább helyet kap az akadémiai mezőben: Montrealban 2012-ben szerveztek konferenciát e témában.

A transzdiszciplinaritás, vagyis a civil társadalmat, az alternatívákat és a Nemnövekedés tematikájába illeszkedő politikai mozgalmak tapasztalatait felölelő interdiszciplináris megközelítés teszik valóban úttörő jelentőségűvé ezeket a gondolatokat, közös platformot teremtve az akadémiai és a politikai szféra számára, és szerepet vállalva a hétköznapi életben is. A barcelonai tudományos közegben a Növekedés dogmája már olyannyira megingott, hogy Juan Martinez-Alier közgazdász kijelentette: „A Nemnövekedés hamarosan a közgazdaságtan legjelentősebb irányzatává fog válni.”¹³

2.2. Nemnövekedés: az elnevezés története

Serge Latouche-t idézve a Nemnövekedés tulajdonképpen egy „provokatív szlogen”. A professzor az ateizmus mintáját követve használja a fosztóképzős alakot, az „a-croissance”-t is. Paul Ariès úgy véli, hogy a növekedés társadalmának határait feszegető vitát lehet kirobbantani ezzel a „puskaporos” kifejezéssel.

A kifejezés 1972-ben bukkant fel először a Római klub jelentéséről írt elemzésben, ami André Gorz tollából jelent meg a *Nouvel Observateur*-ben „Állítsuk meg a növekedést” címmel. A Nemnövekedés elnevezés 1979-ben került elő ismét a *Nemnövekedés. Entrópia – ökológia – gazdaság* című könyvben (Georgescu-Roegen 1979), ami Nicholas Georgescu-Roegen szövegeinek fordítását tartalmazza, Jacques Grinevald és Ivo Rens jóvoltából. A franciául kiválóan beszélő Nicholas Georgescu-Roegen teljesen egyetértett a kifejezés használatával.

A 2000-es évek elején az ökológia újfajta megközelítése kapcsán kezdik ismét használni a Nemnövekedés elnevezést (szimbolikus jelentőségű az UNESCO 2002-es konferenciájának mottója: „Lépjünk túl a fejlődésen és lépjünk be egy új világba”; UNESCO 2003) Ezzel párhuzamosan a Nemnövekedés szellemében született kezdeményezések egyre szaporodnak, amelyek közül külön említésre érdemes a 2004-ben elindított

Décroissance című folyóirat, a François Schneider nevéhez fűződő 2005-ös, majd 2006-ban újrászervezett *Nemnővekedés-menet*, a 2005-ös Nemnővekedés alapító közgyűlés, illetve ugyanebben az évben a francia Nemnővekedés Párt megalapítása.

2.3. Nemnővekedés: miért van szükség erre a meghökkenítő elnevezésre?

Negatív felhangja¹⁴ miatt sok vitát szított már és sokan illeték kritikával ezt a szlogenszerű elnevezést, mégis meg vagyunk győződve arról, hogy különböző megfontolások miatt továbbra is használni kell. Az indokok a körül a gondolat körül artikulálódnak, hogy a Nemnővekedés fogalma önmagában is eszközt jelent a növekedés által leigázott gondolkodás-módunk felszabadításához.

- A Nővekedés-vallás a nyugati társadalmak jellegzetessége. Ezt tapasztalhatjuk jelenleg is az Európán végigsöprő gazdasági válság, illetve az ennek ürügyén elhangzó kizárólagos megoldási javaslatok kapcsán, nevezetesen a növekedés fellendüléséről szóló hangzatos szövegekben. Ez a hiedelem annál is abszurdabb, mert ezzel egyidejűleg mindenhol megszorító intézkedéseket vezetnek be, ami megfojtja a növekedést.
- Ez a provokatív elnevezés továbbra is rendkívül hatékonyan bizonyul az érdemi vita elindításában. A válságtól és recessziótól sújtott időkben meghökkenően hat és kíváncsiságot kelt a Nemnővekedés gondolatának felvetése.
- A fenntartható fejlődéssel ellentétben ezt a fogalmat nem tudja a saját céljaira felhasználni sem a növekedés által vezérelt társadalom, sem a reklám, sem a kommunikáció. Elég nehéz elképzelni – legálábbis jelenleg – a „nemnővekedésen alapuló kapitalizmus”-t.
- Bár nem jelent önmagáért való célt, a GDP és az ökológiai lábnyom „nemnővekedésének”, vagyis csökkenésének koncepciója a leggazdagabb országok számára rajzol jövőképet. Mivel a GDP nagysága a földből nyert energia mennyiségével mozog együtt, az energiafelhasználás csökkentése bizonyos felesleges és káros gazdasági, illetve ipari ágazat „nemnővekedését” vonja magával. Nemtermelni, nemfogyasztani, nemnővekedni kell, és ezzel együtt nembedőlni a növekedés ígéretének.

Amíg akad hívója a Nővekedés-vallásnak, a Nemnővekedés fogalom bizony aktuális marad. Az átmenetet szimbolizálja a növekedés társadalmából egy növekedésmentesbe, vagy ha úgy tetszik, egy növekedés utáni, posztfejlődésfüggő társadalomba.

A Nemnővekedés kifejezés időtállóságát azonban elsősorban a hozzá kapcsolódó gondolatok biztosítják. A Nemnővekedés ugyanis nem csu-

pán egy szlogen, hanem egy új paradigmát megalapozó politikai irányzat is. Ha Nemnövekedésről beszélünk, akkor valójában a növekedés által okozott károkra mondunk nemet, megkérdőjelezzük az általa képviselt vallásos hitet. Ennek a fogalomnak az a feladata, hogy kételyek megfogalmazására inspiráljon a fogyasztói társadalommal kapcsolatban, és arra biztasson, hogy megálljt parancsoljunk az életünk minden területét árucikké alacsonyító folyamatnak. A Nemnövekedés egy erőszakmentes társadalom koherens képét vetíti előre, amelyikben nem történhet meg, hogy valamilyen kisebbség élőködik a többségen, vagy hogy a többség kizsákmányolja a természetet. A Nemnövekedés fogalmának tehát az a célja, hogy jó kérdések feltételére buzdítson annak reményében, hogy sikerül megtalálni rájuk a helyes válaszokat.

2.4. Nemnövekedés: úfó a politikai térben

A fogalmi vitákon túl a Nemnövekedés politikai mozgalomként is helyet követel magának.

A Franciaországból származó mozgalom időközben nemzetközi méreteket öltött: jelen van Spanyolországban, Olaszországban, Svájcban, Belgiumban, Québecben, Németországban, Finnországban, sőt Magyarországon is. Az általa képviselt gondolatiság megjelenik más elnevezések mögé bújva, más kezdeményezésekben is, mint például az angolszász országokban az *Átalakuló Városok* (Hopkins 2010) mozgalom keretein belül, vagy az Egyesült Királyság parlamentjének Fenntartható Fejlődés Bizottságának felkérésére Tim Jackson által készített, „Növekedésmentes virágzás” (Jackson 2009) címet viselő jelentésben, illetve Latin-Amerikában az Egyenlítő és a Yasuni ITT¹⁵ projektben, akárcsak az új alkotmányban is helyet kapó „Buen Vivir” fogalomban.

Franciaországban a mozgalom sokat fejlődött az utóbbi években¹⁶ a Növekedéstagadók mozgalomának megalapításával, a Nemnövekedés Párt¹⁷ új alapokra helyezésével, az *Entrópia* címet viselő elméleti folyóirat és az európai Nemnövekedés kampány elindításával, Michel Lepasant munkái, a „Három láb” címet viselő, illetve a „csigastratégiát”¹⁸ feldolgozó írásai által inspirált Növekedéstagadó Egyesület létrehozásával, valamint konvergenciaplatform¹⁹ közös kialakításával.

Ma a Nemnövekedés mozgalom se nem világosan körülhatárolható, se nem homogén, mégis megfigyelhetjük, hogyan formálódik a közös politikai stratégia körül egyfajta konszenzus, ami magán viseli a diverzitás és a formai sokféleség jegyeit, és amelynek talaján lassanként – stílusosan fogalmazva: csigalassúsággal – szerveződik a Növekedéstagadók Hálózata és egyéb közösségek. A Nemnövekedést szimbolizáló csigának feladata ugyanis, hogy hozzájáruljon a konvergenciához és új távlatokat nyisson, új „út-ópiákra” invitáljon.²⁰

2.5. A Nemnövekedés útjai

A mozgalom alapvetően a kritikus tömeg stratégiáját alkalmazza a Nemnövekedés négy politikai szintjének bázisán. A négy politikai szint a következő: privát szféra vagy individuális szint, kollektív és konkrét alternatívák, az átalakulás és a növekedésutániség tervének megfogalmazása, illetve a láthatóság. A diverzitást tiszteletben tartó összehangolt cselekvés által a bevontak száma egy idő után eléri azt a kritikus tömeget, ami felgyorsítja a már folyamatban lévő átalakulási folyamatot.

Lássuk röviden, mit is jelent ez a négy szint:²¹

- **Individuális szint:** az önkéntes egyszerűsítés elveivel összhangban, a szociális és szolidáris gazdaság aktoraként mindenkinek igyekeznie kell a növekedéstagadás szellemében élni és csökkenteni ökológiai lábnyomát. Persze nem létezik a „derék nemnövekedő” kézikönyve: mindenki a saját életkörülményeinek megfelelően alkalmazhatja ezeket az elveket, amelyekre azért bőven találunk konkrét példákat ebben a könyvben is. Ezen a szinten fontos szerep jut a Növekedés ideája által gyarmatosított gondolkodásmód felszabadításának.

- **Kollektív szint:** az antikapitalizmus és az antiproduktivizmus szellemében új együttélési, közösségi formákkal kell kísérletezni, amelyeknek gyakorlati megvalósítása jó példával járhat elől, új termelési és fogyasztási modellek létrehozásával új horizontot nyit, hiszen ezeket más közösségek vagy akár a különböző állami szervezetek is átvehetik (főképpen lokális szinten).

A gyakorlati megvalósítások közül példaként említhetnénk a helyi pénzeket, amelyek új értelemmel töltik meg az árucserét és a lokális csererendszert, a kooperatív lakóhelyeket, a közösségi kerteket, a használttárgy-cserélő központokat vagy a szereld-magad típusú kerékpárműhelyeket. Idesorolhatjuk még a saját irányítás alatt álló kooperatív szervezeteket (szövetkezeteket) is, vagy tágabb értelemben az átalakuló város programokat, vagy a kisléptékű fenntartható mezőgazdasági termelésre, például a permakultúrák kialakítására irányuló kísérleteket.

Mintha egy mozaik elemei lennének ezek a kezdeményezések, amelyekeken keresztül lehetővé válik az egyén és a közösség függetlenedése a piac láthatatlan – és az Állam sokkal kevésbé láthatatlan kezétől. Egy lehetséges Nemnövekedésen alapuló társadalom kiváló előképét adják, az átalakulás kiindulópontját. Inspirálnak: szükségesegek, ugyanakkor nem elégségesek.

- **A terv:** Nem szűkölködünk a Nemnövekedés felé vezető utat fűrkésző kiadványokban, konferenciákban, kongresszusokban. Hogy lehetne kevesebb olajat használni? Hogyan volna megvalósítható a

relokalizáció? Hogyan tudnánk alkalmazkodni a már meglévő városi környezethez? Hogyan lehet újrászöni a társadalmi kapcsolatok hálóját? Milyen legyen a jövő kultúrája, iskolája? Röviden: együtt kell gondolkodnunk arról, milyen módon is képzelhető el egy demokratikus és békés átmenet a Nemnövekedés fenntartható és élhető társadalma felé.

- *A láthatóság:* Valamennyi növekedéstagadó a saját lehetőségei szerint igyekszik minél többek számára „láthatóvá” tenni, minél többekkel megismertetni a Nemnövekedés gondolatát: találkozók, viták, tüntetéseken, reklámmellenes vagy polgári engedetlenségi akciókon, sajtómegjelenéseken, publikációkon és a választásokon való nem hagyományos részvételen keresztül.²²

A négy szint egymáshoz illeszkedése alapvető fontosságú. Kapcsolódási pontokat, átjárást kell biztosítani a különböző kezdeményezések között anélkül, hogy bármelyik előnyt élvezne a többihez képest.

A jelenlegi rendszer által előidézett társadalmi és környezeti problémák nem szüntethetők meg sem néhány marginális változtatás bevezetésével, sem pusztán egyéni kezdeményezéseken keresztül. A négy szintre támaszkodva közösen kell cselekedni a társadalom megváltoztatásáért úgy, hogy minden növekedéstagadó a számára leginkább otthonos területen tegyen lépéseket. A Nemnövekedés felé annyiféle út vezet, ahány növekedéstagadó létezik. A legfontosabb kérdés az, hogy sikerül-e összeegyeztetni ezt a sokszínűséget lokális és/vagy tematikus közösségek szolidáris és önrreflektív hálózatának kiépítésén keresztül.

A cél az, hogy egyfajta konvergencia²³ elősegítésével tapasztalatokat lehessen gyűjteni és lehetséges forgatókönyveket kialakítani azzal kapcsolatban, hogy milyen is lehet a jövő Nemnövekedésen alapuló társadalma.

Politikai stratégiánk szakít azzal a tévhitel, hogy a társadalom megváltoztatása elképzelhetetlen a hatalom átvétele nélkül. Éppen ellenkezőleg: azt gondoljuk, hogy egyrészt küzdeni kell az informális hatalmi központok ellen, másrészt állandó nyomást kell gyakorolni a döntéshozókra annak érdekében, hogy azt tegyék, amit az emberek valóban szeretnének, illetve amire a társadalomnak szüksége van. Ugyanakkor támogatjuk azokat a növekedéstagadókat, akik úgy döntenek, hogy a Nemnövekedést más pártokban és politikai mozgalmakban népszerűsítik. Egymást kiegészítő folyamatokról van szó ugyanis, amelyek összességében a jelenlegi társadalmi adottságokból kiinduló stratégiába illeszkednek (nevezetesen a pártrendszerből, egy olyan demokráciából, amelynek egyetlen eszköze a képviselő), amelyekben a hatalomátvétel az átmenet és a konvergencia elősegítésének egy átmeneti eszköze lehet. Ezért jelenünk meg a választásokon, kritikusan egy lépéssel hátrébb lépve: így igyekszünk rámutatni a rendszer hatáira. Rendszeresen dolgozunk együtt bal-

oldali, illetve zöld pártokkal, politikai mozgalmakkal, amelyek soraiban egyébként számos növekedéstagadó található. Előzetesen rögzített szabályok nélkül kell megpróbálnunk a politikai szervezetek új formáit kitalálni, meg tapasztalni és felépíteni.

A már megindult átalakulási folyamat azonban csak az egyéni elkötelezettséggel kiegészítve teljesebben ki, azoknak a segítségével, akik a saját életükben is érvényesítik a változást. Ezért beszélünk a jelenlegi mentális, kulturális, társadalmi, sőt szervezeti és politikai helyzetből kiinduló átalakulásról. Egy olyan átalakulásról, ami csak demokratikus keretek között képzelhető el.²⁴ Ma számos példa látható arra a megszorító intézkedések pusztító következményeitől szenvedő országokban, hogy a kikényszerített recessziós helyzetből egyre többen fordulnak a választott Nemnövekedés felé. Így például Detroit huszonöt évnyi rettenetes recesszió után a posztindusztrializmus egyik kísérleti laboratóriumává vált. Görögországban, Spanyolországban vagy Magyarországon az egymást érő megszorító intézkedésektől gyötört lakosság egyre inkább a Nemnövekedés logikájába illeszkedő alternatív kezdeményezések irányába fordult.

Célunk az, hogy el lehessen kerülni a recesszió, a megszorító intézkedések következményeit és minél előbb a szabadon választott Nemnövekedés útjára léphessünk.

II. Feltétel nélküli alapjuttatás: a Nemnövekedés felé

A társadalmak sosem voltak még olyan gazdagok, mint jelenleg. Mégis, mind a mai napig sokan nem jutnak hozzá az alapvető „javakhoz”: a lakhatáshoz, az egészséges táplálkozáshoz, ruházódáshoz, energiához és ivóvízhez, oktatáshoz, egészségügyi ellátásokhoz, kultúrához, információhoz, a konvivialitáshoz, hogy a biztonságról ne is beszéljünk. Sőt: a helyzet egyre romlik, főképp a megszorító intézkedések következményeképpen. Sürgősen meg kell találnunk a jelenlegi rendszerből, a Növekedés zsákutcájából kivezető utat, amely elvezet bennünket a Nemnövekedés tartalmas társas együttélésen alapuló, fenntartható és élhető társadalmába. Fel kell hagynunk végre azzal, hogy a növekedés-hajszoló logikát követve folyton további növekedésre törekedjünk, amelyből ugyan csupán néhány morzsa jut a legtöbbszörnek, mégis elfeledteti egy időre az egyenlőtlenség igazságtalanságát. A jelenlegi társadalom egyenesen a falnak tart, úgyhogy éppen ideje kidolgoznunk egy olyan modellt, amelynek mentén lerakhatóak a Nemnövekedés társadalmának alapjai.

Amikor az FNA-ról gondolkodunk vagy javaslatokat fogalmazunk meg, az önként választott Nemnövekedés felé kívánunk haladni, ami csakis az állampolgárok aktív közreműködésével valósulhat meg. A jelenlegi és a ránk leselkedő válságok nagyon nehéz helyzetet teremtenek, ugyanakkor egyedülálló alkalmat kínálnak arra, hogy felelősen részt vehessünk a döntésekben, értelmet találjunk és új kereteket adjunk társadalmunk alapvető működésének. Az FNA olyan eszköz, ami átmenetileg segíthet kilábalni a Növekedés társadalmából, kiszabadulni a gazdaság vallásos imádatának szokásából, megvéd bennünket attól, hogy rettegjünk a jövőtől és rettegjünk mindenki mástól. Az FNA egy lépés a Nemnövekedés felé. A munkaviszonyokat átalakító társadalmi átmenet eszköze is, hiszen kérdéseket vet fel a termelés értelmével és a termékek felhasználásával kapcsolatban. Bevezetésével elkerülhetővé válnak az elszenvedett recesszió káros következményei, miközben közelebb jutunk a Nemnövekedés társadalmához.

Mindenki számára méltó életkörülményeket teremteni – távolról sem új keletű ez a célkitűzés. Már 1972-ben megfogalmazta Thomas Paine Pas-de-Calais-i képviselő: „Minimális jövedelem nélkül az állampolgár nem élhet teljes mértékben a köztársaság elvei, a szabadság, az egyenlőség és a testvériség szellemében”. Ez az alapvető fontosságú gondolat

felbukkan *Les Droits de l'homme* és *La Justice agraire*²⁵ című műveiben is. A szerző javasolja, hogy mindenki részesüljön munkájától és anyagi helyzetétől függetlenül egy bizonyos összegű juttatásban, majd kifejti, hogy az emberi alapjogként értelmezett magántulajdon szakralizációjával az Ember elveszítette „természetes örökségét”, a Földet. Ezért a veszteségért kárpótol a szóban forgó juttatás. A tulajdonviszonyok átalakításán túl ez a garantált jövedelem biztonságot és megfelelő feltételeket teremt mindenki számára ahhoz, hogy állampolgári szerepét teljes mértékben betölthesse.

Bár több közgazdász és filozófus is merített ezekből a gondolatokból, úgy tűnik, hogy két évszázaddal később Thomas Paine szavai még mindig nem ölthettek gyakorlati formát. Pedig az ő gondolatai tekinthetők a garantált vagy egzisztenciális jövedelem fogalmak elméleti alapjának. A fogalom megjelenik például az 1985-ben Franciaországban alapított *Egyesület az egzisztenciális jövedelemért* elnevezésében (*l'Association pour l'Instauration d'un Revenu d'Existence, AIRE*), vagy a belga Philippe van Parijs munkáiban, aki Yoland Bressonnal együttműködve megalapítja a *Basic Income Earth Network (BIEN)* nevű hálózatot. Az egzisztenciális jövedelem gondolata tehát társadalmi és filozófiai alapokon nyugszik, ugyanakkor csupán megreformálni kívánja a fennálló kapitalista gazdaság kereteit: az alapvető biztonságigény kielégítésére szolgál a fennálló gazdasági modell megdöntése nélkül. Nemrégiben Baptiste Mylondo munkái (Mylondo 2010) adtak egyfajta szintézist arról, mit is jelent a feltétel nélküli alapjövedelem. Bár az efféle jövedelem bevezetésének kulturális és társadalmi előnyei nyilvánvalóak, mégis felmerül az a gyanú, hogy pusztán átmeneti enyhülést hozhatnak a velejég beteg társadalomban. A felvetés legaggasztóbb pontja éppen az, hogy a javak helyett a pénz elosztását javasolja, s ezzel megerősíti a gazdasági rendszer alapjait, anélkül hogy kérdéseket vetne fel a pénz jelentésével vagy felhasználásával kapcsolatban.²⁶

A jelenlegi, fenntarthatatlan gazdasági rendszer ellen, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséért küzdő növekedéstagadók mellett, hogy ismét napirendre tűzik az egzisztenciális jövedelem gondolatát, feltétlenül szükségesnek tartják ezzel párhuzamosan a Jövedelmi Plafon bevezetését is. Az FNA azon túl, hogy mindenki számára biztosítja a méltó élethez szükséges feltételeket, segít kilábalni abból az újabb és újabb válságokkal küzdő rendszerből, ami egyre gyorsabban rohan a végzete felé. Az egzisztenciális vagy garantált jövedelem gondolatánál távolabbra kell merészkednünk. Az FNA egy új reménysugár, a társadalom, az életmód alapvető átalakításának eszköze, amelynek segítségével kiszabadulhatunk a kapitalizmus és a növekedés fogságából.

Az FNA célja nem csupán az átmeneti enyhülés: a „Buen Vivir” megvalósításának eszköze. Véget vet a szegények megbélyegzésének, csökkenti az egyenlőtlenségeket, segítségével fenntartható életmódmodellek alakíthatók ki. A gazdaságot lokális szintre helyezi. Önállóságot

ad az állampolgároknak, hiszen visszaadja a lehetőséget, hogy valódi döntéseket hozzanak az életükkel kapcsolatban úgy, hogy megszűnteti a kötelező munka által okozott elidegenedést, kérdéseket vet fel a fogasztás valódi céljával kapcsolatban.

Az FNA-hoz mindenkinek egyenlő mértékben joga van teljes élete során, méltó életet garantálva anélkül, hogy valamilyen állás betöltésére kötelezne. Ezt a juttatást nem kizárólag nemzeti valutában kapják kézhez az állampolgárok: egy része az erőforrások, a közszolgáltatások szabad használatában, bizonyos javakhoz való szabad hozzáférésben és helyi pénzek formájában öltene testet. Ez a személyre szóló, elidegeníthetetlen és más jövedelmeket kiegészítő juttatás azt az elismerést fejezi ki, hogy az egyes egyén a különböző tevékenységeivel – főképpen a nem-kereskedelmi jellegűekkel – hozzájárul a társadalomhoz.

Az FNA kapcsán társadalmi vita indulhatna el a közszolgáltatások szerkezetéről és tartalmáról is. A közös, demokratikus gazdálkodást igénylő közjavak újradefiniálása által kiszélesedhetne az ingyenesen hozzáférhető javak spektruma, ami az alapjavak tekintetében a rendeltetészerű felhasználás támogatásával és a nem rendeltetészerű (túlzott, vagy luxuscélú) felhasználás visszaszorításával egészülne ki. Megvitatásra vár még a méltó élet fogalma, a feltétel nélküli ség, a jogok és kötelességek viszonya, a technológiák és a források felhasználása is, miközben az FNA eszközként szolgál az átmenet elősegítésére, az olyan fogalmak közös értelmezésére, mint például, hogy mit is jelent „együtt élni”, vagy hogyan lehetne javak termelése helyett inkább kapcsolatokat teremteni.

Ebben az értelmezésben nyilvánvaló, hogy az FNA jóval túlmutat a Növekedés társadalmá által okozott károk felületi kezelésén. Célja az egyenlőtlenségek csökkentése és a méltó élet lehetőségének megteremtése mindenki számára. Az FNA önmagában is több stratégiai irányt kínáló bevezetése hozzájárul a társadalom alapvető átalakításához azáltal, hogy kérdéseket vet fel az életünk alapvető értelme, a termelés, az egymáshoz, a hatalomhoz és a természethez való viszonyunk tekintetében. Elfogadva azt a tényt, hogy a kiindulási pontunk, ha tetszik, ha nem, az a nyugati életmódmodell, amelyben jelenleg élni vagyunk kénytelenek, annak valamennyi pszichológiai, kulturális, politikai, gazdasági és intézményi vonatkozásában, az ebből kivezető átmenet logikájába illeszkedve kell látnunk azt, hogy az FNA bevezetése fokozatosan lehetővé teheti a társadalom átalakítását, a mesterségesen beszükkített gondolkodásmódunk felszabadulását, hozzásegíthet ahhoz, hogy kitáljunk abból a zsákutcából, amelyikben jelenleg vergődünk. Hozzá kell tennünk azt is, hogy helyi, társadalmi kezdeményezések formájában az FNA helyenként már működik.

Az FNA mellett, hogy egy egészen új lehetőséget ad a társadalom átalakítására, éppúgy merítkezik ezekből a tapasztalatokból, mint amennyire kiaknázza az emberi és gazdasági kapcsolatok új típusú értelmezését. Arra ad módot, hogy egy új jövőt képzeljünk el új gyakorlatok és

új társadalmi berendezkedés mentén. Ez az oka annak, hogy az FNA többek között a lokális pénzek életbe léptetésével is összhangban van. A lokális pénz ugyanis lehetővé teszi, hogy kiszakadjunk a társadalom finanszírozásának csapdájából, hogy felvehessük a harcot a spekuláció logikájával. A kiegészítő helyi pénz mindenekelőtt eszköz arra, hogy fel-
lendítse a gazdasági cserét helyi szinten. Ugyanazt a regionális dinamikát éleszti fel, ami az FNA sajátossága is. A lokális pénz fontos szerepet kap a társadalom újrapolitizálásában is, akárcsak a politika „újratársadalmisításában”, vagyis társadalomközelivé tételében, úgy, hogy a különböző tevékenységeket lokális keretek közé helyezi.

Mivel az FNA szintén a társadalom újrapolitizálásának eszköze, bevezetése vitákat fog elindítani termőföldünk, erőforrásaink felhasználása, szükségleteink és vágyaink tekintetében. Ebbe a logikába illeszkedve belátható, hogy az FNA a társadalmi vita és a politika definiálásának eszköze. A nagy ipari és kereskedelmi beruházások (a nagy sebességű vasútvonalak, a verespataki aranybánya vagy az olyan repülőterek, mint a Notre-Dame-Des-Landes²⁷), az új technológiák használata (nano- és biotechnológia, genetikailag módosított organizmusok), vagy a reklám, a fegyverkezés, a tervezett elavulás társadalomban betöltött helye, az olajfüggőség vagy a jelenleg érvényben lévő mezőgazdasági modell is mind-mind olyan témakörök, amelyeket az FNA szükségszerűen felszínre hoz. Így alakulhat ki valódi társadalmi vita, ami képes átalakítani a közpolitikát és a Növekedés által kierőszakolt szemellenzöt félretéve kitágítja a gondolkodásunk horizontját.

Mielőtt rátérnénk az FNA tartalmának taglalására, lássuk, hogyan lehet általa kilábalni a kapitalizmusból, a kényszeres növekedés logikájából, gondolati kereteiből és csapdáiból.

1. táblázat.

A Nemnövekedés és az átalakulás eszköze. Az FNA tartalma.

A Jövedelmi Plafonnal kiegészített Feltétel Nélküli Alapjuttatás			
Mértékletes, ugyanakkor méltó és kellemes élet-körülményeket teremtő, mindenkit feltétel nélkül megillető, élethosszig tartó juttatás			A Nemnövekedésen alapuló fenntartható és élhető társadalmak felé vezető átmenet elősegítésének eszköze
Mit?	Mennyit?	Hogyan?	Átalakulás
Lakhatáshoz és földhöz való jog			
Lakhatás	Lehívási jog: x m ² .	A lakhatás mint alapvető jog, a földterületek feletti rendelkezés fokozatos átvétele, a használható föld területének és a használat feltételeinek meghatározása közös döntéssel, elbirtoklás.	Energetikai átalakulás jobb szigetelési megoldásokkal.
A tevékenységek lokalizálása			Gazdasági és környezeti átalakulás a tevékenységek relokalizációjával.
Termőföld-parcellák			Mezőgazdasági átalakulás a fenntartható és helyi termékeken alapuló mezőgazdaságon keresztül.
Jog a méltósághoz			
Táplálék	Állampolgári döntésen keresztül, helyi szinten meghatározott mennyiségi küszöb.	A lehető legnagyobb arányban helyi pénz használata, alkalmazásuk bevezetéséig euró vagy utalványok használata.	Helyi pénz és rövid értékesítési láncok alkalmazásával az élelmiszer-termelés lokális szintre helyezése. A cél az élelmiszer-önrendelkezés kialakítása.
Alapvető javak (ruházat, bútor, kerékpár, szerszámok stb.)			Konfekciós, újrahasznosító és szerelőműhelyek kialakítása: bútor, ruházat, kerékpár, mezőgazdasági gépek, szerszám stb.
Ercforráskvóták, hozzáférési jog			
Víz	Helyi adottságoknak megfelelő, demokratikus döntéssel meghatározott mennyiségi küszöb.	m ³	A vízgazdálkodás feletti rendelkezés demokratikus viszszerzése és egy többlépcsős díjszabás bevezetése a rendeltetésszerű felhasználás ingyenessége és a nem rendeltetésszerű túlfelhasználást megadóztatása elv mentén.
Energia (gáz, kőolaj, üzemanyag, fa stb.)	Helyi adottságoknak megfelelő, demokratikus döntéssel meghatározott mennyiségi küszöb.	kWh	Ugyanez + mértékletességre és hatékonyságra inspiráló intézkedések bevezetésével és lehetőség szerint lokális megújuló energiaforrások fejlesztésével energetikai átmenet elindítása. Cél: lokális energetikai önállóság.

Jog a mobilitáshoz			
Helyi közlekedés	x km, időben csökkenő és feltételekhez kötött	A tömegközlekedés ingyenessége.	Az urbanizáció és a közlekedés újragondolása a tevékenységek lokalizációjának és a környezetkímélő közlekedési eszközök igénybevételének előnyben részesítésével. A relokalizáció mértékével összhangban a helyi közlekedéshez való jog fokozatosan csökkenthető. Cél: a felesleges helyi közlekedés használatának csökkentése a mindennapokban.
Távolsági és helyközi közlekedés	x km, feltételekhez kötött	Kilométer-alapú csomag.	A távolsági és helyközi közlekedés fenntartása hozzájárul a nyitottság megőrzéséhez a relokalizáció elvének követése mellett: az időfaktor újragondolásával és a nyitottság megőrzésével mások felé; ha úgy utazunk, hogy nem lépünk kapcsolatba környezetünkkel, akkor csupán helyet változtatunk.

A Jövedelmi Plafonnal kiegészített Feltétel Nélküli Alapjuttatás			
Mértékletes, ugyanakkor méltó és kellemes élet-körülményeket teremtő, mindenkit feltétel nélkül megillető, élethosszig tartó juttatás			A Nemnövekedésen alapuló fenntartható és élhető társadalmak felé vezető átmenet elősegítésének eszköze
Mit?	Mennyit?	Hogyan?	Átalakulás
Jog a közszolgáltatásokhoz			
Egészség	Feltételekhez kötött ingyenes hozzáférés.	Egészség szemlélet: „Táplálékok legyen gyógyítók”	A növekedés logikája által befolyásolt gondolkodásmód felszabadítása: az FNA fokozatos bevezetése csak a társadalom kulturális fejlődésével együtt valósulhat meg.
Oktatás		Milyen legyen az oktatás? Az önálló/független állampolgárok társadalma felé.	
Kultúra		A kultúra és a művészet egész életünk során alakít, sőt átalakít bennünket, a testünkhöz, a nyelvhez, az emberiséghez, a múltunkhoz, kollektív emlékezetünkhöz fűződő viszonyunkat erősíti.	
Információ		Cél: szabad és több szempontú információhoz való jog.	
Egyéb szolgáltatások		Kisgyermekeknek, időseknek, megváltozott munkaképességűeknek nyújtott szolgáltatások, temetkezési szolgáltatás stb.	
Feladatok: feltételekhez kötött feltétel nélküliség			
Jövedelmi Plafon	Az alapjövedelem x-szerese (javasolt szorzó: 4).	Adó: a plafont meghaladó minden jövedelem az államot illeti.	A gazdasági és a bankrendszer alapvető reformjával kiegészítve: adósságaudit, a központi bankok és az új lokális pénzek feletti felügyelet demokratikus átvétele – az átalakulás folyamatának alapkövei.
Nehéz munkafeladatok megosztása	Az FNA célja az is, hogy a társadalom politikai és társadalmi szerepvállalását erősítse. A legfontosabb célkitűzések közé tartozik többek között, hogy demokratikus vitát indítson el a következő kérdések tekintetében: Mit termeljünk? Hogyan? Hogyan használjuk fel? A termelés egyes nehézséget jelentő mozzanatait esetében vitát kell kezdeményezni a munkamegosztásra vonatkozóan.		

III. Miért van szükség a Feltétel Nélküli Alapjuttatásra?

A Jövedelmi Plafonnal kiegészített Feltétel Nélküli Alapjuttatás – akár fokozatos – bevezetése elindíthatja azt az átalakulási folyamatot, amely kivezet a Növekedés társadalmából és megszabadít bennünket valamennyi káros velejárójától: az egyenlőtlenségtől, a kiszolgáltatottságtól, a munka központi helyzetétől az értékrendben, a gazdaság primátusától, a természeti erőforrások fenntarthatatlan kizsákmányolásától, a demokráciadeficitől, hogy a ránk leselkedő további veszélyekről ne is beszéljünk.

Az FNA bevezetésének nem az a célja, hogy tovább fokozza a versenyképességet vagy a társadalom termelési hatékonyságát, kizárólag a társadalom tagjainak jóllétét tartja szem előtt. Semmiképp sem önmagáért való: a társadalmi és kulturális átalakulás eszköze, ami elvezet a szabadon választott Nemnövekedés társadalmának felépítéséhez és amelynek során újra visszatálunk egy tartalmas élethez. Segítségével kilábalhatunk abból az ördögi körből, amelyikbe a növekedésen alapuló társadalom kényszerít bennünket, és ami nem tartogat semmi mást a jövőre nézve, csak erőltetett recessziót és ezáltal szenvedést.

1. A társadalmi átalakulás eszköze

1.1. Csökkentsük az egyenlőtlenségeket!

Mindenekelőtt az egyenlőtlenségeknek kell „nemnövekednie”

A kapitalizmus nyilvánvalóan individualista. Ahogy Adam Smith írta: „Nem a hentes, a kocsmáros vagy a pék jóindulatára számítunk, amikor a vacsoránkat várjuk, hanem a saját érdekeiknek megfelelő ellátásra számítunk. Nem az emberségüket szólítjuk meg, hanem az egoizmusukat: sosem a saját szükségleteinkről, mindig csak az ő hasznukról beszélünk velük.” A mindenkit mindenkivel szembeállítás logikája fokozza a versenyt és táplálja az igazságtalanságot. A kapitalizmus nem csak szemet huny az egyenlőtlenségek fölött, hanem tovább is fokozza őket, hiszen ezek igazolják a létjogosultságát. Ereje abban rejlik, hogy elhisszük, felszámolja az egyenlőtlenségeket, miközben éppen az ellenezője igaz: kiélesíti azokat.

A leggazdagabb és legszegényebb országok közötti egyenlőtlenségek a II. világháború óta folyamatosan növekednek. De ugyanez a

polarizálódás figyelhető meg a legfejlettebb országok határain belül is. A legnagyobb szélsőségek az egész bolygón a fejlődés modelljét jelentő Egyesült Államokban figyelhetőek meg. Franciaországban – és Magyarországon is – a lakosság széles tömegei kerülnek egyre méltatlanabb helyzetbe, miközben a gazdagok egyre csak gyarapodnak.

A kapitalizmus közelmúltban megfigyelhető túlkapásai vezettek a társadalmi egyenlőtlenségeket tovább fokozó megszorító intézkedésekhez. A helyzet mégsem reménytelen: a lakosság egy része visszautasítja ezeket a megszorításokat és a Nemnövekedés szellemében változtat az életmódján, különböző alternatív modelleket követve. Azt szeretnék elérni, hogy csökkenjenek az egyenlőtlenségek és mindenki emberhez méltó életet élhessen harc és az elvei feladása nélkül. Az FNA ezeknek az alternatív modelleknek egyféle katalizátoraként is felfogható, azonban az egyenlőtlenségek csökkentéséhez szükséges a Jövedelmi Plafon párhuzamos bevezetése is.

Az eseti vagy általános kivételek nélkül, mindenkinek egyformán járó jövedelem teljes egészében megerősíti a szociális védőhálót, hiszen mindenki számára hozzáférhetővé teszi az alapvető javakat és szolgáltatásokat. Az FNA egy egészen új társadalmi modell alapköve lehet, hiszen sem a munkaviszony, sem a klasszikus szociális juttatások nem alkalmasak arra, hogy a méltó élethez való jogot biztosítsák. Az FNA valódi biztonságot jelent, hiszen mindenki számára megteremti a mértékletes, ám méltó és kellemes élet feltételeit. Segítségével megszüntethető a kirekesztő munkanélküliséggel járó megaláztatás, a diszkrimináció ezen ördögi köre.

Nagyon fontos, hogy az FNA kiegészüljön egy demokratikus vitában meghatározott mértékű Jövedelmi Plafonnal, hiszen így lehet a szélsőséges jövedelmi különbségek ellen felvenni a harcot. Szögezzük le ismét: a Nemnövekedés egyik legfontosabb célkitűzése a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése.

Mint az egyenlőtlenség elleni küzdelemben elkötelezett pártok, az EÉLV vagy a zöld-baloldali PG* is zászlójára tűzte a 2009-es Európai Parlamenti választás kampánya során vitaindítóként az 1:20 vagy 1:30-as arányú eltérést a minimális és maximális jövedelem között. Ugyanekkor igazi tabudöntési céllal a Nemnövekedés párt egy sokkal radikálisabb javaslattal állt elő: legfeljebb 4-szeres eltérést tenne lehetővé a minimális jövedelem (vagy a feltétel nélküli alapjuttatás euróban kifejezett megfelelője) és a Jövedelmi Plafon között. Ez a javaslat persze sokkolóan hat a pénz bővületében élő társadalomban. Pedig az Egyesült Államokban volt már arra példa, hogy efféle intézkedéseket léptettek életbe, nevezetesen az 1929-es válság után és a II. világháború idején. 1942-ben Franklin

* EÉLV: *Europe Écologie Les Verts* – francia zöld párt; PG: *Parti de Gauche* – Balpárt – a ford.

Delano Roosevelttel kijelentette: „Egyetlen amerikai állampolgár (adózás utáni) jövedelme sem haladhatja meg az évi 25 000 dollárt.”²⁸

Vannak, akik azt gondolják, hogy a Jövedelmi Plafon bevezetése felesleges, és elegendő, ha az FNA életbe lép, hiszen az egyenlőtlenségek már azáltal is enyhülnek, hogy mindenki számára elérhetővé válnak a méltó és kiegyensúlyozott élet anyagi feltételei. Nos, ennek az álláspontnak a képviselői számára az a válaszuk, hogy a Jövedelmi Plafon a leggazdagabb réteg életmódjának környezetre gyakorolt hatásait csökkentő eszközként is értelmezhető, amivel elkerülhető volna a jelenleg tapasztalható vérlázító pazarlás. Ez a fajta életmód nemcsak a gyakorlatban nem terjeszthető ki szélesebb rétegekre, de ráadásul már nem is tekinthetünk rá követhető mintaként.

A Jövedelmi Plafon tehát a társadalmi és ökológiai igazságosság eszköze, ami a közvetlen pozitív hatások mellett nagymértékben hozzájárulhat a fogyasztói viselkedésre kondicionált gondolkodásunk felszabadításához azáltal, hogy lehetetlenné teszi a leggazdagabbak kiváltságaként folytatott életvitelt, ami jelenleg nemcsak mindenki által elfogadott, de ráadásul sokak szemében a földi paradicsomot jelenti, egy olyan ideális életmód modelljét, amire sokan vágyanak és törekszenek.²⁹ Szakítani kell ezzel a magamutogató versengéssel és leszámolni a hozzá kapcsolódó csalárd elképzelésekkel. Ezt a modellt harsogja a média, a reklámok, ezért fogadjuk természetesként a felháborító egyenlőtlenségeket, ezért válunk egyre frusztráltabbá és kényszeres, örökké kielégítetlen fogyasztóvá, követjük bódultan a hamis boldogság délibábját, amit a vég nélküli fogyasztás ígér.

1.2. Szakítsunk az örökös bizonytalansággal!

Elszenvedett recesszió vagy önként vállalt Nemnövekedés

Az állandó rettegés társadalmában élünk: ez a mesterségesen fenntartott félelem tart bennünket függőségi helyzetben, így vetjük alá magunkat a rendszernek és leszünk az állandó növekedés önkéntes szolgálói. A növekedés rendszere az általa fenntartott félelemből táplálkozik, aminek egy része ugyan valóságos – mint a gazdasági bizonytalanság, az adósságcsapda és a munka világa által generált stressz, vagy amikor attól félünk, hogy nem tudjuk kielégíteni a saját és szeretteink szükségleteit – más része azonban elképzelt, eltúlzott és mesterségesen kreált. Ezeket a média és az egyre inkább jobbra tolódó domináns diskurzus gerjeszti úgy, hogy bűnözéssel, társadalmi pozíciónk elvesztésével riogat (például a munkanélküliség rémével fenyegetve), vagy egyszerűen a mások, az idegenek, a bevándorlók ellen uszít. Ezek a jelenségek még inkább megosztják a társadalmat és fokozzák a feszültségeket, miközben helyzetbe hozzák a szélsőjobboldal erőit.³⁰

A kapitalizmusnak szüksége van erre a bizonytalanságra ahhoz, hogy minél jobban ki tudjon zsákmányolni bennünket és csírájában fojtsjon el

minden lázadást. A félelem elaltatja a valódi vitát és arra kényszerít, hogy a megértése helyett szemet hunyjunk a civilizáció válsága felett. Lehetségné teszi a kérdések feltételét és az átgondolt megoldások végrehajtását. Ezek a félelmek adnak táptalajt az individualista viselkedésmintáknak, pedig sokkal inkább szolidaritásra és kölcsönös segítségnyújtásra lenne szükség. Nyitottá kellene válnunk egymás felé, megosztani a tapasztalatokat, a félelmeinket és a reményt ahelyett, hogy visszahúzódnánk a csigaházba, legendákat fabrikálnánk és tovább táplálnánk a szorongásainkat. A hoinaptól való rettegés kínjának következménye a saját identitásba való bezárkózás, a gyűlölet, az erőszak és a frusztráció, miközben szinte lehetlenné válik, hogy megteremtődjenek a széles tömegek részvételével lezajló, demokratikus átmenet feltételei. A gazdasági, pénzügyi és társadalmi válság még tovább súlyosbítja a helyzetet.

Éppen ezért ahelyett, hogy a ránk kényszerített és egyre több barbárságot előidéző recesszió zsákutcájában ragadnánk, nagyon fontos, hogy a kényszertől megszabadulva megtaláljuk a párbeszéd és a szolidaritás útját, ami nélkül nem létezhet széles társadalmi rétegek által támogatott átmenet. Ha ki akarunk lábalni a növekedés társadalmából, meg kell törnünk a szorongás ördögi körét és hátunk mögött kell hagynunk a bizonytalanság állandó fenyegetését.

Az FNA és a Jövedelmi Plafon egyidejű bevezetésével mindenki viszakaphatná a számára méltóságot biztosító és kiegyensúlyozott életkörülményeket teremtő társadalomba vetett hitét. A kapitalizmus céljaival egybevágó magányt és elidegenedést okozó félelem megszűnne és kényszerektől kevésbé behatárolt viselkedésmintákat, derűsebb életviteli szokásokat sajátíthatnánk el. Az FNA az osztozás alternatíváját kínálja a kényszerű recesszió ellenében, kiutat a rettegés ördögi köréből: egy olyan világba vezet, ahol nem kell többé harácsolni vagy kuporgatni ahhoz, hogy életben maradjunk, és a gazdaság kiszolgálói legyünk. Az FNA által túlléphetünk végre a gazdasági bizonytalanság által előidézett túlélési logikán, és szabad választásunkként elindulhatunk a Nemnövekedés társadalmá felé. Vissza kell adni az embereknek a reményt és meg kell védeni őket. Elő kell csalogatni mindazt, ami pozitív, konstruktív, mindazt, ami szolidaritást teremt, újra meg kell tanulnunk osztozni, hogy az átmenet konviviális, részvételi és élhető legyen.

1.3. Szabaduljunk fel a munka diktatúrája alól!

Kevesebb munkával egy jobb életért

Az FNA által a munka jelenleg betöltött központi pozíciójától is megszabadulhatunk úgy, hogy az emberi élet kiteljesedésének részeként önként választott tevékenységgé alakítjuk át. Megközelítésünk szerint nem az a kérdés, hogy a férfiak és a nők egyenjogúságot élveznek-e a munka világában – főleg, ha arra gondolunk, hogy a „munka” fogalma etimológiailag a „szenvedés” szóból származik.³¹ Az, hogy a munka a

legmeghatározóbb értékévé válhatott, nyilvánvalóan a produktivista és konzumerista logika következménye, ami teljes mértékben összeegyeztethetetlen az egyén kiteljesedésével. Ma a munka világát a versengés határozza meg, és fenyegetően tornyosul fölötte a munkanélküliség réme, az új menedzsmentmódszerek fokozzák a stresszt, a produktivitás hajhászásában teljesen elveszett a közösen elvégzett munka öröme, mint ahogy a munka értelme is a munkafolyamat feldarabolásával és az egyes tevékenységek ismétlésével, a specializációval, nem is beszélve azokról az esetekről, amikor az elvégzett munka a társadalom szempontjából károsá válik.³²

Ma a munkát nem a hasznossága, az értelme, hanem rövid távú gazdasági haszna szerint értékeljük (hasonlítsuk össze például egy mentőorvos és egy értékesítési vezető fizetését). A túlélés érdekében kénytelenek vagyunk dolgozni, csak így tudjuk a fogyasztói társadalom által meghatározott modelleket követni anélkül, hogy ennek valójában tudatában lennénk. Az is lehet, hogy egyszerűen nem akarjuk megérteni, hogy éppen ez a fajta viselkedés élteti a bennünket kizsákmányoló gazdasági rendszert, a Megagépezet fogaskerekeivé degradálva bennünket (Latouche 1995).

A munka a produktivizmus alapja, ez teszi lehetővé a fogyasztást, így táplálja a munkát a kapitalista Megagépezetet. Paradox módon a kapitalizmus éppen a munkát ajánlja megoldásként a bizonytalanság és az egyenlőtlenség problémáira, holott éppen ez a probléma oka!

Az FNA a kapitalizmus által tematizált kollektív gondolkodásmód felszabadításának eszköze is, hiszen lehetőséget ad arra, hogy ne a munkán keresztül határozzuk meg önmagunkat, ne csak a munkán keresztül építhessünk társadalmi kapcsolatokat, és ne ez legyen az egyetlen lehetséges módja, hogy emberhez méltó életet élhessünk. Az FNA segítségével túlléphetünk a munkát istenítő civilizáción, megszüntethetjük az elidegenedést: végre nem az alkalmazotti prizmán keresztül kell a jövőbe tekintenünk.

Ezzel a jövedelmi formával a gazdasági és társadalmi integráció többé nem a munkavállalói státusz függvénye lenne, így végre előtérbe kerülhetnek egyéb egyéni és kollektív önkifejezési módok is. Egy olyan társadalmat lehetne felépíteni, amelyben a jelenleg ránk kényszerített munkavégzési formák helyett magunk választhatjuk meg a tevékenységeinket és szabadon alakíthatjuk őket, ami magával vonná a „harmadik szektor” megerősödését is (a kereskedelem szféráján teljesen kívül eső egyesületi, családi, politikai, kulturális tevékenységek fellendülését, illetve a ház körüli tevékenységek értékének növekedését).

Az FNA mindezekén túl megoldást kínál a munkanélküliség gazdasági és társadalmi problémájára is.³³ Mivel alapjaiban alakítja át a jövedelmi

rendszer, az egyes, immár önkéntesen vállalt tevékenységnek díjazása kiegyenlíthetővé válik. Az FNA bevezetésével vita kezdeményezhető a kellemetlenként számon tartott munkafolyamatok elvégzéséről, ami megváltoztathatja ezeknek az értékelését a társadalom szemében, vagy elindíthatja a munkamegosztás kialakításának folyamatát. Az egyes tevékenységek kellemetlen, nehéz vagy el nem ismert voltával összhangban kell kiegyensúlyozni a fizetéseket, így biztosítva, hogy ezek a feladatok mindig elvégzésre kerüljenek és hogy díjazásuk társadalmi hasznosságuk szerint legyen megállapítva. Másrészről érdemes elgondolkozni ezeknek a munkafolyamatoknak az újrászervezéséről, és mint „közös érdekből elvégzett szolgáltatás”, valamennyi állampolgár bevonásával gondoskodni a végrehajtásukról: így egyszerre erősíthetnénk a demokráciát és érthetné meg mindenki alaposabban ezeknek a feladatoknak a fontosságát. Ebben az esetben az FNA már nem ellenszolgáltatás nélkül osztogatott jövedelem lenne, hiszen mindenki lehetőségei szerint hozzájárulna a közös feladatok elvégzéséhez (például a hulladékgyűjtés nagyon kevésbé elismert és rosszul fizetett tevékenység, ezt is újra lehetne szervezni a mostaninál többeket bevonó, több műszakos folyamatként).

Az FNA egyúttal a nyugdíj fogalmát is feleslegessé teszi, miközben felveti az intergenerációs problémák kezelésének kérdését. A jelenlegi produktivista, konzumerista társadalom a termelést végső célul kitűző Megagépezet működtetése körül szerveződik, kizárva a leggyengébbeket és a leglassúbbakat, így tehát a legfiatalabb és legidősebb generációt is. Amikor nyugdíjról beszélünk, akkor tulajdonképpen a társadalmi lét központi elemén, a munkán kívül helyezük a nyugállományba vonulókat.*

2010 őszén Franciaországban a tervezett nyugdíjreform kapcsán jelentős társadalmi mozgalom bontakozott ki. A mi álláspontunk szerint bár a felosztó-kirovó nyugdíjrendszer a maga idejében jelentős előrelépésnek és szociális vívmánynak számított, mégsem feledkezhetünk meg arról, hogy a produktivista társadalomszemlélet logikájába illeszkedik. Így aztán első körben ugyan támogattuk a vonatkozó törvénymódosítási javaslat visszavonását, ám további intézkedéseket is szükségesnek tartottunk, a törvénytervezet visszavonásával ugyanis még nem értünk célba: vitát kell kezdeményezni a társadalmi berendezkedésről, a munka társadalomban elfoglalt helyéről, az intergenerációs kapcsolatokról és arról, hogy hogyan lehetne értelmet adni az emberi életeknek. Tényleg meg kell várnunk a nyugdíjazást, ki kell vonulnunk a munka

* A nyugdíj (*retraite*) szónak a *retirer* (kihúzó, elvonó) igéből származó francia elnevezése sokkal szemléletesebben mutatja, hogy valójában a nyugdíjazással a munka világából való „kivonás” történik: a magyar kifejezés egészen más tőről fakad – a ford.

körül szerveződő társadalmi létből, hogy végre nyugodtan „élhessük az életünket”? Tényleg nem kell tudomást vennünk a nyugdíjban lévő, magányos idősekről, akiknek nehézséget jelent, hogy a társadalom részei maradjanak, akik mind fizikailag, mind szellemileg belefáradtak, hogy megfeleljenek a produktivizmus követelményeinek? Tényleg szeméttel kell hunynunk a nyugdíjrendszer nőket különösképpen sújtó igazságtalansága fölött?”³⁴

„Ne várjunk a nyugdíjazásig, hogy a Nemnövekedés szellemében élhessünk. Ne várjuk a holnapot, hogy méltón élhessünk a jelenben.”³⁵

Nem a munkaerőpiac felszámolásáról, nem a tevékenységek megszüntetéséről van szó: az FNA egy olyan átalakulást indítana el, ami a gazdasági és termelő tevékenység csökkenését, de inkább egyfajta újraszűlyözését hozná magával.

A munka efféle újrapozicionálása, ami előtérbe helyezi az öröm- és értelemtelit, közösségért végzett tevékenységeket, mindenki számára új perspektívát nyitna, miközben jelentősen csökkentené a pazarlást és a felesleget a mindennapokban. Másképpen fogalmazva, végre nem azzal kellene tölteni az életünket, hogy felesleges dolgokat hozunk létre és adunk el másoknak, akiknek amúgy semmi szüksége nincs ezekre, de hasonlóképpen azzal töltik az életüket, hogy valamilyen más felesleges dolgot állítsanak elő, hogy abból finanszírozzák a fogyasztásukat. Az FNA célja nem a fogyasztás, kívül marad ezen az ördögi körön. Éppen ellenkezőleg: egy másféle életmód előtt nyitja meg a kapukat, ami másféle emberi kapcsolatokat és a környezetünkhöz fűződő másféle viszonyt hoz magával.

2. Gazdasági eszköz

2.1. Lábaljunk ki a kapitalizmusból!³⁶

„A közgazdászok válasza: dolgozzatok, dolgozzatok még többet a boldogságotokért! Valójában ezt jelenti: Dolgozzatok, csak dolgozzatok proletárok, gyarapítsátok mások vagyonát és a saját nyomorotokat, dolgozzatok, hogy még szegényebbek legyetek, így még inkább dolgozni kényszerüljeteek és még nyomorultabbá váljatek. Ez a kapitalista termelés kérlelhetetlen logikája.

Paul Lafargue: *Le Droit à la paresse*³⁶

A baj forrása a Növekedés és a kapitalizmus. Profithajhászó szemléletük mértéktelenné tesz, a gazdaság primátusának semmi nem szab többé gátat. Az FNA bevezetése kiutat jelent a növekedés bűvöletében élő,

produktivista és konzumerista társadalomból, ami ránk kényszeríti logikáját azáltal, hogy felébreszti bennünk a fogyasztás vágyát, hogy tematizálja a szükségleteinket. Még a céljainkból is kliséket gyárt, hiszen a fogyasztást állítja elénk egyetlen lehetséges követendő modellként, mindegy, milyen áron. A Nemnövekedés felé vezető úton jelentős lépést jelent az FNA bevezetése, ami lehetővé teszi, hogy magunk válasszuk meg, miként szeretnénk élni, hogy ne a fogyasztás legyen az egyetlen cél. Az FNA tehát alapjaiban kérdőjelezi meg a kapitalista logikát, egy lehetséges új társadalomszerveződési formát keresve.

A kapitalizmus célja: mindent bevonni a kereskedelem szférájába. Legyen az az egészségügy, vagy az oktatás, de még az élőlények sem menekülhetnek – gondoljunk csak a genetikailag módosított organizmusokra. Ha valamit mégsem bocsátanak áruba, mint például a levegőt, annak csakis az lehet az oka, hogy nem áll rendelkezésre hozzá a megfelelő technikai felszerelés.

Ha ki akarunk lábalni a kapitalizmusból, akkor visszafelé kell elindulnunk ezen az úton, el kell távolodnunk a mindent-áruba-bocsátás reflexétől, megteremtteni a közöset, meghatározni azokat az alapvető javakat, amelyekhez mindenkinek joga van. Ki kell terjeszteni az ingyenesség szféráját, vagyis azoknak a javaknak a körét, amelyeket kollektíven birtoklunk és amit közösen használunk, hiszen mindezek a javak a piac erőinek befolyásától mentesen, *de facto* az FNA-hoz tartoznak.³⁷ A javak rendeltetésszerű felhasználásának ingyenességét a nem rendeltetésszerű (és egyfajta kvótán felüli) felhasználás esetén kivetett adók egyensúlyozzák ki. Ehhez természetesen társadalmi vitára kell bocsátani az alapvető javakért és szolgáltatásokért felelős közszolgáltatók hatáskörét, meg kell határozni a szerepüket és a gazdaságban elfoglalt helyüket, illetve tevékenységük határait. Az ingyenesség tehát társadalmilag, demokratikusan elfogadott volna, olyan használatot jelentene, aminek a költségeit és a kapcsolódó gazdálkodási feladatokat kollektíven kell vállalni.

Az FNA tehát bizonyos közösen birtokolt és kezelt javakhoz, szolgáltatásokhoz való ingyenes hozzáférést jelent, ami lehetőséget ad mindenkinek, hogy a kollektív javakból megfelelő részt szakítson ki magának.

Az FNA euróban nem számszerűsíthető, nem egy 1200 euróra³⁸ felpumpált munkanélküli-segély mintájára kell elképzelni. Feladata az emberek gondolkodásmódjának kikökkentése a növekedés mítoszának mókuskerekéből és a vele járó pénzfüggőségből az alapvető szükségletek kielégítésének biztosításával, ami végső soron lehetővé teszi az egyén és a közösség kiteljesedését a kapitalizmustól teljesen eltérő értékrend alapján.

2.2. Lépjünk ki a gazdaság bűvköréből!

„Akinek kalapácsa van, mindent szögnek lát.” A kapitalizmus kalapácsa a gazdaság

– idézi Mark Twaint Serge Latouche.

Ha ki akarunk lábalni a kapitalizmusból, túl kell lépnünk a gazdaság vallásos tiszteletén, az „ökonomicizmus”-on,³⁹ a pénz és a pénzügyi rendszer imádatán. Ezek nem csupán a rendszer megdönthetetlen pillérei, de jelenleg gondolkodásmodunk alapkövei is. Az egész életünket a pénz mindenhatósága határozza meg, ez alakítja gondolatainkat.

A gazdaság központi szerepe egyre nagyobb tömegeket taszít kétségbeesésbe, nyomorba, fordít az erőszak és a káosz felé. Így romboljuk le a társadalom jövőjét a szent gazdaság megmentése érdekében: megnyirbáljuk az oktatás, a kultúra, az egészségügy és a környezetvédelem költségvetését, a bolygó erőforrásait pedig egyre katasztrofálisabb mértékben zsákmányoljuk ki.

Gazdasági modellünket beteges függőségi viszony fűzi a gazdasági növekedéshez. Az utóbbi évtizedekben lezajlott a gazdaság finanszírozása, vagyis a pénzügyi folyamatok (tőzsde, pénzügyi termékek) teljesen elszakadtak a reálgazdaságtól (a valós javak cseréjének folyamatától). Ez a folyamat bármelyik pillanatban kipukkadni kész pénzügyi buborékokat hozott létre. A kölcsönfelvétel-visszafizetés-eladósodás ördögi köréből nincs kiút. A társadalomnak pénzre van szüksége, amit aztán kamatostól kell visszafizetnie, tehát az egyetlen megoldás a növekedés. Elégtelen növekedés esetén az egyetlen megoldás a további eladósodás, a kör pedig bezárul. Eladósodás nélkül a gazdasági modell működésképtelen: az adósok csak a növekedés feltételének megvalósulása esetén bízhatnak abban, hogy egyszer kiegyenlítik a tartozásukat.

Sajnos, nemcsak a bolygó nem rendelkezik végtelen erőforrásokkal, de a világűr sem aknázható ki a végtelenségig. A gazdasági modell fenntarthatatlanságára már a 60–70-es években rámutattak, elég, ha a közgazdász Nicholas Georgescu-Roegen munkáit vagy a *Római Klub* jelentéseit említjük. Ugyanebben az időszakban kezdtek egyes kutatók, többek között Marion King Hubbert a termelési csúcs⁴⁰ fogalmát emlegetni, és hívták fel a figyelmet a nyersanyagkészlet végecséjére. Kétségkívül a növekvésszerű rendszer a felelős az erőforrások kimerüléséért, hiszen létének alapfeltétele a fogyasztás, illetve a termelés. Ahogy szűkülnek a készletek, úgy növekednek az árak, a helyzetet pedig még tovább súlyosbítja a spekuláció.

Így alakulnak ki az egymást követő ciklusok: a gazdasági lassulást a tartós növekedés reményében kölcsönökkel és spekulatív buborékokkal felpumpált fellendülés követi, ami magával hozza a fogyasztás növekedését, ez erősíti a termelést, amihez viszont elengedhetetlen az egyre

szűkösebbé váló természeti erőforrások mind erősebb kiaknázása. A rendszer egyszerűen csak újra eléri az adott erőforrásokból előállítható termelés határait, ami az árak növekedéséhez vezet, ez megrágtatja a fogyasztást, és vissza is érkezünk a gazdaság lassulásához. A hitelek bedőlnek, a spekulációs buborékok kipukkadnak, és máris egy újabb, az előzőnél is pusztítóbb gazdasági válsággal nézünk szembe.

Nemrégiben az európai államok eladósodása olyan jelentős problémákat vetett fel, hogy a teljes eurózóna veszélybe került. 2011 nyarán és 2013 októberében a világelső gazdasági nagyhatalom, az Egyesült Államok vált kis híján fizetéképtelenné. Végül sikerült átmeneti megoldást találni, és bizonyos feltételek mellett felemelni az adósságplafont, ám ez csupán a jobb elrugaszkodás reményében tett aprócska lépés – *hátra*.

Végső soron bármilyen megoldást sikerül is találni (lehet például a bankok és a pénzügyi oligarchia megmentése érdekében megszorító intézkedéseket bevezetni, vagy *eurókötvényt* kibocsátani), ezek csupán átmeneti enyhülést hozhatnak, hiszen a rendszer az inkoherencián és a végtelen növekedésbe vetett hiten alapul. A növekedés fétisébe vetjük minden reményünket, ettől várjuk, hogy majd gyógyírt hoz a társadalom valamennyi problémájára anélkül, hogy értenénk, mi a valódi tartalma, jelentése. Így azt is képtelenek vagyunk megérteni, hogy valójában a jelenleg elszenvedett válság valódi oka maga a növekedés.

„Valójában nem megszorításokra vagy fellendülésre van szükség, hanem a növekedés-vallás felszámolására.”⁴¹

Elutasítjuk a megszorító intézkedéseket, mert ezek semmi másra nem szolgálnak, mint egy haldokló rendszer védelmére, ami ráadásul elviselhetetlen és elfogadhatatlan következményekkel jár. A fellendülés csupán elodázza az újabb, egyre pusztítóbb gazdasági válságot, átmenetileg elrejtve a növekedés társadalmának abszurditását és fenntarthatatlanságát.

Ezért azt javasoljuk, hogy a gazdasági rendszer feletti irányítás politikai és demokratikus átvételével fokozatosan távolodjunk el a jelenlegi modelltől. Úgy tudunk szakítani a gazdaság-vallással, ha felismerjük, hogy a gazdaság törvényei csupán politikai konstrukciók, nem pedig természetes jelenségek. Itt az ideje, hogy a gazdaság visszakerüljön a helyére, vagyis hogy ismét egy olyan eszközzé váljon, ami lehetővé teszi, hogy a megfelelő politikai intézkedések által elinduljunk kifelé abból a zsákutcából, amelybe a jelenlegi növekedésfüggő társadalom sodort bennünket. Ehhez azonban le kell taszítanunk trónusáról a gazdaságot és fel kell szabadítani a gondolkodásunkat az ökonomista dominanciától.

Az FNA és a Jövedelmi Plafon egyidejű bevezetése lehetőséget ad arra, hogy szakítsunk ezzel a beszűkült gondolkodásmóddal, hogy többé ne

higgyük elvakultan: a jobb élet feltétele a gazdaság mindenekfelettsége és a féktelen növekedés. Az FNA arra készlet, hogy újragondoljuk vágyainkat, igényeinket, a termelést és a gazdálkodást, a pénz uralmával átitott gazdaság befolyása nélkül. Bevezetésük természetesen kiegészítő intézkedéseket tesz szükségessé, illetve olyan megállapodásokat, mint például az illegitim adósságok elengedése, a bankrendszer részleges, illetve teljes államosítása, a tőzsde működésének, sőt létjogosultságának nyilvános vitára bocsátása vagy az adóparadicsomok felszámolása. Ezzel párhuzamosan nézetünk szerint meg kell szüntetni a magánbankok pénzteremtési jogát, illetve az átmenetet elősegítő kezdeményezésekhez, köztük kiemelten a gazdaság relokalizációjához kötődően támogatni kell az alternatív pénzek bevezetését.

2.3. Segítsük elő a nyitott relokalizációt!

„Élj egyszerűen, egyszerűen azért, hogy mások élni tudjanak!”

Gandhi.

2.3.1. Hogyan lehet küzdeni a kapitalista hübrisz ellen és mégsem be- sétálni a nacionalista bezárkózás csapdjába?

Meglehetősen kritikusan állunk az antiglobalizáció és a protekcionizmus kérdéséhez, amennyiben ezekhez a bezárkózásban és szélsőjobboldali ideológiákban megtestesülő relokalizáció képzete társul. Mi sokkal inkább a nyitott relokalizáció szószólói vagyunk. Nem azért akarunk szakítani a szabad kereskedelemmel, hogy védekezzünk a gazdasági verseny ellen, és még kevésbé célunk fellendíteni Franciaország iparát. Az emberi életnek adott értelmet szeretnénk újra megtalálni úgy, hogy lokálisan, azokkal együtt, akikkel a mindennapjainkat éljük, feltesszük a kérdést: mit, hogyan és miért termelünk?

Ráadásul, ahhoz, hogy bizonyos döntések (például egy folyó vízének a felhasználása) valóban demokratikusak legyenek, csak több, különböző érintett közösség bevonásával hozhatók meg. Végül pedig mind kulturális okokból, mind az emberi élet örömeinek⁴² fontos szempontjai szerint a személyek, kultúrák, a tudás és a tapasztalatok szabad áramlásának hívei vagyunk. A nyílt relokalizáció a szolidaritás, az osztozás, a vendégszeretet és a mások felé való nyitottság szellemét fogja erősíteni.

A történelem nem lineáris és nem is visszafordítható, így az önmagunkba zárkózás se nem kívánatos, se nem lehetséges, értelmetlen felvetés. Nagyon fontos, hogy megértsük a különbséget a Nemnövekedés által kínált nyílt relokalizáció és az identitásalapú bezárkózás között. Globalizált világban élünk: a közlekedés és az új technológiák fejlődésével kinyílt a világ, találkozhatunk bárkivel és bárhová elutazhatunk. Ám ez a fajta nyitottság mind energetikai, mind ökológiai szempontból

fenntarthatatlan, az uniformizáció miatt pedig kulturális szempontból is határokba ütközik: a liberális globalizáció keretein belül az árucikknek jóval könnyebben és jóval többet utaznak, mint az emberek. Arról nem is beszélve, hogy mindez csupán egy szűk, privilegizált elit kiváltsága, akik a saját, hermetikusan lezárt buborékjukban szeretnek közlekedni: márpedig az utazás a környező világgal való kapcsolat, új ismeretségek nélkül csupán helyváltoztatást jelent.

Éppen ezért a nyitott relokalizáción alapuló FNA bevezetésével a társadalom visszakaphatná a lokális élet által nyújtott sokszínűséget, ugyanakkor megtartaná a más(ok) iránti nyitottságot, elkerülné az (identitásalapú) bezárkózást és fenntartaná, illetve megerősítené a multikulturális és soknyelvű szolidaritást annak minden gazdagságával.

2.3.2. Tudatosítsuk a rendelkezésre álló terület és a tetteink jelentőségét!

Társadalmunk abban az illúzióban él, hogy bármit megtehetünk. Az individualizmus, az én-kultusz, a munkamegosztás, a papírmásé kirakatvárosok⁴³ mind-mind hozzájárulnak ehhez a *no limit* imázshoz, ahhoz az illúzióhoz, hogy nincs szükségünk másokra az élethez. A tetteink következményei elmaszatólnak. Vásárolunk, ezzel talán életeket taposunk a sárba, erőforrásokat merítünk ki és tönkretesszük a környezetet a világ egy másik szegletében. A gazdaság relokalizációjával újra létrejön a kapocs a valósággal, megszűnik a „gonosz banalitása”,⁴⁴ amivel néhányan az egész bolygó, mindenki más sorsa felől dönthetnek. Ezért van szükség a nyílt relokalizációra, így alakíthatók ki felmérhető, gazdaságos és produktív rendszerek, ahol mindenki számára nyilvánvalóvá válik az egyes cselekedeteinek következménye. Egyszerre jelenti a természeti és az emberi környezet tudomásulvételét, illetve a döntéseink fölötti rendelkezés visszaszerzését.

2.3.3. Az élelmiszer- és energetikai önellátásért

Sorra jönnek létre a konkrét alternatívának is nevezett, az elméleteket a gyakorlatban megvalósító közösségek és helyi kezdeményezések. Olyan különböző helyszíneken kibontakozó kísérletek ezek, amelyek megpróbálnak szembeszegülni a kapitalista piacgazdaság szabályaival, választ adni a környezeti, társadalmi és demokratikus kihívásokra. Ezek a kísérletek egyúttal a változás felé tett lépések is, reményt adnak, megmutatják, hogy lehet másképpen is élni, mint a Növekedés logikája által diktált szabályok szerint. Bár önmagukban nem elegendőek ahhoz, hogy paradigmaváltást eredményezzenek, mégis elképesztő tapasztalati, kísérleti bázist jelentenek. Minél többre van szükség belőlük, ráadásul integráns részét kell hogy képezzék a mindennapoknak. Ezek a kezdeményezések részei a termelés, az árucseré, a gazdasági kapcsolatok szükségese és kívánatos, nyílt relokalizációjának.

Az FNA egyszerre támaszkodik a gyakorlati megvalósításokra, támogatja a már meglévőket és segíti újabbak életre hívását. Lássunk egy példát: az FNA egy részét „romlandó” helyi pénzben lehetne folyósítani, ami csak a régióban, a helyi társadalmi és környezeti normáknak megfelelően előállított termékekre volna felhasználható. A helyi adottságokhoz alkalmazkodva az FNA a konkrét alternatívák során kidolgozott szolgáltatásokra is alkalmazható lenne, legyen szó közösségi kertről, önfenntartó, újrafelhasznált anyagokkal dolgozó szerelő, karbantartó, kézműves műhelyekről, lokális csererendszerekről, közösen felhasznált alapanyagokról, közösségi lakóhelyekről, vagy bármilyen, a rezilienciát erősítő kezdeményezésről.⁴⁵

Az FNA nem csupán a szükségleteink újraértelmezését és a termelés relokalizációját hozza magával, hanem a kollektív szükségletek feletti rendelkezés visszaszerzését is jelenti. Az energia és a víz használata szimbólumértékű. Az FNA jelenti a kulcsot az önkormányzati és interkommunális szinten irányított lokális energiatermelés fejlesztéséhez.

Az FNA-val újabb lépés tehető az önellátó energetikai, élelmiszer- és nyersanyagtermelés felé, miközben átértékelve szükségleteinket túlléphetünk a Növekedés társadalmának mechanizmusain.

A relokalizáció újragondolásra készíti az urbanizáció és a társadalom térbeli szerveződése tekintetében is. Alapvető átalakulásra van szükség ahhoz, hogy megszabaduljunk a folyamatos helyváltoztatás kényszerétől, nevezetesen, hogy szakítsunk az autóalapú társadalommal.⁴⁶ A relokalizáció a demokratikus, békés átmenet része, helyreállítja a város és a vidék felborult egyensúlyát.⁴⁷ A vidék új életre kel a konvivialitás, a kultúra és a szolidaritás szellemében, a város pedig – az importfüggést enyhítve – jóval földközelibbé válik.

Újra kellene gondolni, persze, a városmodell is, különösen a városok terjeszkedése tekintetében. A funkcionális urbanizmus szellemében jelenleg külön negyedek szerveződnek, más-más negyedekben alszunk, vásárolunk, dolgozunk és alszunk. A relokalizációval egy olyan világ épülhetne, ahol mindezeket az aktivitásokat egy helyen végezhetjük, a nyitottság ugyanakkor lehetővé teszi, hogy odébbálljunk, ha a kedvünk éppen úgy tartja.

A területgazdálkodás újraértelmezésének folyamatába illeszkedve az FNA tehát a mindennapi helyváltoztatásaink átstrukturálását előmozdító, nyitott relokalizáción alapuló társadalmi modell kidolgozásának elemeként is értelmezhető.

3. Politikai eszköz

3.1. A valódi demokráciáért

„Újrapolitikázni a társadalmat, társadalomközelivé tenni a politikát.”

3.1.1. Legyen újra a mi ügyünk a demokrácia!

Cornelius Castoriadis számára az autonómia jelenti a demokrácia legfontosabb pillérét. Egy demokratikus társadalom a saját maguk által megfogalmazott szabályokhoz és törvényekhez való alkalmazkodás képességét és akarását jelenti, kollektív és egyéni szinten. Ellenpontjaként a kívülről meghatározott törvényeknek való engedelmessé válhat. Az autonómia fogalma felveti az állampolgárság fogalmának mibenlétét, helyét és szerepét a lakókörnyezet alakításában, megkérdőjelezi az oktatás jelenlegi formáinak helyességét. Arisztotelészt idézve Castoriadis rámutat: „a demokratikus társadalom olyan társadalom, ahol minden egyes állampolgár képes az irányított és az irányító szerepét is betölteni”.

Ettől az állapottól mind intézményi, mind kulturális értelemben távol vagyunk még. A demokráciához nem elég bizonyos eszközöket használni, választásokat kiírni vagy éppen sorsot húzni. A demokrácia mindenekelőtt egy mindennapokban használatos gyakorlatot, egyfajta kultúrát jelent, ami a jelenlegi oktatási rendszer alapvető átalakításával kezdődik. Az oktatásnak autonóm állampolgárokat kell képeznie ahelyett, hogy engedelmes, a rendszert hatékonyan működtető fogyasztókat gyárt sorozatban.

Az autonómiának újra kell értelmeznie a „szakértő” és a „gondoskodó” (homme providentiel*) fogalmát és arra kell hogy inspiráljon, hogy a megoldást ne kívülről várjuk. Ha szükségünk is van szakértőkre, vagyis olyasvalakikre, akik bizonyos témakörök vizsgálatának kiemelten sok időt szentelnek, fel kell hagyni az istenítésükkel. A szakértőnek nem az a dolga, hogy az állampolgárok helyett hozzon döntéseket, hanem hogy a vitás kérdésekben a különböző álláspontokat megvilágítsa. Az a feladata, hogy segítse a problémák megértését, de a döntés az állampolgárok joga.

A „gondoskodó” a monarchikus rend öröksége, amit Franciaországban a most fennálló V. Köztársaság ültetett át köztársasági keretek közé.

* Az „homme providentiel”, vagyis a „gondoskodó” figuráján olyasvalakit ért a francia közbeszéd, aki az egyetlen lehetséges kiút ismerőjeként válság idején bukkan fel, és varázsütésre megoldja a társadalom előtt tornyosuló problémákat – a ford.

A valódi autonómiával az állampolgárok által képviselőre választott személy szerepe alapvetően átalakul: többé már nem az állampolgárok helyett kell cselekednie, hanem éppen ellenkezőleg, biztosítania kell a közös döntések végrehajtását.

3.1.2. Szabadítsuk ki az időnket és a szellemünket a kapitalizmus szolgálatából!

Az FNA a demokrácia teljességét nyújtja minden állampolgár számára, hiszen visszaadja az egyén autonómiáját és a szabad cselekvés lehetőségét: az FNA a társadalmi átalakulás eszköze. Ha az állampolgárokat már nem köti gúzsba a munka kényszere, újra döntéseket hozhatnak majd a saját életükre vonatkozóan.

Az FNA megoldást ad a nem kereskedelmi tevékenységek társadalmi értékének visszaállítására, miközben megszünteti a munkanélküliséget és támogatja a munkamegosztást, ráadásul megingatja a munkaviszony monopol helyzetét a társadalmi integráció és elismerés tekintetében. A személyes kiteljesedés új útjai nyílnak meg azáltal, hogy az egyén társadalmi helyzetét többé már nem a foglalkozása határozza meg. A gazdasági tényezőktől független, valódi, nyitott, részvételi demokrácia alakulhat ki az így lehetővé váló egyéni és kollektív emancipációs folyamat során.

A munka kényszere alól felszabadult állampolgároknak nemcsak ideje, de lehetőség is lesz a közéletben való részvételre. Az FNA hozzájárul a társadalom átpolitizálódásához, ugyanakkor a politikát társadalomközelivé teszi azzal, hogy mindenkit bevon. Így az FNA folyósításának módozatait széles körű, nyílt, demokratikus vita tárgyává kell tenni: a víz, az élelmiszer, az energia milyen mennyisége járjon alapvető jogosultságként, és milyen mennyiség után legyen megadóztatott kereskedelmi termék. Ugyanígy a nehéz tevékenységek megosztásáról, a munka elvégzésének megszervezéséről is közösen kell vitázni és döntést hozni. Jól látható, hogy az FNA kidolgozása és bevezetése szükségszerűen széles körű egyetértést és az állampolgárok részvételét fogja igényelni.

Az FNA azáltal, hogy megkérdőjelezi a munka központi szerepét és kérdéseket vet fel a szükségletfogalommal kapcsolatban, hozzá fog járulni ahhoz, hogy újra magunk dönthessünk arról, hogy mit, hogyan és milyen célból termelünk. Amikor kérdéseket fogalmazunk meg a vágyainkról, szükségleteinkről, az erőforrások felhasználásáról és ennek körülményeiről, akkor valójában a demokrácia mibenlétét akarjuk megérteni... Ezek pedig olyan kérdések, amelyek manapság egyáltalán nincsenek napirenden.

3.1.3. Vessünk véget az önmagáért való politizálásnak és értelmezzük újra a politikai mezőt! – a demokrácia mint (mindennapi) gyakorlat és kultúra

A jelenlegi életmódunk feltételei mellett nehéz szerepet vállalni a politikai térben egyrészt az időhiány, másrészt a már beágyazott, fősodorbéli politikai pártok uralma miatt.

Ezek az irányító pártok egymáshoz közel álló, a növekedés dogmáját szolgáló ideológiát dolgoznak ki, az oligarchia és a domináns média cinkosaként kisajátítják a vitákat. A pártok finanszírozása még jobban megerősíti a Megagépezetet és megkérdőjelezi a demokrácia eszközeit. Márpedig a képviseleti demokrácia privilegizált eszköze a választás, ami összességében egy nyilvánvaló csapdahelyzetet idéz elő, hiszen a választások eredménye befolyásolja egyrészt a pártok finanszírozását, a túlélésüket, másrészt a politikával hivatásszerűen foglalkozó és továbbra is ezen a területen tevékenykedni szándékozó egyén jövőjét is alapvetően meghatározza. A választásokon való részvétel költsége jelentős, főleg a kis- és közepes szervezetek esetében.* Költségtérítés hiányában vagy megfelelő pártfinanszírozás nélkül (a választások után) sokan kényszerülnek gondolataik és az általuk képviselt irányvonalak megváltoztatására. Ugyanez a működési mód okozza azt is, hogy a finanszírozás fenntartása, egy-egy poszt megszerzése vagy a hatalom morzsájának megkaparintása érdekében hozott kompromisszumok túllépnek egy bizonyos határt, és valamilyen stratégiai döntés köntösébe bújtatva az elvek feladását jelentik.

A politikai életben való komoly részvétel rendkívül sok időt igényel. Ám kapitalista társadalmunkban az idő ugyancsak értékes: választani kell, az ember vagy dolgozik a megélhetésért vagy politizál annak reményében, hogy ezt egyszer majd professzionális szinten teheti. A cselekvési mező szűk és nehézkes a fent említett finanszírozási és rendszerszintű okokból kifolyólag. A közéletben való részvételt az időhiány akadályozza meg, hiszen a növekedés társadalmában megtanultuk, hogyan kell „helyesen” felhasználnunk az időnket: persze, el kell menni szavazni, de főképpen fogyasztani kell és azon gondolkodni, hogyan fogyaszthatnánk még többet, a maradék időt pedig úgyis elfecséreljük a közlekedéssel és a televízió bámulásával. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy eltávolodunk a politikától, amit tovább erősít a kliséken, kicsinyes hatalmi és látszatharcokon felülemelkedni képtelen média.

Az FNA egy olyan ajtót nyit meg előttünk, amelyen belépve alapvetően megváltoztathatjuk a politikai rendszert és a politikai gyakorlatot is, hiszen valamennyien részt vehetünk a döntéshozatali folyamatban, nem szűkül

* Franciaországban a jelölteknek a kampányköltségeken felül egyéb, az induláshoz feltétlenül szükséges adminisztratív költségeik is vannak – a ford.

le az életünk a munkánk, a családjunk és a fogyasztói társadalom által ránk kényszerített szabadidős tevékenységek szűk körére. Ez az ajtó egy kijárat is egyúttal, ami kivezet a munkaközpontú életformából. Így újra rendelkezni tudunk majd az időnk fölött, ráadásul egyúttal megszüntethetjük a megélhetési politizálás jelenségét is.

Az FNA és a Jövedelmi Plafon együttes bevezetésével véget vethetünk a növekedésfüggőségnek, és ezzel teret nyerhetnek más kormányzási formák is. A gazdaság visszakerül a helyére, egy lesz a szolgálatunkban álló eszközök közül, primátusa megszűnik, a demokrácia új értelmet nyer.

Az FNA új eszközöket vezet be a demokrácia gyakorlatába. A nép akaratának kifejezése nem korlátozódhat pusztán a választásokra, akármilyen új kereteket adjunk is neki. A választásokon és pártrendszeren alapuló képviselői demokrácia csupán egy módozata a demokráciának, vagy a demokrácia látszatának – ahogy ez jelenleg is megfigyelhető. Az FNA új eszközök kipróbálását, a valódi demokrácia kikísérletezését teszi szükségessé.

Az FNA bevezetésével a képviselői demokrácián, a népszavazáson túl többek között olyan eszközökkel lehet kísérletezni, mint a *preferandum*,⁴⁸ az állampolgári döntés és bíróság, a közvetlen demokrácia, a konszenzusos döntéshozás, a sorshúzás vagy a nyílt fórum. A kérdés leginkább az, hogy képesek vagyunk-e jó érzékkel súlyozni ezeket az eszközöket a meghozandó döntés jellegének függvényében.

Az átmenet foratókönyvének kidolgozásával körvonalazódni fog, hogyan szerezhetjük vissza többek között az FNA segítségével a fennhatóságot a demokrácia fölött, illetve hogy hogyan járulhatunk hozzá a politika társadalomközelivé tételéhez, valamint a társadalom újrapolitizálásához.

3.1.4. Milyen demokratikus intézményekre van szükség a Nemnövekedés társadalmában?

Azt az elvet követve, hogy egy demokratikus döntést azoknak kell meghozniuk, akikre a következményei vonatkoznak, illetve figyelembe véve a gazdasági, termelő és politikai tevékenység relokalizációjának szükségességét, nyilvánvaló, hogy a helyi, regionális, nemzeti, európai és nemzetközi szervezetek közül néhányat meg kell szüntetni, másokat pedig át kell alakítani vagy helyettesíteni.

Az FNA tehát nemcsak egyfajta reflexiót indít el, de hozzájárul az intézmények fölötti irányítás átvételéhez, átalakításukhoz annak érdekében, hogy igazságosabban és demokratikusabban működhessenek.

Ahogy azt már megfogalmaztuk az *Indignados* mozgalmat támogató állásfoglalásunkban,⁴⁹ a valódi demokrácia csakis a Nemnövekedéssel valósulhat meg, aminek az FNA hatékony eszköze lehet. Így épülhet fel a valódi demokrácia, és hagyhatjuk végre hátunk mögött a társadalmi változás gátját jelentő liberális Európát.

3.2. Egy másik Európáért

A néppel, a népért – a népek Európájáért!

Az Európai Unió a gazdaság és a növekedés kényszerére épül. Erőltetett menetben haladunk a kultúra, a társadalom és az életmód uniformizációja felé. Az FNA eszköze lehet egy másféle Európa felépítésének.

A gazdasági és pénzügyi válság terhe alatt nyögő Európai Unió⁵⁰ felépítése, kudarca és illúziói tökéletes szimbólumai a kapitalizmus gyaroltságának. Az életkörülmények fokozatosan romlanak az egykor a liberális logika zászlóvivőjének számító Görögországban, Spanyolországban és Írországban is.

Az Európai Unió az *Európai Gazdasági Közösség* (EGK), illetve a II. világháború lezártaival, az 1951-es *Párizsi egyezmény* aláírásával létrejött *Európai Szén- és Acélközösség* utóda. Ez az unió Franciaország, Németország, a három Benelux állam és Olaszország között jött létre annak érdekében, hogy az ellenségeskedést visszaszorítva megszilárdítsa a békét az európai kontinensen a gazdasági együttműködés előtérbe helyezésével. A gazdasági integrációs folyamat kiindulópontjaként emlegetett 1957-es Római szerződéssel a gazdaság lett az újraépülő Európa fő hajtómotorja. Ez a folyamat aztán jócskán felgyorsult az 1992-ben aláírt Maastrichti szerződés aláírásával, majd a huszonhét tagállamban – köztük 50%-os arányban a volt keleti blokk országaival – bevezetett közös pénz, az euró megalkotásával, a 2007-es Lisszaboni szerződéssel erőszakkal elfogadtatott közös európai alkotmánnyal és egy egész sor olyan törvényi intézkedéssel, amelyek mind kötelező erővel bírnak a tagállamokra nézve. Ez a gazdasági jellegű európai építmény⁵¹ tehát nyilvánvalóan a növekedést szolgálja, erről tanúskodik a *Lisszaboni szerződés*, a *Stabilitási és Növekedési Paktum*, illetve az *Európai Költségvetési Paktum* is.

Az Európai Unió mérlege még a közelmúltban is nagyon ígéretesnek mutatkozott. Története a kontinens történetének egyik leghosszabb békés időszakával fonódik össze, a tagállamok pedig összességében a növekedés jeleit mutatták. Az olyan káros következményekről, mint az egyenlőtlenség növekedése, a szennyezés, az életmód egyformára szabása sokáig senki nem vett tudomást. Ám ma, a gazdasági és pénzügyi válság idején Európa megtorpant. Valójában lassacskán elérjük a növekedésfüggő rendszer határait és a kapitalizmus még a kiváltságosok számára is érzékelhetően kezdi kimutatni a foga fehérlését. Az euró megmentése érdekében, mindenféle demokratikus legitimitás nélkül, Brüsszel beleavatkozik a nemzeti politikába, újabb és újabb megszorításokat kényszerít ki. A piacgazdaság szabályait vakon követő, a pénzügyi oligarchákat kiszolgáló technokrácia az egymást követő európai csúcson elszántan igyekszik a halálra ítélt gazdasági rendszert

megmenteni, miközben több európai ország is a társadalmi összeomlás küszöbén egyensúlyoz. Az Európai Unió egyre veszít a legitimitásából, de továbbra is beleavatkozik az egyes tagállamok nemzeti politikájába. A lakosság és a vezetők közötti szakadék folyamatosan növekszik. Az EU összességében ugyanolyan kétségbeejtő zsákutcában vergődik, mint a kapitalizmus.

Az európai szintű FNA bevezetése a bank- és pénzügyi rendszer demokratikus, politikai irányításával kiegészítve az Európai Unión keresztül kínál megoldást. Nemcsak a lakosság érdekvédelmét jelenti, de visszaadja az intézmények demokratikus legitimitását, miközben fenntartható életmódmodellt szolgáltat az egész kontinensre kiterjedő energetikai és ökológiai átmenet bázisán.

A nyitott relokalizáció szellemiségébe illeszkedő FNA a fenntartható béke záloga is, ekképpen továbbörökítve az EU legnagyobb sikerét, a nyitott határokat, miközben a helyi önellátás megteremtésére ösztönöz.

3.3. A felvilágosult pacifizmusért

„A világban mindenből elegendő áll rendelkezésre ahhoz, hogy az emberek szükségleteit ki lehessen elégíteni, ám ahhoz nem, hogy a mohóságukat is jól lehessen lakatni.”

Gandhi

Váltsunk rendszert és cselekvési szintet, mondjunk nemet a háborúra, bármilyen célt szolgáljon is. Még ha az Európai Unió a béke szellemében működött is, ez nem változtat azon, hogy sok szempontból elbukott. Ha a Jugoszlávia széthullása óta kirobbant polgárháborúktól eltekintve valóban nem is zilálták Európát háborús események, az erőszak egyre inkább teret nyer, a különböző népcsoportok közötti feszültségek pedig mind élesebbé válnak.

A nyugati országok dominanciája azt jelenti, hogy a világ lakosságának 20%-a használja el – mindegy, milyen áron – a bolygó erőforrásainak 87%-át. A Megagépezet működésének biztosításához semmi sem drága: politikai és pénzügyi fogások (a harmadik világ eladósodása, a fejlődéshumbug, vagy az IMF-hez és a Világbankhoz hasonló, csak a pénzügyi szempontokat szem előtt tartó intézmények), katonai eszközök (mint a NATO vagy a gyakran az ENSZ színeiben végrehajtott katonai intervencióhoz rendelt szemképráztató költségvetés) szolgálják fennmaradását. Az afganisztáni, iraki, líbiai bevetések mind-mind a demokrácia és az emberi jogok védelmének álcája mögött zajlottak (mint ahogy annak idején megszokhattuk az afrikai vagy latin-amerikai diktatúrák fenntartása vagy fenn nem tartása esetében), ám a valódi tét jelentős részben gazdasági: a cél az olajhozamcsúcs miatt egyre inkább labilissá váló fosszilis energiael-

látás biztosítása, illetve az egész világon zajló „land-grabbing” jegyében a megművelhető földterületek meghódítása. Ráadásul mostanra más országok (mint Kína, Brazília vagy India) is szeretnék kihalászni a saját részüket ebből az üzletből, így aztán ma már a befolyásért folytatott harc tanúi vagyunk, ami vélhetőleg újra fogja termelni a kétpólusú világtrendet. Egyik oldalon csoportosulnak a nyugati országok a NATO berkein belül, a másik oldalon pedig az óriások, Kína és Oroszország mögé sorakoznak fel az első táborból kiszorultak. Mindkét tábor gondoskodik a védelmük alá vontak felfegyverzéséről, miközben az ENSZ-en belüli összetűzések világosan mutatják a közöttük feszülő érdekellentétet (ahogy ezt jól példázza jelenleg Szíria esete).

Vannak olyan országok is, amelyek még most igyekeznek a növekedésfüggő, kapitalista zsákutca felé. A Nyugat feladata volna, hogy jó példával járjon elő és az átalakulás irányában kötelezze el magát, csökkentse a nyersanyag- és energiaimport-függőséget: csak így lehet véget venni ennek az őrült vesszőfutásnak, ami egyébként könnyen egy harmadik világháború felé sodorhat bennünket. Ráadásul az erőforrások egyre szűkösebbé válása miatt kialakuló válságok következtében valamennyi nagyhatalom oligarchátusa egymás ellen acsarkodik, a lakosság elégedetlensége pedig egyre csak nő. A lakosság megfélemezésére és a hatalom megtartására a háborús előremenekülés az oligarchák számára vonzó, bár radikális stratégia lehet, mert azzal továbbra is sajátjukénak tudhatják a kiváltságos helyzetükből adódó hasznot.

A kapitalizmusból való kilábalás tehát a gondolkodásunkat elkorcsosító háborús logika meghaladását is jelenti. Nem gondolhatjuk többé, hogy egymás ellen feszülve, vagy még inkább a másikat magunk alá gyűrve érhetjük el az „üdvözülést”. Meggyőződésünk, hogy a felvilágosult pacifizmus⁵² a jó irány, egy olyan pacifizmus, ami túllép az idealizmuson, megérti a háború és az erőszak működési logikáját és a kapitalizmushoz fűződő kapcsolatát. A béke nem csupán háborúmentességet jelent, hanem elsősorban olyan gondolkodásmódot és haladási irányt, amelynek a növekedés társadalmi gátat szab.

Ennek eléréséhez induló lökést ad az FNA, főképpen akkor, ha sikerül túllépni a nemzeti kereteket, és egy nemzetközi szintű paradigmaváltás mintájaként és hajtórugójaként tud szolgálni. A produktivista rendszer béklyója, a kifosztásunkat és kizsákmányolásunkat álcázó fogyasztás eszeveszett hajszolása felszámolható, így egyúttal megmenekülhetünk a kapitalizmusra jellemző acsarkodó, háborús logika követésétől is.

4. A Feltétel Nélküli Alapjuttatás – egyben a fenntartható és élhető Nemnövekedés felé vezető út és a megvalósítás módszere is.

Az FNA a társadalmi igazságosság és a munkából adódó elidegenedés elleni harc fegyvereként elengedhetetlen ahhoz, hogy a társadalom el

tudjon indulni a Nemnövekedés felé vezető úton. Megteremti az emancipáció feltételeit, hiszen a társadalmi és pénzügyi autonómia megerősödését szorgalmazza. Az egyenlő hozzáférés az alapvető javakhoz és szolgáltatásokhoz a Jövedelmi Plafon párhuzamos bevezetésével enyhíti az egyenlőtlenségeket. Fontos újra kiemelni, hogy az Alapjövedelem bevezetésével vélhetően lerakhatók egy valóban demokratikus társadalom alapkövei, megszabadulhatunk a lobbik, az oligarchák uralmától, a Guy Debord által leírt *Spektákulum társadalmától*, a munkakényszertől, akárcsak a holnaptól és a másoktól való rettegéstől – egyszerűen végre megteremthetjük a derűs és autonóm élethez szükséges feltételeket. Hozzá kell fűznünk azt is, hogy ezeknek az intézkedéseknek a bevezetésével újra magunk határozhatunk majd az életünknek adott tartalomról, feltehetjük a kérdést: mit, hogyan és miért termelünk?

Ha az ezekre a kérdésekre adott választ valóban demokratikus keretek között fogalmazhatjuk meg, azzal hozzájárulunk annak a szabadon választott átalakulásnak az elindításához, amely kivezet bennünket a Növekedés társadalmából, amelynek fenntartásával viszont elkerülhetetlenül újabb és újabb, egyre pusztítóbb válságokat okozó recessziót leszünk kénytelenek elszenvedni.

Az FNA kétségkívül a javak igazságos újraelosztásának eszköze, de bevezetésének indokai között ugyanilyen fontos súllyal szerepel a túlfogyasztáshoz köthető környezetvédelmi problémák kezelése is: azt a célkitűzést igyekszik megvalósítani, hogy mindenki hozzájuthasson a méltó élethez szükséges minimális javakhoz az erőforrások tartós megőrzése mellett. Kollektív szinten az ökológiai lábnyomunk fenntartható csökkentése kizárólag akkor valósítható meg, ha sikerül kikerülnünk a konzumerizmus ördögi köréből. A megoldást az FNA feltételnélkülisége adja: ennek köszönhetően kitörhetünk a munka-kölcsön-fogyasztás-törlesztés-munka mókuskerekéből. Természetesen a GDP így rohamos csökkenésbe kezd, ami a Növekedés társadalmában a katasztrófa netovábbja lenne, ám a mindenkiről gondoskodó poszt-növekedésfüggő társadalomban, ahol újra megtanulhatunk a konvivialitás szellemében együtt élni, ez a csökkenés a jelen és a jövő életkörülményeinek ígéretes átalakulását vetíti elő.

Összességében elmondható, hogy az FNA bevezetése a Nemnövekedés társadalma felé tett jelentős lépést jelent. Egy olyan békés, demokratikus átmenetet segít elő, ami fenntartható és élhető társadalmi modellek kialakulásához vezet. Miután megvizsgáltuk, hogy milyen alapvetően változtatná meg ez az intézkedés a társadalmat, ideje most számba vennünk az FNA bevezetésével kapcsolatos teendőket.

IV. A Feltétel Nélküli Alapjuttatás: az átmenet megvalósításának eszköze és tartalmi eleme

„Az igazi élet a munkahelyen kívül kezdődik.”

André Gorz: Búcsú a proletariátustól

Az FNA tartalmi meghatározása is integráns részét képezi a társadalom demokratizálódási folyamatának, hiszen kidolgozása valódi állampolgári platformok nélkül elképzelhetetlen. Az Alapjövedelem ilyen szempontból is hozzájárul a társadalom újrapolitizálásához. Az átmenet eszközöként is értelmezhető, hiszen az FNA tartalmát folyamatosan újra kell értelmezni, hogy képes legyen alkalmazkodni a társadalomban végbemenő változásokhoz, ám ezek a módosítások mindig demokratikus módon kell hogy megvalósuljanak.

Az FNA jobb megértéséhez különböző lehetséges szempontokat veszünk sorra, kísérleti felvetéseket, amelyek elemzésre, kritikára, kontextusba helyezésre, pontosításra, és persze kiegészítésre, újabb szempontok kialakítására és gyakorlatba ültetésére várnak. Lévéen, hogy az FNA a társadalom fejlődését követve változik, először is az alapjövedelem két alcsoportját kell elkülönítenünk. A lehívási jog mindenkinek, feltétel nélkül, a születésétől a haláláig megteremtené a szükséges követelményeket egy mértékletes, ám emberhez méltó életvitel megvalósításához (lakhatás, táplálkozás, öltözködés, energia, víz és helyváltoztatás). Ezzel párhuzamosan javasoljuk, hogy mindenki kapjon hozzáférést bizonyos közszolgáltatásokhoz is (oktatás, egészségügy, kultúra, információ), ami a gondolkodásmódunk felszabadításával felgyorsítaná a társadalmi átalakulás folyamatát. A lehívási és a hozzáférési jog megvalósulási formájában igazodna az átalakulás lezajlásának üteméhez és egyedi jellegzetességeihez.

Ezek az elképzelések különböző formában valósulhatnak meg: bizonyos erőforrásokra érvényes lehívási jog (lakhatás és földhasználat, energia, víz), közszolgáltatásokhoz való hozzáférés (egészségügyi ellátások, oktatás, közlekedés), helyi pénzek (helyben termelt élelmiszerek). Vita-indítóként említést kell még tennünk néhány kiegészítő intézkedésről is, amelyek többé-kevésbé direkt módon az FNA koncepciójába illeszthetők (kultúra, információ, egyéb szolgáltatások).

Ezek a javaslatok, véleményünk szerint, lefedik a szükséges lépéseket ahhoz, hogy mindenki számára kialakítható legyen egy mértékletes, ugyanakkor emberhez méltó élet, hogy a „Buen Vivir” társadalmi modelljének megvalósításához közelebb jussunk. A felvetések demokratikus vita tárgyát kell hogy képezzék, amelyekben meghatározásra kerül a megvalósításukhoz szükséges teendőik köre, illetve a kapcsolódó nehéz feladatok elosztásának kérdése is.

1. Tartalmi elemek

1.1. Lakhatáshoz való jog és földhasználat

A lakhatás, a föld-, vagy területhasználat kérdése a magántulajdonnal kapcsolatos jogok újragondolását és legalábbis részleges megkérdőjelezését veti fel.

A föld birtoklása és használata mindig alapvető fontossággal bírt. Ez fokozottan érvényes egy olyan társadalom esetében, ahol a fő energiaforrást jelentő kőolajkészletek kimerülöben vannak és ahol jelentős a népesség sűrűsége. Éppen ezért a földhasználat joga kiemelten fontos kérdés, mind a méltó lakhatás biztosítása, mind pedig az autonómia szempontjából, akár megművelhető földterületről, akár valamilyen tevékenység végzéséhez szükséges terület használatáról van szó. A földhasználat joga szorosan kapcsolódik a mindennapi tevékenységek relokalizációjának logikájához, hiszen általa csökkenthető a felesleges helyváltoztatások száma, így új megközelítésbe kerül az urbanizmus kérdése is. A reziliencia, vagyis az ellenálló képesség megerősítése érdekében és az átmenet fontosságát szem előtt tartva újra élettel kell megtölteni a vidéket és enyhíteni a városi pólusok zsúfoltságán, megálljt kell parancsolni a városok terjeszkedése jelenségének. Az FNA-t kiegészítő intézkedésekkel olyan életkörülményeket kell kialakítani, amelyek már megelőlegezik a fosszilis energiahordozók utáni világ lehetőségeihez való alkalmazkodást.

A termőföld fölötti rendelkezés visszaszerzése és a mezőgazdaság kimentése a rövid távú profit és a produktivizmus bővületéből a jövő „területrend(ek)ezésének” a záloga. A lakosság kapja vissza a vidéket, de ne azért, hogy alvó-külvárosként szolgáljon vagy közszolgáltatások híján teljesen kiürüljön, hanem hogy megteljen élettel.

A városok esetében azonnal megálljt kell parancsolni a városok terjeszkedésének és ezáltal termőterületeket felszabadítani, illetve meg kell óvni a még megművelésre alkalmas földeket. Már léteznek kezdeményezések ezzel a céllal, mint például a közösségi kertek vagy a saját ellátást biztosító övezetek – ezeket az FNA-nak fel kell karolnia. Minden új projektnek a társadalmi sokszínűség jegyében kell megvalósulnia – így védekezve a lakosság bizonyos rétegeivel szemben kialakuló negatív megítélés

ellen – és mindig előnyben kell részesíteni az ökológikus és közösségi megoldásokat. Ökolakás, -negyed vagy ökofalu, közösségi lakás, átalakuló városok – ezek már mind-mind létező kezdeményezések a tér olyan kihasználására, ami a fosszilis energiaforrások kimerülése utáni feltételekhez alkalmazkodik egy konviviálisabb, vagyis igazán „társas” életmód keretein belül. Az FNA ezek körül az állampolgári kezdeményezések körül formálódik, támogatja fejlesztésüket és elősegíti elterjedésüket a föld feletti rendelkezés visszaszerzésével. Hasonlóképpen a régi lakóegységek rehabilitációja mind szociális, mind energetikai szempontból nemzeti prioritást kell kapjon.

A lakhatás alapvető jog: jóval többet jelent, mint egy egyszerű menedék, hiszen biztonságérzetet teremt, ezzel pedig önmagunk fejlesztésének, a jövőre vonatkozó terveink kereteit adja meg. Természetesen ez a jog is az FNA részét képezi. Minden egyes embernek joga van megfelelő lakóhelyhez. Például lehetséges volna, hogy mindenkinek joga legyen egy meghatározott nagyságú lakóterülethez és az ezen felüli területért piaci áron kelljen fizetnie. Ám ennek a piacnak demokratikusan kell működnie, állampolgári felügyelettel és szabályozással. Ilyen módon az ingatlanokra vonatkozó rekvirálási jog az FNA eszközei közé sorolandó. Miért? Azért, hogy végre sikerüljön megszüntetni a spekulációt és azt a jelenleg tapasztalható abszurd helyzetet, hogy a rossz lakhatási körülmények között élő és a hajléktalan emberek száma folyamatosan nő, miközben töretlenül zajlik az üres ingatlanok ingatlanpiaci spekulációja.

Az FNA de facto alapjogként kezeli hogy – főképpen társadalmi vagy ökológiai értelemben vett – értelemmel bíró tevékenység érdekében földhöz vagy megfelelő helyszínhez lehessen jutni. Hiszen mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy minél egyszerűbbé tegyük, előmozdítsuk és támogassuk az átalakulás gyakorlati megvalósulásának módjait, az egyéni kezdeményezéseket, amelyek a kézművességet előnyben részesítő kereskedelmi tevékenység vagy az önkéntes egyszerűsítés logikájába illeszkednek. A használati jog a magántulajdon joga elé helyezendő, főképpen, ha ez utóbbi a nem megfelelő felhasználás melegágyát jelenti.

Még egyszer kiemelendő tehát, hogy az FNA a gyakorlati megvalósítások fejlesztésének és támogatásának eszköze, ami a társadalmat az új termelési módok, és végső soron egy új életmód felé tereli. Azon terek fölötti rendelkezés visszaszerzését teszi lehetővé, amelyekről lemondunk a kereskedelem terjeszkedése során.

Ahol az átalakulás már elkezdődött: a földművelés visszatér a városba.

Hogyan lehet az átalakulás előkészületeként a városokban új kereteket adni az életnek, teret a mezőgazdasági termelésnek, a találkozásoknak, az ismeretek és a tudás cseréjének, és a konvivialitásnak is? Íme néhány példa a civil kezdeményezésekre:

Közösségi kertek

Egyre több városban látunk arra példát, hogy néhány városlakó együttműködve, közösségi alapon kezd egy kisebb földterület művelésébe. Így jönnek létre, főképpen kihasználatlan telkeken, parkok szélén a városlakók egy csoportja által gondozott úgynevezett „közösségi kertek”. Itt mindenféle korú és társadalmi helyzetű ember találkozhat és tudást, tapasztalatot cserélhet a kölcsönös segítségnyújtás szellemében, miközben persze emberléptékű méretekben gyümölcsöt és zöldséget termesztenek, új értelmet adva az agrártevékenységnek. A közösségi kertek közösen kialakított és gondozott kertek. Egyszerre töltenek be társadalmi, kulturális és oktatási szerepet, a részvétel lehetősége mindenki számára nyitva áll. Az iskolák számára elkülönített területek állnak rendelkezésre, így a közösségi kertek pedagógiai funkcióval is rendelkezhetnek.*

Saját Ellátást Biztosító Övezetek

A közösségi kertekéhez nagyon hasonló szellemben működnek a Saját Ellátást Biztosító Övezetek: a cél a tér fölötti rendelkezés visszaszerzése. Az olyan földterületek közül, amelyeket még nem fed beton, rengeteg áll megműveletlenül, kihasználatlanul. A SEBŐ-k ezeken a földeken értékük megőrzése és a lokális igények kielégítése érdekében diverzifikált, biológiai mezőgazdasági termelést valósítanak meg (természetesen megfelelő talajcserét követően)

* Budapesten ilyen pl. a *Grund kert* (<http://grundkert.blog.hu/>), a *Lecsős kert* (<http://kozosssegikertek.hu/kertek/ii-kerulet/lecsos-kert/>), de fontos információkat találhatunk a <http://www.avarositanya.hu/> oldalon is – a szerkesztők.

Incredible Edible mozgalmak*

Az Angliából induló mozgalom, ami arra buzdítja a városok lakóit, hogy a különböző zöldterületeken gyümölcsöt és zöldséget termeljenek, egyre népszerűbb. „Szabadon fogyasztható” – ez a felirat áll az út mentén vagy a városi parkban sorakozó cserepek mellett. Az itt termelt gyümölcsért és zöldségért nem kell fizetni, mindenkinek ingyenesen áll a rendelkezésére, akinek kedve támad megkóstolni. A városi tér ilyen felhasználása igazán reménykeltő lépést jelent az élelmiszer-önellátás felé, hiszen egyszerre kínál lokális, ingyenes és vegyszermentes élelmiszert, ami ráadásul helyben termelt, egymás között csereberélt magokból származik.

* A mozgalom nevét adó eredeti kezdeményezést – *Incredible Edible Todmorden* – úgy lehetne fordítani, hogy hihetetlen, de Todmordenben minden ehető – a ford.

Átalakuló városok mozgalom

Az átalakuló városok (vagy városrészek) lakói közösen munkálkodnak az életmód fenntarthatóvá tételén: elhatározzák, hogy közösen veszik fel a harcot az energiaválsággal (a köolajkészlet és a fosszilis energiaforrások kimerülésével) és a klímaváltozással. Ezzel a rendkívüli pozitív megközelítéssel egy nagyon optimista jövőképet vetítenek elénk: ilyen lehet a holnap, ha elkezdjük közösen építeni. A mozgalom lokális megoldásokat keres az olyan globális problémákra, mint az élelmiszer- és energia-önellátás, a termelés relokalizációja vagy a munkahelyteremtés, miközben megnöveli a rezilienciát (vagyis a rendszer, jelen esetben az emberi közösség azon képességét, hogy alkalmazkodjon akár egy negatív változáshoz is, és megfelelően újjászerveződjön ennek az új körülménynek a figyelembevételével) és új kapcsolatokat épít.

Nem csupán egyedi megoldásokról, közösségi kertek kialakításáról vagy éppen a helyi termelőknek teremtett piacról van szó, hanem egy új, alulról szerveződő, az élelmiszer- és energetikai önellátás felé mutató társadalmi modell meggyökerezetéséről is.

Ahol az átalakulás már elkezdődött: öko- és közösségi lakhatás

Az *Habitat Groupé* (Csoportos Lakhatás) megoldást kínál azoknak, akik az egyéni lakásmegoldásokon túllépve, az ökonegyedek előfutáráként közösen szeretnének kialakítani lakótereket. A résztvevők emberi és ökológiai értékeket követve alakítják ki az életük új kereteit.

Az *Habitat Groupé* a társadalmi kapcsolatok újraépítését, a társadalmi szövet újraszövését is feladatának érzi. Egyfajta egyensúlyt alakít ki a privát lakások autonómiája és a közterek újfajta felhasználása között. Bevezeti a mindennapokba a szolidaritás gyakorlatát (például az olyan különböző anyagi eszközök, mint az energia, közlekedés, csererendszerek, karbantartás, kultúra vagy a közösség által támogatott mezőgazdaság közös felhasználásával). Ez a megközelítés új attitűdök kialakulását segíti elő, többek között a környezettel való egyensúlyra törekvést, és naprakész, újszerű választ ad a társadalmi, gazdasági és környezeti kihívásokra. A *Habitat Groupé* a lakók együttműködéséből kiindulva helyszíntől függően tovább fejlődhet ökofaluként vagy -tanyaként, illetve ökonegyedet is létrehozhat. Mind városi, mind vidéki környezetben kialakítható, bármilyen épületben vagy lakóházban, szociális bérlakásban, mindig az adott projektnek megfelelő jogi státusz alkalmazásával, mint például közös tulajdon, ingatlannal rendelkező társaság, lakószövetkezet vagy egyesület.

A közösségi lakhatás elképzelése magával hozza az ökoépítéssel történő térnyerését, ami a lehető legkisebb környezeti hatással járó építési vagy felújítási technikák összességét jelenti: jobb víz- és hulladék- és energiagazdálkodást, a növényzet integrációját és lehetőleg helyi, környezetkímélő anyagok felhasználását, miközben egészséges lakókörnyezetet teremt, hiszen az egészséges anyagok alkalmazásán túl a levegő jobb minőségét is biztosítja.

További információk: Matthieu Lietaert-nak a *Couleur Livres* kiadásában megjelent *Le Cohabitat* című könyve és DVD-je.

1.2. Jog a méltó táplálkozáshoz

A mezőgazdaság kulcsfontosságú!

Táplálékhoz jutni – ez mindenkinek elidegeníthetetlen joga, ezért ennek a jognak az érvényesítése az FNA szellemiségébe illeszkedik. Bolygónkon ma valamennyi földlakó számára elegendő élelmiszert állítanak elő – egymilliárdan mégsem jutnak megfelelő táplálékhoz. Jean Ziegler⁵³ nagyon pontos megfogalmazását idézve ez a helyzet elfogadhatatlan, az emberiség elleni bűntett. Ideje volna tehát felszámolni azokat a mechanizmusokat, amelyek az éhséget világszerte ki-, illetve újratermelik.⁵⁴ Az elkövetkezendő évek egyik legfontosabb feladata, hogy az élelmiszer-termelés olajfüggőségét megszüntessük. Át kell alakítani az intenzív, a természeti erőforrásokat kizsákmányoló mezőgazdaságot, megszabadítani az olyan alkalmazott input anyagoktól, mint a gyomirtók vagy a műtrágya, át kell gondolni a gépesítettség szintjét, a különféle csomagolóanyagok használatának, a termékek szállításának és disztribúciójának jelenlegi rendszerét. A nagyipari, gépesített, monokultúrára épülő mezőgazdaság (amelyet az olyan nemzetközi szervezetek, mint például az IMF, a Világbank, vagy az igazi zöldítési kísérletekkel kudarcot valló Közös Agrárpolitikán keresztül az Európai Unió is támogatnak) elszegényíti és erodálja a talajt, a lakosságot pedig arra kényszeríti, hogy egyre kegyetlenebb versenyben küzdjön meg a mezőgazdasági területekért,⁵⁵ élelmiszer-előállítás helyett sokszor agroüzemanyag termelésére használja a földeket és olykor rossz minőségű vagy egyenesen az egészségre káros élelmiszert állítson elő.

Több kérdés is felmerül a lakosság megfelelő élelmiszer-ellátása kapcsán: a megművelt területekhez való hozzáférése és az ezeken folyó termelés módján túl az életmódunkba illeszkedő táplálkozási kultúra problémája is megoldásra vár.

A nyugati kultúrára jellemző húsalapú táplálkozás energetikai szempontból fenntarthatatlan és etikai szempontból is több ponton kritika fogalmazható meg vele kapcsolatban, legyen szó a feldolgozott állatok életkörülményeiről, az itt tapasztalható vegyi szennyezésről, vagy a húsipari dolgozók, illetve a fogyasztók egészségére gyakorolt negatív hatásokról. A genetikailag módosított organizmusok használatának hosszú távú következményeit nem ismerjük. A nyugati kultúrában az étkezésben ugyanúgy túlfogyasztunk, mint minden másban. Csökkenünk kell a kalóriabevitelt és megszabadulnunk a gondolkodásunkban rögzült rutinok béklyójából.

Hogyan lehet előmozdítani a mezőgazdasági termelés feletti rendelkezés visszaszerzését és felgyorsítani az átalakulást a fenntartható, lokális mezőgazdaság kialakításának irányában?

Az FNA élelmiszer-ellátásra fordított részét helyi pénzben lehetne folyósítani, ezzel ösztönözve a helyben előállított, a fenntarthatóság és a társadalmi igazságosság szempontjainak figyelembevételével előállított termékek fogyasztását.

Az élelmiszer-ellátás problémáját is szem el előtt tartó FNA jóval túlmutat az élelmiszerhez való hozzáférés kérdésén. Lehetőséget teremt a mezőgazdasági termelés feletti rendelkezés visszaszerzésére, megteremti egy önálló, multinacionális élelmiszer-ipari cégektől vagy agráripari óriásoktól (mint például a Monsanto-tól) független élet feltételeit, illetve a saját vetőmagok cseréjének és újrafelhasználásának szabadságát.

Esélyt ad arra is, hogy a demokráciát, a mindennapi gyakorlatot új étellel töltsük meg, hiszen nem leszünk többé kiszolgáltatva a profit növelését minden egyéb érdek fölé helyező vállalatoknak. Egy új, fenntartható alapokra helyezett mezőgazdasági termelés kulcsszerepet kap a kőolaj utáni átalakulás stratégiájában, az FNA pedig rést nyit az ipari mezőgazdaság gyakorlatán és helyette lokálitáson alapuló, fenntartható modelleket hoz működésbe.

Evidenciának tűnhet, hogy mindenkinek joga van legalább valamilyen minimális szinten táplálékhoz jutni! Mégis, ez a magától értetődő elképzelés korunk társadalmában nem érvényesülhet. Ennek az ellentmondásnak a feloldása érdekében az FNA bevezetése által olyan, korábban már említett jó gyakorlatokat kell előtérbe helyezni, mint például a rövid értékesítési láncok, a közösség által támogatott mezőgazdaság, a helyi pénzek, vagy a permakultúra és az átalakuló városok mozgalom.

Ha sikerül mindenkinek juttatni a lokálisan előállított élelmiszerből, a termelés egy részét függetleníteni lehet a pénzügyi piacoktól, emellett a termeléssel fontos tudás és a termőföld fölötti rendelkezés birtokába is juthatunk. Ezen civil kezdeményezések nyomán indulhat el az átalakulás egy másféle világ, egy másféle gazdaság és másféle természethez-emberhez fűződő kapcsolatok felé.

A fenti gondolatmenetből látható, hogy a helyi pénzek adekvát megoldást jelentenek a helyi termelés meggyökereztetésére és fenntartására, miközben a felhasználás és a termelés is civil fenntarthatóság alá kerül. Az FNA egy része tehát hagyományos pénzben, egy másik része azonban a lokálisan előállított termékek fogyasztására ösztönző helyi pénzben volna folyósítható. Megjegyzendő, hogy a „romlékony” helyi pénz olyan, a mértékletes, ám kellemes élethez szükséges termékek vásárlására is felhasználható volna, mint például a ruházat (kézműves szövetekből, helyi alapanyagokból, kenderből), vagy a szerszámok, szolgáltatások igénybevételére.

Ahol az átalakulás már elkezdődött: a rövid értékesítési láncok

Rövid értékesítési láncnak minősül a mezőgazdasági termékek olyan értékesítése, ami a termelő és a fogyasztó között közvetlenül, vagy egy-két közvetítővel valósul meg. Valójában itt a fogyasztáshoz fűződő viszony újragondolásáról kell ismét beszélnünk. A rövid értékesítési lánc körülbelül 80 000 francia gazdaságot érint. A kertészetek 67%-a, a minőségi bortermelők 50%-a, közel ugyanilyen arányban a konyhakertek és a gyümölcstermelők 42%-a folytat közvetlen értékesítést. Ez különböző formákban működhet: a termelés helyszínén vagy piacon, illetve innovatívabb keretek között is, mint például a termelői kosarak összeállításával, internetes értékesítéssel, közvetlen beszállítással vendéglátóhelyekre vagy nagykereskedőknek, szedd magad programokkal, helyi pénz bevonásával.

Az egyik legismertebb gyakorlat a közösség által támogatott mezőgazdaság, amikor a fogyasztók egy csoportja és egy adott termelő között valósul meg az együttműködés: a fogyasztó a termelővel együtt vállalja a gazdálkodás kockázatát és osztozik a nyereségen, a gazdaságban előállított termékekből összeállított kosarak fogyasztásán keresztül. Az együttműködés kölcsönös bizalmon alapul, a fogyasztók a termékek jellege és a földrajzi helyzet függvényében meghatározott időszakra előre fizetnek.

A gazdák számára ez a megoldás viszonylag kiegyensúlyozott, biztos jövedelmet jelent, ami lehetővé teszi a mezőgazdasági tevékenység hosszú távú fenntartását, a fogyasztók számára pedig friss, szezonális, gyakran (de nem szükségszerűen) természetes módon, helyben termelt zöldségfélékből és a régióra jellemző állatfajokból származó élelmiszereket, mindezt mindkét fél számára méltányos árakkal.

Franciaországban körülbelül 700 ilyen együttműködés működik, átlagosan esetenként 45 fogyasztó és 3 gazda részvételével. Magyarországon is számos példát találunk közösség által támogatott mezőgazdaságra.

Ahol az átalakulás már elkezdődött: a helyi pénzek

A helyi pénz valamilyen egyesület vagy önkormányzat által létrehozott pénz, ami egy helyi hálózaton belül javak és szolgáltatások cseréjében alkalmazható. Elegendő bekapcsolódní a hálózatba ahhoz, hogy használni lehessen ezt a hagyományos pénzt kiegészítı eszközt, a csatlakozás azonban minden esetben egyfajta kötelezettségvállalást jelent.

– A szolgáltatók a lokális gazdaság, a méltányosság és a természet tisztelete szellemében íródott egyezmény szerint végzik tevékenységüket.

– A helyi pénz használói számára két okból is előnyös a hálózaton belül vásárolni: egyrészt, mert a gazdák, szolgáltatók termékei a lehető legjobb minőséget képviselik, másrészt pedig mert a lokális pénz „romlékony”.

A pénz romlékonysága azt jelenti, hogy az idő elteltével veszít értékéből. Így amikor a felhasználónak szüksége van egy termékre (vegyük példaként a kenyeret), a zsebében pedig lokális pénz lapul, szívesen gyalogol egy kicsit többet azért, hogy a hálózaton belül vegye meg (mondjuk egy biopéknel), mielőtt még elévülne a pénze. A pénz romlandósága nem több, hanem jobb fogyasztásra serkent, ráadásul nem ad lehetőséget a felhalmozásra. A helyi pénz legfontosabb szerepe, hogy elősegíti a gazdaság relokalizációját a helyi árucserre támogatásával.

Ahol az átalakulás már elkezdődött: a fenntartható mezőgazdaság

Az agroökológiai megközelítés, a fenntartható mezőgazdaság olyan gyakorlatok rendszerének tekinthető, amely a gazdag és bőkezű természet adottságaira épül, annak folyamatai inspirálják, és amely együtt is működik a természetes folyamatokkal. Éppen ezért a hagyományos intenzív mezőgazdaság ellenpólusaként értelmezhető. Az ökológiai mezőgazdaság az élet minden megvalósulási formáját tiszteli.

Ez a meghatározás egyaránt megfelel az ökológiai mezőgazdaság különböző „iskolái” által képviselt irányzatok különböző elveinek: legyen szó biológiai vagy biodinamikus mezőgazdaságról, tájgazdálkodásról, perma- vagy polikultúráról.

Mindegyik irányzatban közös, hogy a jóval kisebb környezeti terhelés mellett – számos tanulmány tanúsága szerint – termelékenység szempontjából is jobbák az eredményeik, mint az intenzív mezőgazdaságnak, és ez a különbség még szembeötlőbb, ha figyelembe vesszük a különböző input anyagok alkalmazását, illetve a bizonyos idő elteltével bekövetkező talajromlást.

A fenntartható mezőgazdaság

Legfontosabb célkitűzései:

- Csökkenti a mesterséges, természetre ártalmas anyagok (pl. mesterséges gyom- és rovarirtók) használatát, megerősíteni a biológiai interakciókat és az ökológiai folyamatokkal összhangban, azok segítségével végezni a gazdálkodást. A természetes környezetet tiszteletben tartva, a táj adottságaihoz legjobban illő művelési formát kiválasztani.

- A lehető legnagyobb mértékben visszaszorítani a mérgező vagy szennyező anyagok kibocsátását.

- Jobban gazdálkodni a tápanyag-felhasználással, például a biomassza újrafelhasználásával. Rendszeres időközönként mezőgazdasági maradékanyagok, állati eredetű trágya és komposzt alkalmazásával megnövelni a talaj szervesanyag-tartalmát, ugyanakkor kiegyensúlyozni és optimalizálni a tápanyagkörforgást.

- Állati eredetű trágya és zöldtrágya segítségével dúsítani a talajtakarót és a lehető legjobban, akár teljesen visszaszorítani a mesterséges gyomtalanítás szükségességét, a talajeróziót, a víz-, a nedvesség- és a tápanyagvesztéséget.

- Mindezek a vízgyűjtés, a vízvisszatartó gazdálkodás gyakorlatát – val párosítva még hatékonyabb eredménnyel kecsegtetnek.

– Elősegíteni a talaj biológiai aktivitását, ezzel fenntartva, illetve javítva termékenységét.

– Fenntartani a természetett fajok lehető legnagyobb diverzitását térben és időben, ezáltal megnövelve az agro-ökoszisztéma környezeti változásokkal vagy kártevőkkel szembeni ellenálló képességét és rezilienciáját. Ez elérhető például vetésforgó alkalmazásával, a fajok váltogatásával és különböző fajok egymás közelében való termesztésével (intercropping), polikultúrák, agroerdészetek létrehozásával, illetve a növénykultúrák és tenyésztett állatfajok egymást kiegészítő kombinációjának kialakításával.

Az új, fenntartható mezőgazdaság különböző formái folyamatos fejlődésen mennek keresztül és egyre jelentősebb teret nyerne, míg a nagyipari mezőgazdaság hosszú távon romlást, visszafejlődést idéz elő.

1.3. Hozzáférési jog a természetes és energiát biztosító erőforrásokhoz

„A rendeltetésszerű felhasználás (kvázi) ingyenessége, a nem rendeltetésszerű felhasználás megadóztatása.”

Paul Ariès

Az FNA magában foglal egy bizonyos mértékű hozzáférési jogot az olyan alapvető erőforrásokra, mint a víz, a gáz és az elektromos áram, a rendeltetésszerű felhasználás ingyességének és a nem rendeltetésszerű (túlzott mértékű) felhasználás megadóztatásának elvét követve. Így az első néhány felhasznált KWh vagy m³ ingyenes volna, majd a tarifa fokozatosan növekedne, a túlzónak minősített fogyasztást pedig büntetőadó sújtaná. Teljesen elfogadhatatlan, hogy ugyanolyan árat kell fizetni, ha valaki a vizet ivásra vagy alapvető háztartási tevékenységekre használja, mint amikor az úszómedencéjét tölti fel, esetleg a terepjáróját mossa.

Elképzelésünk szerint a hónap elején a víz-, gáz-, és elektromosáram-mérők a helyi szükségleteknek és körülményeknek megfelelően, egy demokratikusan és lokálisan meghatározott mértékben negatív értékre lennének állítva. Attól fogva, hogy a számláló átlépi a nullát, az ár emelkedni kezdene, ezzel elrettenve a fogyasztókat pazarlástól. Az ingyenes fogyasztás szintjének megállapításához, a termelés megszervezéséhez és az ehhez kapcsolódó nehéz feladatok elosztásához természetesen állampolgári vitára van szükség, ami ismét bizonyítja, hogy az FNA új lendületet ad a demokráciának, hiszen innentől fogva a fogyasztásnak nem csupán a pénz szabna határokat.

A legfontosabb cél a fogyasztással kapcsolatban tanúsított józanság előmozdítása, és a természeti erőforrások pazarlásának visszaszorítása

(például az üzletek éjszakai kivilágítása vagy a reklámok kapcsán). Ezt követően a befektetett energia minél jobb megtérülését kell szorgalmazni (például a lakások szigetelésével), végül pedig a megújuló energia termelésére vonatkozó valóságos politikát kell kidolgozni, aminek a megvalósítása számos ember közreműködését és átképzését igényelné az energiatudatos technológiák elsajátítása érdekében (úgy mint szél-, nap-, és geotermikus energia, kapcsolt energiatermelés). Előnyben kell részesíteni a lokális energiaközpontok kialakítását és az épületek energetikai önállóságát. Ezt kiegészítve a helyi és egyedi energiatermelési megoldásokra vonatkozó kezdeményezések, kutatások és kísérletek fontossága is hangsúlyozandó.⁵⁶

Nincs szükség az olyan nagy lélegzetű és teljesen felesleges projektekre, mint például a Notre-Dame-des-Landes közelében található termőföldeken tervezett új nantes-i repülőtér vagy új atomerőművek építése. Az atomenergia által hordozott veszély az erőművek azonnali, de legalábbis a lehető leghamarabb történő megszüntetésére kell inspiráljon bennünket, nem szabad egy olyan átmeneti időszakot kijelölni, ami alatt a balesetveszély csak tovább növekedne. Hasonlóképpen ellenezzük a hidraulikus repesztési eljárást is, ami a kőolaj- és földgázellátás érdekében a talajvizet veszélyezteti.

A fosszilis energiahordozókkal a lehető legtakarékosabban kell bánni, hiszen az olcsó kőolaj ideje már lejárt. El kell fogadni, hogy ennek az egyébként rendkívül szennyező természetes erőforrásnak a kitermelési csúcán már túljutottunk.

Szintén nagyon fontos lenne, hogy a különböző tárgyakat a lehető legtovább használjuk, majd hasznosítsuk újra, hiszen az elkészítésükhöz felhasznált anyag és az értékük is megbecsülendő, ráadásul jelenleg fulladozunk a hulladékáradattól. Véget kell vetni annak, hogy az üzemek öletszerűen termelnek mindenfélét, mondván, hogy egy kis reklámmal, na meg a programozott elavulással minden eladható: a nyersanyagok tudatosabb felhasználásával nem csak azt kell demokratikus módon meghatározni, hogy mit és milyen célra termelünk, hanem újra meg kell tanulnunk a „tárgyak konvivialitása” szellemében értékelni az eszközeinket, úgy, hogy azok a lehető legtovább használhatók, illetve az eszköz használója által könnyedén javíthatóak legyenek.

Az élet mindezen területeinek az állampolgárok közösségének belátására bízva kell formálódniuk. A megfelelő információáramlás és az adekvát demokratikus eszközök használatán keresztül a közjavak (és a közjavak felhasználásának korlátai) új értelmet nyernek, így védve élőhelyünk biztonságát, a kellemes és egészséges élet folyamatos feltételeit valamennyi földlakó számára.

Az átalakulás elkezdődött: a közszolgáltatók

A közszolgáltatásokra vagy közjavakra vonatkozó hozzáférési jog mindenki számára lehetőséget ad, hogy ingyenes újraelosztási mechanizmuson keresztül szolgáltatásokat vehessen igénybe egy bizonyos, a közösség által meghatározott kereteken belül. Így mindenkinek joga lenne egy meghatározott mennyiség ingyenes használatára a rendeltetészerű felhasználás ingyenességének elvét követve. Az ezen felül használt mennyiség károsnak minősíthető és a felhasználónak fizetnie kellene érte.

Ebben a megközelítésben a közjavak kezelése újraértelmezett demokratikus keretek között zajlana, például új közszolgáltatók kialakításával.

A közszolgáltató valamely közszolgáltatás kezelésével foglalkozó intézmény. Tevékenysége az adott közszolgáltatás fölötti rendelkezés visszaszerzésének és kezelésének szellemében valósul meg, kiterjedhet például a víz- vagy az áramszolgáltatásra. Előterbe helyezi az állampolgári értékeket és a közérdeket, illetve a lokalitást.

1.4. Jog a mobilitáshoz

„A közlekedés a Növekedés cinkosa lett.”

Jean Robert (urbanista)

A személy- és áruforgalomra alapozott társadalom megkérdőjelezése magában foglalja az idő értékének átértelmezését, illetve a térszemlélet és az urbanizmus újragondolását is. Ivan Illich elemzéséből merítve Jean-Pierre Dupuy a következőképpen kalkulál azzal az idővel kapcsolatban, amit *„az átlag francia nem csupán közvetlenül a helyváltoztatással, de a kocsimosással, az autó körüli teendők elvégzésével, a benzin megvásárlásához szükséges pénz megkeresésével tölt. 1975-ben ez napi négy órát jelentett. Ha a nap időtartamából kivonjuk a nyolc óra alvásidőt, akkor azt látjuk, hogy a kocsinak szentelt idő az ébren töltött órák negyedét jelenti... Namármost, ha ezek után elosztjuk a szóban forgó időt az egy év alatt egy átlagos francia által megtett távolsággal, akkor az átlagsebességre 7 km/h-s eredményt kapunk. Márpedig ennél bármennyik kerékpár jobb teljesítményre képes!”*⁵⁷. A fenti számításához még hozzáadva az utak és egyéb infrastruktúra építésének szentelt társadalmi szintű időfelhasználást, gyorsan arra az eredményre jutunk, hogy az aktív társadalmi idő harmadát bizony a közlekedésiparnak szenteljük. Ráadásul ha figyelembe vesszük az üzemyanyagárak emelkedését és a

fosszilis energiahordozók egyre szűkösebbé válását, a fent kiszámolt átlag haladási sebesség még inkább csökkenni fog.

Az autóközpontú társadalomnak nem sikerült élehető és fenntartható közlekedési rendszert kialakítania, tehát égetően fontos feladat lenne valami más megoldást találni. A városok autómentessé tétele mindannyiunk érdeke és szükségessége a bolygó szempontjából is hűsbavágó. A személygépjármű egy ésszerűtlen és irracionális társadalmi modell helyváltoztatási eszköze, tehát túlzott használatával feltétlenül szakítani kell a társadalom élhetővé tételéhez. Helyette a tartalmas társas együttélés szellemével összhangban kell közlekedési eszközöket választani, ezen keresztül építve a Nemnövekedés logikájába illeszkedő új társadalmi modellt.

A gépkocsi a kapitalizmust szolgáló eszközzé lett, ha nem inkább az egyik védőbástyájává, ezáltal a konvivialitást, a relokalizációt és az antiproduktivizmust támogató társadalom ellenségévé is. Az autóbüvölet megszüntetéséhez persze szükség van nem csak a produktivista logika által beszűkített gondolkodásmódunk felszabadítására, de arra is, hogy közösen egy olyan társadalmat építsünk, ahol a személyszállítás nem a térszervezés alapkritériuma. Léteznek már kipróbált megoldások, amelyeket új ötletekkel lehet kiegészíteni, szükségességük azonban mindenképpen nyilvánvaló.

A cél eléréséhez azonban előtérbe kell helyezni a rövid értékesítési láncokat és relokalizálni a tevékenységeinket. Helyváltoztatásaink értelmét és okát alaposan meg kell vizsgálnunk, határt kell szabni nekik és lassítanunk kell, de főképpen arra kell ügyelnünk, hogy a lehető legkevesebb legyenek szennyezők. Ehhez természetesen szükség van az állandó helyváltoztatást igénylő élettereink és feladataink átértelmezéséhez és egy forradalmi átalakuláshoz, amelynek eredményeképpen előtérbe kerülnek a környezetkímélő közlekedési eszközök.

Közösségi szinten a helyi közlekedés ingyenessé tehető, vagy az azt igénylők rendelkezésére lehet bocsátani környezetkímélő, „aktív” közlekedési eszközöket, például ingyenes kerékpárhasználatot az újrahasznosításukban vagy új kerékpárok készítésében való részvétel ellenében. Az is lehetséges volna, hogy mindenki ajándékba kapjon egy kerékpárt, ám egyúttal arra is meg kellene tanítani az embereket, hogyan tudják maguk megjavítani és karbantartani. A tömegközlekedési eszközökre vonatkozóan kidolgozható volna egy olyan rendszer, ahol egy kilométeralapú elszámolásban bizonyos távolság megtétele után kellene csak az utasnak fizetnie.

Ez utóbbi megoldás a tevékenységek relokalizálását szorgalmazná. Így a lakóhely-munkahely vagy a lakóhely és a tevékenység végzésének helye közötti közlekedés ingyenességét bizonyos határok közé lehetne szorítani és nem kizárólag a közösséget vagy a munkaadót terhelné (mivel az alkalmazottnak nem áll feltétlenül érdekében az életének relokalizációja). Egyéni szinten nem lehet végletesen elrendelni a hely-

változtatás minimalizálását, szükség van a tér újrendezésére is ahhoz, hogy mindenki egyénileg csökkenteni tudja a rendszeres helyváltogatást és relokálhassa az életét. Ha valaki a jobb tér- és tevékenységrendezés ellenére is úgy dönt, hogy távol óhajt lakni a munkahelyétől, szíve joga, ám ennek költségeit neki kell viselnie.

Ennek a közlekedéspolitikának az is a célja volna, hogy nagyon erősen megadóztassa, esetleg megtiltsa a demokratikus döntés értelmében feleslegesként vagy abszurdként értékelt szállítási tevékenységet (áruforgalom, illetve 1000 km-nél kisebb távolság esetén repülőgép használata), ugyanakkor a lehető leghamarabb minél sűrűbb, városokat és országokat összekötő, pihenési lehetőségekkel ellátott vasúthálózatot építsen ki. A cél nem az volna, hogy minél messzebbre jussunk, inkább az, hogy valahol máshol legyünk, mint ahol a hétköznapokat éljük. Nyilvánvaló, hogy a TGV és más nagy sebességű vasutak is feleslegessé válnak. A Nemnövekedés egyik alapvető értéke a lassulás, ami összezseng a különböző slow mozgalmak, és főképpen a Lassú Városok mozgalmak szellemiségével.⁵⁸

A szállítás újragondolása az utazás, az utazás időhöz és másokhoz való viszonyának átértelmezését is jelenti. Daniel Mermet úti jegyzeteiben azt írja: „*a találkozások nélküli utazás puszta helyváltogatás*”. Fel kell tehát hagynunk azzal, hogy az utazást is fogyasztási cikként kezeljük, és csak a képeslapra való, szép vidéket keressük benne. Elég volt a hétvégére fapados járatokon a világ másik szegletébe repítő last minutes utakból, helyette meg kell tanulnunk újra felfedezni a lassan folyó időt, a találkozásokat, a vendégszeretetet és magunkba szippantani a másik kultúrát, az idegen nyelveket.

Az átalakulás elkezdődött: szereld magad kerékpárműhelyek

A kooperatív kerékpárműhelyek célja a hétköznapi kerékpáros-közlekedés népszerűsítése. Egyszerre foglalkozik használt biciklik összegyűjtésével és újra használhatóvá tételével, illetve segíti a kerékpárhasználókat, hogy elsajátíthassák a járművük szereléséhez és karbantartásához szükséges ismereteket. Így aztán a kerékpárműhely az ismeretszere és a tudásátadás helyszíne is, fontos oktató szerepet tölt be az egyes lakónegyedek életében.

A kerékpárműhelyek ugyanakkor illeszkednek a közlekedéssel kapcsolatos reflexió globálisabb folyamatába is. Hozzájárulnak a kérdéseket felvetéséhez, ugyanakkor információt is szolgáltatnak és nyomást gyakorolnak annak érdekében, hogy a mobilitás módozatai változzanak, ezzel előkészítve az átalakulást. Egyre szaporodnak az utcai megmozdulások (városi séták*), amelyek a lakók és a hatóságok figyelmét hívják fel az adott helyszínen a rendellenességekre, és különböző fesztiválszámba menő rendezvények (vélorution**) is. A műhelyek igyekeznek összekötő kapocssá válni az önkéntes egyszerűsítők és a különféle, közlekedéssel foglalkozó civil és aktivista szerveződések között.

* A Linzből kiinduló mozgalom célja: városlakóknak szervezzenek kirándulásokat saját városukban, hogy jobban megismerjék lakóhelyüket – a ford.

** A *Critical Mass* francia megelője – a ford.

Miután bemutattuk a földhasználati jogot, az élelemhez, az energiához és a mobilitáshoz való jogot, áttérünk a közszolgáltatások kérdésére, amelyek újraértelmezése a gyarmatosított gondolkodásmód felszabadításának egyik fontos eszköze.

2. Eszköz az átalakuláshoz

2.1. Jog az egészséghez

„Az egészséges embernek nincs szüksége erőszakos külső beavatkozásra ahhoz, hogy párosodjon, gyereket csináljon, szembenézzen az emberi élet velejáróival és meghaljon.” Az egészséges nem medikalizáltat jelent, hanem olyan embereket, akik „egészséges lakóhelyen élnek, egészségesen táplálkoznak, mindezt egy olyan környezetben, amelyik lehetővé teszi, hogy gyerekük legyen, ahol lehet élni, dolgozni és meghalni. Olyan kultúrát jelent, ami segít a határok tudatos elfogadásában: a népesség nem nőhet határtalanul; az öregedés nem odázható el a végtelenségig; a gyógyulás csak ritkán teljes; a halál mindig jelen van.”

Ivan Illich (Illich 1975)

Az egészségügyi rendszer az FNA integráns részét képezi. Nemcsak mindenkinek joga van az ingyenes gyógykezeléshez, de ez a lokális élet szociális rendszerének egyik alapeleme. Az ingyenes egészségügyi ellátás megvalósítása az egészségügyi szektor teljes átszervezését igényli (a lokális ellátás érdekében a földrajzi átszervezéstől kezdve az egészségpénztár rendszerének átalakításáig a szolidaritás jegyében), illetve az egészségügy és az orvoslás alapvető átértékelését is. Ugyanakkor a kényelmi indokból végzett orvosi beavatkozások egyáltalán nem volnának ingyenesek, ezeknek költségei a szolgáltatás igénybevevőjét terhelnék. A gyógyszerkutatás, -gyártás és disztribúció a közszolgáltatások közé kell tartozzanak, vagy legalábbis a közszféra felügyelete alá, megszabadítva így a lobbik befolyásától és csökkentve a jelenlegi pazarlást (például a tabletták dobozos értékesítése helyett bevezethető volna az egységenkénti árusítás).

Az egészségügyi rendszer teljes átalakítása elengedhetetlen, a legjobb gyógymód pedig a megelőzés kell legyen.

Törvényekkel és politikai eszközökkel meg lehet változtatni bizonyos gyakorlatokat, mint például a stresszt és rossz közérzetet okozó vállalati menedzsment esetében vagy az ártalmas munkakörnyezet vonatkozásában (például azbesztszennyezés), és így elejét venni számos betegség kialakulásának. A biztonsági előírásokat és elővigyázatossági szabályokat nem írhatja felül a gyorsaság igénye (ami a legtöbb esetben tulajdonképpen gazdasági előnyt jelent) vagy a (gazdasági okokból alacsonyán tartott) humán erőforrás hiánya.

Az élelmiszerre vonatkozó előírásokat meg kell szigorítani úgy, hogy a gyomirtók, a műtrágya, a színezőanyagok, illetve az egyéb káros és felesleges adalékanyagok nyomtalanul eltűnjenek; az élelmiszeripar-

ban az úgynevezett civilizációs betegségek – mint a „rejtett” zsírok és cukrok következtében kialakuló rák, a cukorbetegség vagy a kóros elhízás – visszaszorítása érdekében szigorú szabályokat kell bevezetni. Mindemellett a vállalatoknak tiszteletben kellene tartania bizonyos környezetszennyezést tiltó intézkedéseket a levegő, a víz és a termőföld minőségének megóvása érdekében.

Globálisabb szinten elmondható, hogy a fogyasztásra és féktelen növekedésre épülő társadalmunk nem tartható fenn az emberiség és a természet károsítása nélkül. Az egészségügyi rendszer nem jelentheti egy mérgező rendszer karbantartását. Az allopatikus* orvoslás intézményesített keretek között tereli el a figyelmünket betegségünk és fizikai problémáink valódi okainak keresésétől, hogy minél előbb képesek legyünk újra betölteni a munkaalapú társadalom által ránk rótt szerepet. Ebben az elterelésben fontos szerepet kap a reklám is, ami fáradhatatlanul igyekszik meggyőzni minket arról a hamis illúzióról, hogy nincsenek határaink, illetve hogy mindenféle egészségügyi kockázatot hordozó tevékenységet végezzünk: autózzunk kifulladásig, sportolni edzőterembe járunk; fogyasztunk az élelmiszeripar mérgező alapanyagokat tartalmazó termékeit és főképpen hogy fogyasszunk álgyógyszereket (pseudo-médicament) és étrendi kiegészítőket (ali-cament), például az emésztésünk javítására. Emlézzünk csak Hippokratész intésére: „Étetekben lesz gyógyulástok!”

A „fejlődés” társadalmi által generált bajok az emberi pszichét is érintik: ez a szemlélet felelős az általános rossz közérzetet okozó elszigeteltség érzéséért, a mindenki mindenki ellen elv uralkodásáért, az állandó rohanásért, a stresszért és azért is, hogy a munkanélküliséget tragédiaként éljük át. Említenünk kell az élet természetes menetének legfontosabb elemeitől való egyre jelentősebb eltávolodást is, hiszen ezeket jelenleg betegségként kezeljük: itt az ideje, hogy a születés, az öregedés és a halál újra foglalja el a létben betöltött szerepéhez mért megfelelő helyet a kollektív tudatban.

A gyógyítás technicizálásába vetett vak hitet enyhíteni kell az alternatív medicinákon keresztül (naturopátia, homeopátia, csontkovácsolás, szabad oltásválasztás: az allopatia csak a végső megoldás legyen). Az a megközelítés, hogy a természettel való harmonikus együttélés helyett a természet leigázásán munkálkodunk, magával vonja a gyógyítás jelenleg uralkodó felfogását, ami a túlélésért, a természet elemei ellen folytatott állandó harcban manifesztálódik.

A medikalizáció nem elhanyagolható részét képezi az ipari társadalmak növekedési rátájának, miközben segít fenntartani a betegségek okait: az élelmiszeripart, a szennyező üzemeket, a menedzsment intézményét – mindezek a magas GDP elengedhetetlen kellékei. Az egészséges lakosság gazdasági katasztrófát jelentene, tehát csak a Nemnövekedés

* Allopatikus: tüneti kezelést alkalmazó - a ford.

keretei között valósulhat meg, vagyis ha a gazdasági növekedéstől való függőséggel sikerül végre leszámolni.

Az orvosi kutatásnak vissza kell kapnia függetlenségét. Jelenleg a laboratóriumok a gazdag országok gyógyszerkeresletét igyekeznek kielégíteni, nem pedig a gyógyítás demokratizálásának eszközeit próbálják megtalálni, vagy a szegények és elesettek problémáit gyógyítani, megelőzni. Hány halálesetet lehetett volna megelőzni, ha a foglalkozás-egészségügy valóban betöltötte volna a neki szánt szerepet, hogy mást ne említsünk, csak például az utóbbi évtizedek azbesztmérgezéseit?

Az FNA bevezetésekor ugyanakkor a lehető legszélesebb körben foglalkozni kell az értelmi, érzék- vagy mozgásszervi fogyatékkal élők visszavezetésével életkörüzetük mindennapjaiba, oktatásukkal lehetőségét kell adni az önállósodásukra (például ergonómiai, ergoterápiai ismeretekkel), ahelyett, hogy egyre nagyobb technológiai függőségbe taszítjuk őket a különböző segédeszközök, felszerelések használatával.

A védelem és megelőzés rendszerének működtetése egészségügyi szakemberek és civil képviselők szervezetei között megosztott közös feladat lenne. Célravezetőnek tartanánk az iskolai évek alatti higiénia-oktatás bevezetését, amivel a saját egészségüket tudatosan óvó felnőtteket lehetne nevelni. Végül pedig újra hangsúlyozni kell az alternatív gyógymódok alkalmazásának fontosságát, a növények, gyógynövények erejének felfedezését.

2.2. Jog az oktatáshoz

„A burzsoázia az iskolarendszeren keresztül közvetíti a alkalmazkodni akarást, vagyis kulturális önállóságukat lerombolva felkelti a vágyat az elnyomott osztályokban a konformitás és a hasonlóság illúziója iránt, így láncolva őket mindörökké a társadalmi rendhez”. A Jules Ferry által bevezetett általános és ingyenes elemi iskola elülteti az esélyegyenlőség hamis ábrándját: mindenki ugyanolyan „esélyt” kap az egyenlőtlen társadalom legmagasabban pozicionált rétegeibe jutni, nem pedig ahhoz nyújt segítséget az elnyomott osztály tagjai számára, hogy olyan ismereteket szerezzenek, amelyekkel átalakíthatják a rendszer egyenlőtlen voltát”.

Antonio Gramsci

In: Jean Foucambert:

*„A jules ferry-i iskolarendszer, egy hányattatott sorsú mítosz története”**

* Az 1881-ben Jules Ferry közoktatási miniszter által bevezetett általános, ingyenes, kötelező, világi elemiiskola-rendszer – a ford.

Az oktatásnak az egyén emancipációs tényezőjévé kell válnia, ami castoriadisi értelemben vett önállóságra és felelősségre nevel (miközben a jelenlegi a növekedéshívó rendszer szolgálatában áll, alapvetően munkaerőt és fogyasztókat képez). Ebben az értelemben az oktatás az FNA egyik alappillére, hiszen bevezetése az iskola természetével és az oktatással kapcsolatos reflexió kiindulópontja lehet, és arra készíti fel az egyént, hogy a Nemnövekedés társadalmában aktívan elfoglalhassa a helyét. Az oktatási rendszernek lehetővé kell tennie a gyermekek, a serdülők, illetve a felnőttek számára is, hogy megértsék az őket körülvevő világot, a társadalom működését és képességeiknek megfelelően tudatosan és aktívan részt vegyenek annak alakításában. Az önállóságra és felelősségre nevelés politikájának – ami élethosszig tartó tanulást jelent, nem valamilyen jövedelmező állás érdekében, hanem az egyén vágyai és elvárásai függvényében mind individuális, mind kollektív szinten vett kiteljesedésért – minél nagyobb teret kell adni és a gyakorlatban is érvényesíteni kell. Az iskolának fel kell tudnia kelteni az egyén érdeklődését a társadalom ügyei iránt, újra emberközelivé kell tennie a politikát, meg kell tanítania meghallgatni, vitatkozni, döntést hozni, erőszakmentesen kommunikálni, állampolgári és kritikus szellemre kell tanítania. Olyan állampolgárokat kell nevelnie, akik „képesek irányítani és elfogadják az irányítást is”, akik hallatják a hangjukat, ugyanakkor meghallják másokét is.

Az iskola

A még mindig túl sok fiatal és felnőttet megbénító analfabetizmus elleni harc, az ismeretek kollektív megosztása sokkal fontosabb társadalmi célok, mint az, hogy a gyermekeinkből *Homo oeconomicus* faragjunk. Az iskolának újra fel kell ébresztenie a vágyat a természettel való harmonikus együttélés iránt ahelyett, hogy arra tanítana, hogy leigázzuk azt. Olyan gyakorlati tevékenységek bevezetésével érhető ez el, mint a kertészkedés, a biológiai folyamatok tanulmányozása és a föld, az élőlények tisztelete, higiénia és táplálkozás, a jó közérzet – és nem a versengés – érdekében végzett sport és játék. Az iskolának a lehető legfiatalabb kortól kezdve, nemre és bőrszínre való tekintet nélkül mások tiszteletére kell nevelnie, ezért különösen nagy hangsúlyt kell fektetni arra, hogy minél előbb új tankönyvek íródjanak ebben a szellemben.

A tudás hierarchizálásának felszámolása érdekében a felnőttek szerepét is újra kell értékelni: a kölcsönös segítségnyújtás és ismeretcsere az egymás tisztelete által áthatott közös kultúra létrehozását szolgálják (szociokonstruktivizmus). Legyen vége a hozzáértés és a puha készségek kárára istenített tárgyi tudás uralmának!

„Az oktatók, a civilizáció láthatatlan szolgálóinak feladata, hogy a népnek megfelelő intellektuális eszközöket adjanak a lázadáshoz.”

Louise Michel: *Mémoires*, 1886

Az iskola nem maradhat a társadalmi kontroll eszköze. Az oktatás nem függhet a társadalmi nyomástól és főképp nem a mindent uraló gazdaságtól. Alapvető fontosságú, hogy valóban ingyenes legyen és ne rójon a családokra erejüket meghaladó költségeket. Az ingyenességnek teljesnek kell lenni ahhoz, hogy gyermekeink életének ez a meghatározó eleme ne lehessen a diszkrimináció melegágya: a pénznek semmi keresnivalója az oktatásban. Ugyanez vonatkozik az élethosszig tartó tanulásra és az egyéb szabadidős, továbbképzési vagy sporttevékenységekre is. Az oktatás időtartamát nem hogy csökkenteni kell, hanem ki kell terjeszteni az ember életének teljes hosszára, fel kell ismerni benne a kiteljesedés lehetőségét.

Az FNA önmagában persze nem elegendő a jelenlegi berögződések megváltoztatására, de kiegészítő eleme lehet egy olyan rendelkezéscsomagnak, ami az iskolának visszaadja az alapvető funkcióit: a diákok oktatását, nyitottá tételét és autonómiára nevelését. Ennek értelmében az egy osztályra jutó gyerekek számát csökkenteni kell, így fejlődhet mindenki szellemi képességeinek megfelelően egy megfelelően felkészült felnőtt védőszárnnyai alatt: így kerülhető el a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelése, a gondolkodás beszűkítése, a viselkedés konformistára szabása. Az iskolának nyitottabbnak kell lennie a szülők, a pedagógusok, a gyermekekkel foglalkozó szakemberek és a civil szervezetek felé, át kell venniük a jelenlegi iskolarendszerrel párhuzamos struktúrákban, az alternatív vagy önrendelkező iskolákban már jól működő gyakorlatokat, illetve a gyermekek életritmusára vonatkozó kutatások eredményeit. Ezzel egyidejűleg újra kell gondolni a gyermek társadalomban betöltött helyét és az iskola szerepét is. Az egyes ismeretek és kompetenciák szisztematikus rangsorolása helyett az iskolán kívül a hasznosítható tudást kell előtérbe helyezni. Mivel az FNA az intézmények és az oktatás aktorai számára egyaránt békés, kiegyensúlyozott környezetet teremt, bevezetése szabad utat ad a fent leírt átalakuláshoz.

Az átalakulás elkezdődött: a párizsi önrendelkező gimnázium példája

A párizsi önrendelkező gimnázium nyáron ünnepelte harmincadik születésnapját. Az önrendelkezésben és hierarchia mentességben eltöltött sok-sok év tapasztalatát tudhatja magáénak. Az autonómiához és állampolgári léthez való hozzáférés a gimnázium működésének meghatározó eleme és egyben legfontosabb célja is. Az intézmény vezetésében mindenki részt vesz, a hétköznapi teendőkben és az oktatásban egyaránt. A passzív diákoknak tudást diktáló tanár modellje helyett itt nem a tudás fogyasztásáról van szó: mindenki maga tervezi és szervezi tanulmányait. Az órák során fejlődik a kollektív intelligencia, a konszenzusos döntéshozatali készség, mindenki önmagát értékeli az elvégzett munka fényében, a legfontosabb értékek közé pedig az elkötelezettség, az emancipáció, a kiteljesedés és az önbizalom számítanak. Ebből a példából merített ötletekkel lehet a jövő cselekvő, lakóhelyük döntéseiben aktív szerepet vállaló állampolgárait nevelő új iskolarendszer alapjait lerakni.

Felsőoktatás és tudományos ismeretek

Az egyetemnek és a kutatásnak függetlenné kell válnia az ipartól és minden egyéb, rövid távú gazdasági megtérülésre vonatkozó célkitűzéstől. Sorshúzással választott polgári testület által, demokratikusan meghatározott területeken, az adott tevékenység által indokolt mértékben kell finanszírozni munkájukat.

Hogy az egyes tudásterületek ne szigetelődjenek el egymástól, és hogy az embert és környezetét vizsgáló kutatások minél szélesebb körben folyhassanak, az egyetemeknek – és az oktatásnak általában – az interdiszciplinaritás felé kell nyitniuk. A tudomány a kultúra része, a tudományos oktatás pedig elválaszthatatlan a tudománytörténet oktatásától, hiszen nagyon fontos, hogy minden tudományos területen tevékenykedő világosan lássa a kutatásának értelmét. A transzdiszciplinaritás érvényesülését a civil társadalom bevonása biztosítja.

A felfedezések eredményei kereskedelmi forgalomba bocsátásának elkerülése érdekében az elővigyázatosság elvét⁹⁹ szigorúan érvényesíteni kell. A nanotechnológiai vagy génmódosított kultúrából származó termékeket a kereskedelmi forgalomba bocsátás előtt beható vizsgálatnak kell alávetni.

Az átalakulás elkezdődött: Egyesület a népnevelésért és az állampolgári tudományokért

Ez a civil tudományos alapítvány az egyes tudományos témakörök által érintett állampolgárok demokratikus részvételéért küzd. Alapvetése, hogy csak egy korrekten informált népesség tud megalapozott ítéleteket hozni, illetve hogy a közvetlenül őket érintő kérdésekben a lakosságnak kell döntenie. A kutatás és a technológiai fejlődés iránya nem lehet az elitista, bármilyen szakértői testület vagy lobbikényének-kedvének kitéve. Az alapítvány mindenkinek újra lehetőséget akar adni, hogy hallassa a hangját, legyen szó tiltakozó aktivisták csoportjáról vagy egyéni kezdeményezésről: „A Civil Tudományos Alapítvány célja, hogy támogassa és fenntartsa azokat a mozgalmakat, amelyek a tudományt a közjó szolgálatába állítása érdekében demokratikus, állampolgári keretek közé kívánják terelni.” Az Alapítvány ebben az értelemben, vagyis az egyént oktatva és informálva járul hozzá a kultúra kiterjesztéséhez, lehetőséget ad mindenkinek, hogy a technikai kérdésekben, tehát a „legelitistább” témakörökben is állást tudjon foglalni.

Forrás: <http://sciencescityoyennes.org/>

2.3. Jog a kultúrához

A kultúra és a művészet tanítanak és alakítanak bennünket egész életünk során, táplálnak, segítenek hidakat építeni a testünk, a nyelvünk, az emberségünk, a múltunk és a kollektív emlékezet felé. A nyelv által fogjuk fel a világot, általa kísérjük meg megérteni és képzelhetünk el egy újat, összeköt bennünket másokkal és általa vehetünk részt a társadalmi életben, cselekedhetünk a világban, cserélhetjük ki gondolatainkat és biztosíthatjuk a következő generációk életörömét, miközben megfelelő erőforrásokat készítünk elő számukra.

A kultúra az általunk elfogadott megközelítés szerint minden politikai tevékenység előszobája, a fogyasztói társadalom kényszere hatására sokszor mégis a televízió sekélyes eszköztárára korlátozódik: a szórakoztató műsorok szellemileg előkészítenek a reklámok üzenetének befogadására. A reflexió művészeti vagy irodalmi megjelenési formáit (mint például kiállítások, színházak, könyvtárak látogatását) nem korlátozhatják anyagi feltételek, vagy nem fékezhetik mentális akadályok (a művészet mindenkire szól, szociokulturális határok nélkül). Az átalakulást előkészítő, ugyanakkor az átalakulás eszközeként is értelmezett kultúra az FNA fontos szeletét jelenti, így válik lehetővé, hogy megoszthassuk

egymással a minket körülvevő világról alkotott felfogásunkat és egy szebb jövőt álmodhassunk.

A filozófus Marie-Josée Mondzain szerint a kultúra védelme nem valamilyen kultúrpolitika védelmét jelenti, hanem a politika összeomlása elleni harcot. A kultúra a beszéd, a vita és az ítéletalkotás lehetőségeként változást hoz, utat nyit az alkotás és a képzelet előtt, így elengedhetetlenül fontos szerepet kap az állampolgárrá válás, a szabadság és az egyenlőség megvalósításában.

2.4. Jog az információhoz

A lehető leghelyesebb döntések meghozatalának elengedhetetlen feltétele a szabad és független információ. Bár ez a feltétel minden demokrácia alapja, ma távolról sem teljesül. Az FNA a demokrácia eszköze, így hozzá kell járulnia az információ terjesztéséhez és a hozzáférés biztosításához. A reklám nem nyomhatja rá bélyegét ezentúl az információ áramlására, nem gyakorolhat nyomást a médiára – támogatni kell egy új modellt követő, független média kiépülését. Az interneten az ingyenesség alapelvein működő kezdeményezések új perspektívákat nyitnak, ám bizonyos határookra is figyelmeztetnek (lehetetlen a jelen piaci rendszer keretein belül egy életképes gazdasági modellt kidolgozni).

A felszabaduló időt az állampolgárok alaposabb elemzés alá tudják vetni és megvitatják az esetenként egymásnak ellentmondó információkat. A civil újságírásnak új lendületet kell kapnia. Közfinanszírozott volta ellenére a média gazdasági önállóságot kap, így szabadon dolgozhat fel bármilyen témát, a tényfeltáró újságírás előtt pedig új távlatok nyílnak. Mindemellett maguk az újságírók is sokkal felszabadultabban szentelhetik magukat hivatásuknak, hiszen ők is részesülnek az FNA-ban.

Az átalakulás elkezdődött: a *Basta!* példája

Az uralkodó sajtómodelltől alaposan eltérő, alternatív Basta! kizárólag a www.bastamag.net honlapon olvasható. Jellegzetes példája a minden vállalattól és politikai párttól független, valódi információ terjesztése iránt elkötelezett, mindenkire szóló médianak. Az újságot kizárólag az olvasók adományaiból (8%) a szerkesztőség bevételeiből (15%) az Ile-de-France regionális tanácsa által adott támogatásból (Ugródeszka foglalkoztatás projekt, 15%), különböző alapítványi támogatásokból (28%) és köztámogatásokból (34%) finanszírozzák.

„Tevékenységünk célja, hogy hozzájáruljunk a gazdasági, társadalmi és ökológiai átalakuláshoz szükséges alapok lerakásához” – olvashatjuk a honlapon. A cikkek alternatív megoldásokat taglalnak, harcokról, reflexiókról tudósítanak, beszámolnak az ökológiai és társadalmi átalakulás nagy kihívásairól, a valódi demokrácia születéséről és a pénzügyi válság által támasztott nehézségekről. A Basta! nemzetközi szolidaritási akcióknak és civil mozgalmaknak is helyt ad hasábjain, hogy mindenki értesülhessen ezekről és vérmérséklete szerint be is kapcsolódhasson, támogathassa őket, kritizálhassa vagy szerepet vállaljon a kollektív válaszadás folyamatában.

3. *Perspektívák*

Az FNA természetesen kiterjedhet más jogokra és szolgáltatásokra is, többek között a kisgyermek, idősek és fogyatékkal élők gondozására vagy a temetkezési szolgáltatások igénybevételénél nyújtott segísége. Érdemes volna vitára bocsátani a jogi szolgáltatásokkal, illetve a szabadalmaztatással és a szellemi tulajdon védelmével kapcsolatos kérdéseket. Ezek azonban csak példák, ráadásul ezek is megvitásra, fejlesztésre, kritikára, gyakorlati kipróbálásra várnak. Nagyon fontos azonban, hogy mindezek az intézkedések az FNA kiegészítéseként valósulhatnak meg, megkönnyítve a bevezetését és elősegítve az átalakulást, más társadalmi modellek megszilárdulását. Az FNA koherens abban az értelemben, hogy a társadalom alapvető átalakítását szolgálja, miközben tartalma dinamikusan, az adott helyzethez alkalmazkodva változik. Ilyen értelemben az átalakulás eszköze is, miközben önmaga is folyamatosan alakul és fejlődik. A bevezetés ritmusa, prioritása, egyéb lehetőségei a lehető legnagyobb mértékben rugalmasak kell hogy maradjanak. Ebben látjuk a sikeres átalakulás zálogát: a gördülő tervezésben, vagyis a projekt a megvalósulás közben folyamatosan alakul. Ezért az FNA, a

Nemnövekedés felé haladás jegyében sokféle alakot ölthet és tartalommal telhet meg. Nem előre rögzített, egységes, dogmatikus előírások szerint zajlik, célja pedig a fenntartható és élhető társadalmak felépítése az adott környezetben élő emberek jellegzetességeihez alkalmazkodva.

Végül, zárásképpen álljon itt néhány példa, amelyek igazolják, hogy az átalakulás bizony már elkezdődött, és amelyek sikere új lendületet adhat az FNA szellemiségébe illeszkedő további kezdeményezések megvalósításában: Kalákakörök (LETS), kiegészítő és nem spekulatív helyi pénzek, közösség által támogatott mezőgazdaság (CSA), közösségi kertek, rövid értékesítési láncok, permakultúra, autonóm kerékpár és szerelő, illetve egyéb szolgáltatásokat és kézműves tevékenységeket végző műhelyek, FabLab.

V. Hogyan valósítható meg a Feltétel Nélküli Alapjuttatás?

Mivel ennek a jövedelmi formának a jellegzetességei a helyi lehetőségek és kényszerek függvényében, illetve az adott kultúra és szokások figyelembevételével artikulálódnak, megvalósítása többféle módon is elképzelhető. A kiindulópontok és megközelítések sokfélesége éppen úgy alapvető fontossággal bír, mint a Nemnövekedés projekt átmeneti jellege. Az átalakulás folyamata során meg kell történnie a Növekedés által gyarmatosított gondolkodásmódunk felszabadításának, ehhez pedig időre van szükség, miközben a megfelelő feltételek megléte esetén radikális reformokat kell életbe léptetni, amelyek felgyorsíthatják a változást. Példaképpen itt három lehetséges, egymást kiegészítő forgatókönyvet mutatunk be, amelyek egy bizonyos idő elteltével mégis egy irányba mutatnak. Ezzel együtt is elképzelhető, hogy az átmenet más forgatókönyv szerint valósul meg, hiszen a Nemnövekedés sokarcú, így az odavezető út sem egységes.

Lássunk most tehát három, különböző alapvetésekből – a gyakorlati megvalósításokból, a munkaidő-csökkentésből, és a Feltétel Nélküli Egzisztenciális Jövedelem bevezetéséből – kiinduló forgatókönyvet.

*Első számú forgatókönyv:
a helyi gyakorlati megvalósítások kiterjesztése*

Ez a forgatókönyv különböző helyi szintű kezdeményezésekből kiindulva valósul meg és fokozatosan ér el egy nagyobb léptéket. A kiindulópont maga is sokrétű, hiszen különböző lokális entitások az adott körülményeknek megfelelően, a saját ritmusukban kezdenek alternatív megoldások kipróbálásába.

Települések egy csoportja elhatározhatja például, hogy közszolgáltatóként működve, a szolgáltatási jog megszerzése után a víz, a gáz és az elektromos áram rendeltetésszerű felhasználása esetére ingyenességet biztosít, ugyanakkor a nem rendeltetésszerű felhasználást megadóztatja. Ezzel párhuzamosan más földrajzi területen civil kezdeményezés keretében bizonyos fokú ételkészítés-önellátás elérése érdekében helyi bioételkészítés-termelés valósulhat meg, miközben valamelyik másik közösségben lokális pénzt vezetnek be. Mindemellett akik megtehetik, egyre többen döntenek úgy, hogy lerövidítik a mun-

kaidejüket (például részmunkaidőben dolgoznak, vagy egy hosszabb periódusban szüneteltetik a munkavégzést, vagy egy pár valamelyik tagja nem dolgozik) azért, hogy energiájukat és idejüket a civil kezdeményezéseknek szentelhessék, azokat fejleszthessék és az élet más területeire is kiterjeszthessék.

Sikeres működés esetén a helyi közösségek dönthetnek úgy, hogy különböző eszközökkel – például alapanyagok, eszközök, földek rendelkezésre bocsátásával vagy a helyi pénz használatának megkönnyítése érdekében lokális védjegyek kidolgozásával – támogatják ezeket a kezdeményezéseket. Az eredeti logikát megőrizve nincs szükség arra, hogy különböző intézmények felügyeljék a közpolitika működésének helyességét, arra vigyázva, hogy az egyes tevékenységek ne távolodhasanak el eredeti célkitűzésüktől. Más közösségek akár az FNA valamilyen kezdeti verzióját is bevezethetik, egészen addig, amíg az állam ezeknek az alternatíváknak a sikerén felbuzdulva bátorítja, és amint lehetséges, nemzeti szinten is alkalmazni kezdi ezeket a megoldásokat. Ráadásul az FNA kezdeti megvalósulási formái is hozzájárulnak ahhoz, hogy a lakosság egyre jelentősebb szelete szabaduljon meg a Növekedés által beszűkített gondolkodásmódjától és lépjen ki a gazdaság- és növekedésbűvölet ördögi köréből.

Így aztán – először helyi szinten, majd a kereteket fokozatosan kiterjesztve – lépcsőről lépésre összeáll az FNA bevezetéséhez szükséges valamennyi elem, és közelebb kerülhetünk az új paradigma felé vezető átalakuláshoz.

Ez az első forgatókönyv jól mutatja, hogy az FNA egyes elemei már formálódóban vannak a gyakorlatban már megvalósult projekteken és a szép számban működő civil kezdeményezéseken keresztül. A lakosság lelkesedése azonban jelenleg nem elegendő ahhoz, hogy a politikára tartósan nyomást gyakorolva változásokat kényszerítsen ki. Ugyanakkor a pénzügyi és társadalmi válságok sora és kezelésükre kiötlött megszorító intézkedések – amelyek valódi célja a kapitalizmus életben tartása – újfajta megközelítéseket és új viselkedési mintákat váltanak ki, amelyek felgyorsíthatják az alternatívák megvalósítását és elterjesztését, így hatást gyakorolva a hatóságokra a választásokon keresztül.

Új lendületet adhatnak a 2011-ben a köztudatba került társadalmi mozgalmak is, mint ahogy ezt az „arab tavasz”, az *Indignados* vagy az *Occupy* kapcsán megtapasztalhattuk. Kisebbségi a valószínűsége ugyan, de előfordulhat, hogy a választások idején felbukkanó új politikai pártok, új javaslatok még ezeket a mozgalmakat is meghaladó eredményeket érnek el. Végül pedig a katasztrófák lehetséges következményei, illetve az azokra adott válaszok (recesszió, megszorítások, gazdasági összeomlás, ökofasizmus, rendőri erőszak, polgárháború, sőt egy esetleges harmadik világháború) is katalizátor szerepet játszhatnak. A Görögországban, Spanyolországban vagy Detroitban történtek mutatják, hogy a lakosság a recesszióval és a megszorító intézkedésekkel

szembenézve igenis léphet a választott Nemnövekedés útjára. Ott van például a „burgonyaforradalom”, vagy a Görögországban kialakított szolidáris, lokális gazdaság példája: az elkeseredett, mindenétől megfosztott lakosság magához ragadja a termelő- és gazdasági eszközöket és a gyakorlatban már működő konkrét alternatívák talaján (helyi pénzek, közösségi kertek) keres megoldásokat. Nagyon hasonló, távolról sem fájdalommentes átalakulási folyamat tapasztalható az autógyártás egykori fellegvárában, Detroitban is, ami szintén elindult a posztindusztrializmus felé.

Ezzel igazolódni látszik egyik szlogenünk igazsága: a választott Nemnövekedés és az elszenvedett recesszió konvergenciája. Mivel az elszenvedett recesszió távolról sem örömteli, csak reménykedni tudunk abban, hogy a helyét egyre inkább a választott Nemnövekedés veszi át.

Második számú forgatókönyv:

a Feltétel Nélküli Alapjuttatás előszobájaként a

Feltétel Nélküli Egzisztenciális Jövedelem bevezetése

Ez a forgatókönyv a Feltétel Nélküli Egzisztenciális Jövedelem Jövedelmi Plafonnal párosított bevezetésének politikai akaratából indul ki. Ez a javaslat számos alkalommal felbukkant már közzíták témájaként, még ha az ötlet legtöbbször rövid úton elvetésre is került. A kapitalizmus válságából adódó, egyre fokozódó kiszolgáltatottság kiváló talaja lehet egy új társadalmi rend megálmodásának és a megfelelő, határozott intézkedéseken keresztüli megvalósításának. A helyi közösségekre fog hárulni, hogy a jelenleg érvényben lévő RSA mintájára^{13*} megpróbálják bevezetni a FNEJ valamilyen helyi módozatát és a hagyományos pénz helyettesítőit. A helyi lehetőségekhez alkalmazkodva bizonyos közösségek valószínűleg előnyben fogják részesíteni egyes szolgáltatások használatának ingyenességét. Bár az euróban fizetett eredeti összeg idővel csökken, ezt a csökkenést új jogok ellensúlyozzák. Ezzel párhuzamosan egyre több, a munka kényszere alól felszabaduló állampolgár szentelheti idejét és energiáját az alternatívák gyakorlati megvalósításának, a termelés és az alternatív gazdasági rendszerek fölötti rendelkezés visszaszerzésének. Ekkor jön el az FNA elvei érvényesülésének ideje. Egymás után valósul majd meg az ingyenes hozzáférés különböző szolgáltatásokhoz, ami a lakhatáshoz, az egészségügyhöz, az oktatáshoz és továbbképzéshez való jog gyakorlati alkalmazásában ölt testet. A folyósítással kapcsolatban megjegyzendő, hogy a nem speku-

* RSA: *revenu de solidarité active* – a munkát keresőknek vagy alacsony bevételt biztosító tevékenységet végzőknek folyósított állami támogatás Franciaországban, az aktív életmódra biztatás jegyében – a ford.

latív, lokális termékekre – elsősorban élelmiszerekre – vonatkozó helyi pénzek használata még tovább csökkentheti a hagyományos pénztől, és ezáltal a pénzügyi rendszertől való függőséget. Ugyanakkor a termelés, a közszolgáltatók közreműködésével az energia- és vízgazdálkodás fölötti rendelkezés visszaszerzése által a közösségek ezeket a szolgáltatási elemeket is beépíthetik az alapjövedelembe (esetlegesen a rendeltetésszerű használat ingyenessége, és a nem rendeltetésszerű használat alapos megadóztatásának elve mellett), és így a nemzeti fizetőeszközben folyósított alapjövedelem-szelet egyre kisebb jelentőséggel fog bírni, miközben a szolgáltatások szabad használatához való jog mindenki számára méltó életfeltételeket biztosít. A megfelelő politikai szándék megléte esetén az átalakulás és a felszabadulás eszközeként bevezetett, nemzeti fizetőeszközben folyósított Feltétel Nélküli Egzisztenciális Jövedelemből kiindulva így juthatunk el az FNA-ig. A jelenlegi állapot ugyan még nem biztosít elégségesen jó feltételeket ahhoz, hogy mindenki részesülhessen egzisztenciális jövedelemben, ám meggyőződésünk, hogy ha egy kormány hajlandó volna felvetni és megszervezni a bevezetését, a társadalom aktívan részt venne a továbbfejlesztésében. Ez a forgatókönyv egy feltétel nélkül folyósított juttatásból kiindulva kiegyensúlyozott, békés átmenetet vázol fel az új gazdasági és társadalmi modell felé. Hozzá kell azonban tennünk, hogy a jelenlegi helyzetben halvány az esélye egy hasonló politikai lépés megtételének. Ráadásul ez a lépés veszélyes ugrásnak is minősülhet néhány előzetes, átmeneti intézkedés bevezetése, és főképpen a növekedésfüggő gondolkodásmód megtisztítása nélkül, hiszen társadalmunk túlságosan is a fizetett munka ideája körül szerveződik.

*Harmadik számú forgatókönyv:
a munkamegosztáson keresztül megvalósított munkaidő-csökkentés*

Munkaalapú társadalmunk a helyi munkanélküliség problémájával néz szembe. Éppen ezért az egyik legnagyobb hatású intézkedést a munkaidő csökkentése jelenti, ami lehetőséget ad a munka megosztására is. Az így felszabaduló időt egyre többen tudják politikai, vagyis közügyeknek szentelni, az alternatívák gyakorlati megvalósulásának kidolgozása, vagy már meglévőkhöz való csatlakozás által. A munkaidő csökkentése enyhíti az elidegenedést és lehetőséget ad arra, hogy átértékeljük az időhöz, másokhoz, a munkához, illetve a fogyasztáshoz fűződő kapcsolatunkat.

Fontos hangsúlyozni, hogy a fizetett munkával eltöltött idő csökkentése által felszabaduló idő nagy részét aktív tevékenységek fogják kitölteni. Így tehát az FNA bevezetése felgyorsítható, akárcsak az első forgatókönyvben, az alternatívák gyakorlati megvalósításának bizonyos eszközökkel – mint például a Jövedelmi Plafon bevezetésével – párosított kiterjesz-

tésén keresztül, amely így a Nemnövekedés társadalmi modelljeinek kialakítását eredményezheti.

Ez a forgatókönyv átvetető jellegű marad egészen addig, amíg még bőségesen áll rendelkezésre kőolaj. A kőolaj hiánya ellensúlyozható racionális intézkedésekkel, hatékonysággal (főleg a mezőgazdaságban alkalmazott új módszereknek köszönhetően) és a megújuló erőforrásokon keresztül (egyszerű, lokális, kézműves energiarendszerek). Nehéz volna azonban azt állítani, hogy mindez elegendő volna. Valószínű, hogy mindezekkel együtt is alaposan „fel kéne kötni a gatyánkat”, hogy mindazt, amit a kőolaj biztosítani tud nekünk, helyettesíteni tudjunk.

Ez a forgatókönyv tulajdonképpen az első kettő keresztvezése. Elég gyorsan csatlakozik az elsőhöz, és akárcsak a második esetében, hatalomátvétel szükséges hozzá, ám megvalósítására összességében nagyobb az esély.

A szálak összeérnek.

Zárásképpen elmondható, hogy az első forgatókönyv a konkrét, gyakorlati alternatívák formájában már elindult átalakulásra, illetve ezek társadalmi méretű kiterjesztésére és hálózatba szervezésére épül. Az átalakulási folyamat hosszú és nem is kielégítő, hiszen a hatalomba ütközik abban a pillanatban, amikor az alternatívák az érvényben lévő rendet kezdik fenyegetni.

Ezért idővel ez az átalakulás kiegészíthető a munkaidő jelentős csökkenésén alapuló harmadik forgatókönyvvel. Az így felszabaduló idő a konkrét alternatívák kiterjesztésére fordítható. Ez a harmadik forgatókönyv felgyorsítja az első által kiváltott folyamatot. Mindkettő a társadalom alapvető átalakulását és a Növekedés által beszűkített gondolkodásmódunk felszabadítását eredményezi.

Ha a csökkentett munkaidő és a megfelelően működő konkrét alternatívák, illetve alternatív gazdasági rendszerek feltételei már teljesülnek, akkor el lehet indítani a második forgatókönyvet, vagyis a Feltétel Nélküli Egzisztenciális Jövedelmet a Jövedelmi Plafon bevezetésével, illetve a bankrendszer és a pénzteremtés feletti felügyelet átvételével kiegészítve. Ez a jövedelem idővel egyre inkább függetlenebbé válna a hagyományos pénztől a hozzáférési jogok térnyerésével, és végül Feltétel Nélküli Alapjuttatássá alakulna. A Nemnövekedésben gyökerező fenntartható és élhető társadalmak felépítése így kezdődhetne el.

2. táblázat. Az FNA bevezetése

Melyik forgatókönyvet alkalmazzuk az FNA bevezetésére?					
Forgatókönyv	Leírás	Idő	Előnyök	Kockázatok	Konvergencia
1	Fokozatosan általánossá váló konkrét alternatívák.	Nagyon hosszú idő.	Már működő példák. Fokozatosság.	Fejlődése során a hatalom érdekeivel ütközik.	A három megközelítés konvergenciája elképzelhető. Az első számú elkerülhetetlen, olyan nagy szükség van a konkrét alternatívákban megtestesülő példákra és tapasztalatokra. Ám ez a forgatókönyv önmagában nem elegendő. Strukturális átalakulásra van szükség, ami átrendíti az egyes fordulópontokon.
2	A Feltétel nélküli egyszintenciális jövedelem bevezetése, ami fokozatosan FNA-vá alakul át.	Megfelelő gazdasági, társadalmi és politikai feltételek teljesülése egy ilyen mértékű reform bevezetéséhez.	Gyorsító hatás. Technikailag könnyen kivitelezhető.	A nagy ugrás: a kiigazodási fázis nehéznek bizonyulhat, amíg a Növekedés által leigázott gondolkodásmódunk, a termelési rendszer és főképpen az élelmiszer-termelés a produktivitástól függenek.	A harmadik forgatókönyv megvalósítása tűnik a legrealisabbnak és a legfokozatosabbnak. Ugyanakkor az események előrehaladtával, amikor a társadalom már kevésbé függ a munkától és ahol az átalakulás már elkezdődött, elképzelhető a FNEJ bevezetése. A Jövedelmi Plafonhoz a pénzügyi rendszer és a pénzteremtés fölötti felügyelet demokratikus átvétele is szükséges.
3	A munkaidő csökkentése a feladatok megosztásával, a felszabaduló szabadidő a konkrét alternatíváknak szentelhető, az FNA fokozatos elérése.	Meglehetősen hosszú, de felgyorsítható.	A baloldali viszonylagos konszenzusa a munkaidőcsökkentés tekintetében.	A növekedésen alapuló társadalomban és annak produktivizmusában/ konsumerizmusában rekedés, ha az átalakulás nem elég széles körben elfogadott.	

Az FNA a már folyamatban lévő átalakulás fokozatos megvalósítását támogatja. Minden egyes lépcsőfok a közvetkező lépést készíti elő, hiszen fokozatosan, mély rétegekben alakítja át a társadalmat, mind mentálisan, mind kulturálisan, mind társadalmi, politikai vagy intézményi vonatkozásaiban. Meg kell találni a demokratikus és békés átmenethez szükséges megfelelő ritmust. Nem csak egyetlen út létezik, mint ahogy a felépülő Nemnövekedésen alapuló társadalmak sem egyetlen modellt követnek.

VI. Tiltakozó hangok

A jelenlegi rendszer tudatos vagy öntudatlan támogatói, akiknek a gondolkodásmódját nyilvánvalóan leigázta a domináns megközelítés, már bevezetésük előtt kételyeket fogalmaztak meg az FNA és a Jövedelmi Plafon elveivel kapcsolatban.

A megfogalmazott ellenvetések nagy része összecseng az egzisztenciális jövedelem kapcsán elhangzottakkal, és elsősorban a finanszírozásra vonatkozó kérdésekre, a munkaerőpiac kiürülésére és a jövedelem feltétel nélküli jellegére vonatkoznak.

1. A segélyből élő tétlenkedők társadalma?

A nem munkavégzés ellenében fizetett jövedelem⁶⁰ bevezetése ellen leggyakrabban elhangzott ellenérv a munkaerőpiac kiürülése: vajon nem választja-e majd mindenki szívesebben a „tétlenkedést”, mint hogy „erő-feszítést” tegyen a közös termelésben való részvételre? Erre a felvetésre több ellenérv is megfogalmazható.

1. Több kutatás is arra az eredményre jutott, hogy egy garantált jövedelem megléte esetében (legyen szó akár egy feltétel nélküli jövedelem bevezetéséről, vagy egy havi 1000 eurós jövedelmet biztosító lottónyereményről) a legtöbben nem hagynak fel a munkavégzéssel. Ha a juttatás szegényeket, munkanélkülieket érint, a tapasztalat szerint a pénzt valamilyen munkatevékenység körülményeinek megteremtésére, például egy kisbolt nyitására fordítják, igyekeznek odébbállni a nagyvárosok nyomorult külső kerületeiből, tehát megpróbálnak méltó, önálló életbe kezdeni.

2. Azoknak is van válaszuk, akik a lakosság megosztottságából fakadó jelenségektől tartanak, nevezetesen a „produktív” munkát választók és a dolgozókon élőködő „paraziták” közötti feszültségektől. Mintha a jelenlegi produktivista rendszernek nem volna éppen elég közvetlen és közvetett költsége (externáliák)! Gondoljunk csak a tömeges munkanélküliségből származó költségre, illetve az ebből származó negatív emberi és társadalmi következményekre (mint például a diszkrimináció, szegénység, depresszió, alkoholizmus), a munka által okozott megbetegedésekre, a stresszre, a kiszolgáltatottságra (munkahelyi balesetek, antidepresszánsok), vagy a produktív társadalmi modell környezetre gyakorolt hatásaira (szennyezés, az erőforrások kimerülése), illetve az észak-dél ellentétre (a déli országok kiszípolozása az északiak által,

a népesség leggazdagabb 20%-a használja a természeti erőforrások 87%-át, harc folyik a – főként fosszilis – erőforrások feletti rendelkezés megszerzéséért), és még folytathatnánk a sort.

3. Ha tényleg mindenki felhagyja a munkájával, az nem azt bizonyítaná-e, hogy egészen eddig a munkavégzés inkább jelentett kötelezettséget, sőt kényszert, elidegenedést, mint a kiteljesedés bármilyen formáját? Ez csak egy újabb bizonyíték lenne arra, hogy alaposan újra kell gondolnunk és új alapokra kell helyeznünk a jelenlegi társadalmi berendezkedést.

4. Bár a munkával járó nehézségek egyre növekednek, az önkéntesek száma mégis nagyon jelentős Franciaországban: az önkéntes tevékenységet végzők száma ma körülbelül 12 millióra tehető.

5. Tényleg olyan nagy baj, ha csökken a gazdasági, produktív tevékenység, miközben már úgymint túl sok felesleget termelünk, és bőven a bolygó által biztosítottnál többet használunk el, miközben szükségleteink nagy része nem valóságos, csak a fogyasztói társadalom által kreált klisé?

6. A munkanélküliek száma folyamatosan növekszik és egyre kiszolgáltatottabbá teszi a kényszerű létlenséget feldolgozni nem tudó családokat.

2. Tényleg feltétel nélküli? Jogok és kötelességek...

Vannak olyanok – például egyes Növekedéstagadók is – akik kételyeket fogalmaznak meg az FNA feltételnélküliségével kapcsolatban. Az ő javaslatuk szerint jövedelemre kizárólag azok jogosultak, akik rendszeresen részt vesznek valamilyen társadalmi célú tevékenységben, valamilyen társadalmi célú szolgáltatás működtetésében. A kérdésben egyelőre nem született megegyezés, hiszen az FNA egyik legfontosabb célja, hogy hozzájáruljon a társadalom újrapolitizálásához úgy, hogy kollektíven és demokratikusan tapasztalatok gyűjtésére ad lehetőséget az FNA tartalmára és a feladatok megosztására vonatkozóan. Az átalakulás kérdése itt is központi szerepet kap: az FNA azonnali teljes körű bevezetése a társadalom alapvető reformja nélkül csúfos kudarcba fulladhat. Az FNA a társadalom változásaira reagálva alakul, és ugyanez igaz az állampolgári jogokra és feladatokra is.

Ki kell mondani, hogy az FNA feltételnélkülisége természetéből fakadóan feltételekhez kötött: kollektív döntés határozza meg tartalmát és alkalmazásának módját is. A kollektív döntéseken keresztül rögzített feltételek szerint fogalmazódik meg tehát, hogy mit is jelent az FNA. Kizárólag abban a tekintetben feltétel nélküli, hogy mindenkit megillet, születésétől a haláláig. Ráadásul, a nyitott relokalizáció logikájába illeszkedve, a helyi társadalom szövetét újraélesztve, a szolidaritás és konvivialitás jegyében a jövedelem feltételnélkülisége és egyes jellegzetességei a lokális párbeszéd során forrnak ki. A kérdés az, sikerül-e túllépni az utilitarista

emberképen, és felszabadítani gondolkodásmódunkat a Növekedés logikája által belénk plántált kliséktől.

Az FNA felveti a nehéz vagy hálátlan feladatok újra-, illetve megosztásának kérdését is. Egészen idáig ezt a kérdést elfojtották a társadalmak, és vagy rabszolgasággal, vagy gyarmatosítással, majd később a fizetett munkával, a kapitalizmus működéséhez nagyban hozzájáruló bevándorlókkal, vagy éppen a munkanélküliségtől, a kiszolgáltatottságtól való félelemmel visszaélve kezelték a helyzetet. Legelőször az egyenlőtlenek „nemnövekedése” kell hogy napirendre kerüljön. Ma nem vagyunk egyenlők a hálátlan munkák elvégzése tekintetében, éppen ezért alapvető, hogy az FNA bevezetésével újraértékeljük ezt a kérdést, mint ahogy azt is, mit termelünk és még inkább, hogy hogyan termelünk. Ennek következtében csökkenne a felesleges termékek előállítás, a termelés módja pedig a környezetkímélő módszerek javára tolna el, átalakulna a munkaeszközökhöz, az időhöz, a természethez és a többi emberhez fűződő viszonyunk.

3. Hogyan lehet finanszírozni az FNA-t?

Az FNA bevezetését sokan az álmok kategóriájába sorolják. Hogy miért? Az indok: a finanszírozhatatlanság. Azt gondolhatnánk, hogy a hitetlenkedők egyszerűen azért hozzák fel ezt az érvet, mert szeretnék elkerülni a mélyebb összefüggések, a változás értelmének, célkitűzéseinek megvitatását. A múltban a társadalmak jóval nehezebb feladatokkal is megbirkóztak már. Egyetlen példát említünk a sok közül: a francia *Ellenállás Nemzeti Tanácsa* célkitűzéseit és a megvalósítás érdekében bevezetett intézkedéseket a II. világháború után. De ha időben egy kicsit közelebb keressük, a bankok (és a pénzügyi rendszer) megmentése megmutatta, hogy az állam gyorsan mobilizálható „erőforrásokkal” rendelkezik. Pénzügyi korlátokra hivatkozni tehát éppolyan álnokság, mint a pénzteremtést⁶¹ és az adósságot⁶² körülengő hazugságok.

A megvalósítás kérdése nem a pénzügyi feltételektől függ. A javakat nyersanyagokból állítjuk elő, energia és emberi munkaerő felhasználásából. A pénz csupán a javak cseréjéhez szükséges, a pénzügyi szabályozás („pénznyomás”) pusztán technikai problémát jelent, aminek nem lenne szabad ránehezednie a társadalom politikai vagy kollektív döntéseire (éppen ellenkezőleg kellene történnie). Ráadásul az FNA alapjain épülő Nemnövekedés társadalma a termelés és a fogyasztás mérséklését szorgalmazza. Szó sincs arról, hogy pótlólagos javakra volna szükség az átmenet megvalósításához! Egyszerűen jobban kell elosztani a meglévőket. A kihívást az jelenti, hogy sikerül-e olyan körülményeket kialakítani, hogy létrejöhessen a helyi közösségek fenntarthatósága és szuverenitása. A társadalom döntését el kell fogadni és fel kell készülni a paradigmatváltásra.

Az FNA egyszerre jelent kihívást és egy olyan választást, ami mentén túlléphetünk a kapitalizmuson és kitalálhatunk abból az ökológiai zsákutcából, amelyben jelenleg vergődünk. Csak egy kis kurázi, politikai bátorság szükséges, de főképpen általános elkötelezettség a változtatni akarás iránt. A társadalom választása nem feltétlenül csak a szavazófülkében zajlik, hanem a gondolkodásmódját megváltoztatni akaró társadalom óhaján keresztül, amelyik olyan emberekből áll, akik nem akarnak többet dolgozni csak azért, hogy még többet fogyaszthassanak, viszont képesek önállóságra és tartalmas együttélésre is.

Még ha az ökonomista megközelítés szerint is vesszük szemügyre a lehetőségeket, több tanulmány (Mylondo 2012) is arra a megállapításra jutott, hogy egy mindenkire érvényes juttatás bevezetése, tehát az FNA is teljes mértékben kivitelezhető pénzügyi szempontból.

Az FNA bevezetése együtt jár az újraelosztó rendszer újraértelmezésével, megszünteti a különböző állami juttatási és segélyezési formákat, hiszen ezek éppolyan okafogyottá válnak, mint a munkahelyteremtésért vagy a munkanélküliség ellen vívott fogcsikorgató küzdelem. Ezek a juttatások beleolvadnak az FNA-ba és az eddig segélyezésre szánt összegek mind az FNA finanszírozására fordíthatók. Természetesen szükség van egy alapvető adóreformra is, például a jövedelemre kivetett progresszív adózás visszaállításával úgy, hogy bizonyos jövedelmi határ fölött az adókulcs 100%-os lenne (Jövedelmi Plafon) vagy egy fogyasztási adó bevezetésével, amely keményen büntetné a nem helyi, nem környezetbarát vagy egyéb módon káros fogyasztást (például reklám, fegyverkezés, programozott elavulás, eldobható termékek).

Mondjuk ki még egyszer: semmi sem lehetetlen, a megvalósítás minden eleme csak találékonyság kérdése, hiszen az FNA bevezetése költségvetési szempontból nem ütközik akadályba, még kevésbé a természeti, energetikai vagy gazdasági erőforrások tekintetében, hiszen egyik célkitűzése éppen az, hogy racionalizálja és fenntarthatóvá tegye az életmódunkat.

Az FNA bevezetése nem csak monetáris intézkedésként jelenik meg, de jelentős befolyást gyakorol a kellemes életkörülményeket biztosító szolgáltatásokhoz való hozzáférésre is. Ismét ki kell azonban emelni, hogy a létfenntartáshoz szükséges elemek ingyenességéhez arra van szükség, hogy a közösségek átvegyék a rendelkezést az olyan közszolgáltatások fölött, mint a víz, a gáz, az elektromos áram vagy a közlekedés.

4. Jövedelmi Plafonnal kiegészített FNA: hát a fogyasztás szabadságával mi lesz?

Az egyik legtöbbször visszatérő kritikai megjegyzés az FNA bevezetésével és főképpen a nem rendeltetésszerű használat megadóztatásával

kapcsolatban a fogyasztás szabadságának korlátozása: miért szükséges, hogy nagyon drága vagy majdnem lehetetlen legyen megfizetni egy jó-kora terepjárót, vagy repülőre szállni hétvégénként? Ezek szerint az FNA korlátozni fogja a szabadságjogokat? Ezt az ellenvetést leginkább egy élccel ütnénk el: „bárki szabadon elégethet hordónyi kőolajat ... abban az esetben, ha kifizeti a valóságos árát, vagyis ha megfelelő mértékben hozzájárul azokhoz az erőfeszítésekhez, amelyek lehetővé teszik a szükséges mennyiségű kőolaj előteremtését: a lelőhelyekért folytatott szövevényes katonai-ipari játszmákhoz, az egyre körülményesebben hozzáférhető kőolaj kitermeléséhez szükséges mindig bonyolultabbá váló technológiák fejlesztéséhez, az olyan mellékhatások kezeléséhez, mint a szennyezés, a zaj, a közlekedési dugók ... és így tovább.” Igen, a fogyasztás szabadságának ára van! Az externáliáktól hemzsegő növekedésen alapuló társadalom elhitette velünk, hogy bármit megtehetünk, miközben nem veszünk tudomást arról, hogy a féktelen fogyasztásunk mások jövőjét és életterét teszi tönkre. Az FNA bevezetésével és a nyitott relokalizáció logikája szerint valóban megkérdőjeleződik a szabad fogyasztás: vajon a mellékhatások figyelembevételével képesek vagyunk-e fenntartani a gépkocsi-társadalmat? Képesek vagyunk-e még többet és többet dolgozni, hogy mindig több olyan terméket fogyaszthassunk, amelyekre valójában semmi szükségünk sincs, és amelyek nemcsak hozzájárulnak a bolygó tönkretételéhez, de előállításuk ráadásul ember-társaink kizsákmányolását teszi szükségessé?

5. Fenyeget-e tömeges bevándorlás?

A nyugati országokban a bevándorlás a jobboldali és a szélsőjobboldali politikai erők által leginkább gerjesztett félelmek egyikévé vált. A tömeges bevándorlás valódi áldozatai maguk a bevándorlók, akik gazdasági érvektől vezérelten, a konzumerizmus hamis csillogásától elvakultan, hatalmas kockázatot vállalva elhagyják saját kultúrájukat és végül egy másik országban találják magukat kizsákmányolva, a kapitalizmus áldozataiként. Az FNA bevezetése és a felesleges fogyasztás csökkentése magával vonja az ökológiai lábnyomunk csökkentését, illetve a termelés relokalizációját, így létrejön egy értékteremtő kör, ami megszünteti a fejlődés által okozott káros posztkolonialista hatásokat: többé nem lesz szükség arra, hogy átalakítsunk és keretek közé szorítsunk más társadalmakat, hogy az erőforrásaikon élősködhessünk.

Ellenkezőleg, éppen az az elérendő cél, hogy új utakat nyissunk, mérítsünk mások tudásából és szakértelméből, illetve hogy lehetővé tegyük a lakosságnak a világon mindenhol, hogy önrendelkezővé váljon.

Nyitott relokalizációról beszélünk, hiszen sosem volt még ennyire szükség világméretű összefogásra. Minél szélesebb körű legyen az egyetértés bázisán zajló, az FNA fokozatos bevezetésével támogatott

átalakulás, hogy minden közösség lokális szinten visszaszerezhesse a rendelkezést a termelés fölött. Szakítani kell a jelenlegi fejlődés pusztító folyamatával (ami a mezőgazdaságból való elvándorlás okozója is többek között, főképpen a földek teljes kifosztásával összefüggésben), hogy meg lehessen védeni a mezőgazdasági kultúrákat és a helyi szokásokat, vagyis megteremteni annak a lehetőségét, hogy a lakosságnak ne kelljen elmenekülnie ahhoz, hogy a túlélését biztosítsa.

VI. Konklúzió: ami ma még utópiának tűnik, holnap valóság lesz.

Civilizációs válsággal nézünk farkasszemet, a gazdaság, a technotudományok és az individualizmus imádatába csavarodott kapitalista, produktivista, konzumerista társadalom által generált válságok sorozatával. A katasztrófák már el is kezdődtek az egymás után napirendre tűzött megszorító intézkedésekkel, az ökológiai összeomlással, a nyersanyagok egyre szűkösebbé válásával és a lelőhelyekért folytatott elkeseredett harcokkal. Vagy az elszenvedett recesszió, vagy a szabadon választott Nemnövekedés útja áll előttünk: a választás a miénk. Ez a két út a távoli jövőben találkozik majd, csak nem mindegy, miképpen jutunk el odáig.

Az FNA általunk javasolt bevezetése már működő kezdeményezéseken alapul. Azért igyekszünk minél többekkel megismertetni ezt a gazdaság- és társadalomformáló eszközt, mert úgy véljük, hogy olyan demokratikus átalakulást indíthat el, ami a Nemnövekedés fenntartható és élhető társadalmainak kialakításához vezet.

A Nemnövekedés forrásainak és megközelítéseinek sokszínűségéből adódóan ez az eszköz alkalmas arra, hogy a növekedés társadalmából adódó bajok legnagyobb részére gyógyírt adjon, leginkább ami az értelemmel teli élethez való visszatalálást illeti. Olyan eszközről van szó, ami egyszerre véd és segít hozzá az emberiség önállósodásához, képes visszaadni a reményt, miközben nagyon fontos kérdéseket vet fel: mit, hogyan, milyen célra termeljünk? Segít túllépni a munkakultusz örületén, ráébreszt, hogy már így is túl sokat termelünk és fogyasztunk. Véget vet annak is, hogy mindent a pénzügyi megtérülése szerint értékeljünk.

Az FNA egyúttal az átalakulás eszköze, ami maga is alakul a társadalom fejlődésével és a gondolkodásmódunk felszabadulásával együtt. Egyes elemei helyenként már működésnek is indultak, bevezetése több szinten zajlik és fog zajlani. Az átalakulás megfelelő ritmusának rendkívüli jelentősége van, mint ahogyan a folyamatot felgyorsító egyes intézkedéseknek is. A folyamat gördülő tervezéssel zajlik, miközben megtanulunk egyre szabadabban gondolkodni. Még a katasztrófáknak is megvan a maga pedagógiai szerepe, bár reményeink szerint bekövetkezésük a lehető legkisebb mértékben fog megvalósulni.

Az FNA új értelemmel tölti meg a szabadság szót: szabadságot jelent a tárgyakkal kapcsolatban, amelyek jelenleg a boldogság délibábjaként függőségben tartanak bennünket, az egyéni szabadságot jelenti, hogy végre megkereshetjük, milyen tevékenységben találjuk meg a tudásunk-

nak és képességeinknek megfelelő, a társadalom számára is hasznos kiteljesedést, a kollektív élet szabadságát, az együttlétét, a politikai szabadságot, egy lépéssel távolabb lépve a jelenlegi rendszertől – mind az anyagi feltételek, mind a politikai filozófia tekintetében –, végre a képzeletünkre hagyatkozhatunk, hogy a Nemnövekedés számunkra élhető és boldog társadalmát megálmodjuk, végül pedig annak a szabadságát, hogy szembenézzünk a ránk leselkedő válságokkal, tudva azt, hogy minden problémának van megoldása, hacsak nem akarunk készakarva szemet hunyni felettük. A társadalom újrapolitizálásával és a politika társadalomközelivé tételével az életünk autonómmá válik és megvalósulhat az önrendelkezés.

A testvériség érzése a szolidaritás újratanulásán keresztül ismét elfoglalja a helyét a társadalomban, nem csak jelmondat szintjén lesz jelen, szakít a kapitalizmus művi világával, ami atomizálja az egyént és semmilyen más szabadságot nem hagy számára, mint hogy a szupermarketek polcán két márka közül választhasson.

Az egyenlőség is visszakapja eredeti értékét azzal, hogy hátat fordítunk a mértéktelenség ostoba infantilizmusának, és a mértékletességen túl ügyelünk a méltányos elosztásra is. Józan társadalmi modellt rajzolunk, ami mértékletes, de kiegyensúlyozott életet biztosít mindenkinek, ami távolról sem hasonlít az egyes politikai pártok által a „jó” szegényeknek osztogatott alamizsnára.

A társadalmi válság kezelésére mélyreható változásokat kell eszközölni. Minden egyes stratégia, út, megközelítés, ami erre törekszik, kiegészíti egymást. El kell vetni a kritikai szemlélet, a gondolkodás, a reflexió, a tapasztalatszerzés, a kísérletezés, a tervek és a javaslatok magját, aztán pedig reménykedni kell, hogy amikor eljött az idő, ezek a magok kihajtanak.

Ezzel a kiáltvánnyal javaslatokat kívánunk bemutatni, megrajzolni az átalakulás lehetséges útjait, hogy kialakulhasson egy konstruktív vita arról, milyen is lehet a Nemnövekedés. Ez a könyv, akárcsak más kiadványok, egy állomást képvisel, vitákon, reflexiókon és tapasztalatokon keresztül forrott ki, olyan benyomásokból, amelyeket az elmúlt években a Nemnövekedés mozgalom keretein belül gyűjtöttünk

Reméljük, hogy sikerült egy olyan kiindulópontot kijelölni, ahonnan a különböző megközelítések tiszteletben tartása mellett együtt indulhatunk el a demokratikus és békés átalakulás, a fenntartható és élhető Nemnövekedés felé.

Köszönetnyilvánítás

Serge Latouche, Paul Ariès, Jacques Grinevald, Thomas Avenel, Noémie Candiago, Marie-Caroline Cheminot, Adrien Despoisse, Cynthia Ducau, Gaidig Evenou, Gwendal Evenou, Philippe Huet, Joop Zoetemelk, Daniel Liegey, Géraldine Liegey, Oriane Milekic-Veillot, François Mavré, Anne-Laure Pailloux, Anne Rossignol, Françoise Stocker, Séverine Suster, Szabó Rebeka, Balogh-Sárközy Zsuzsanna és Lugosi Győző.

Illetve a PPLD, az AdOC, a MOC, a Research&Degrowth, az Entropia, a Collectif parisien pour la Décroissance, a ChOC, a l'AlterTour, a CsigaHaz és a l'Ekotopia bike tour, a collectif Yvelines-Décroissance munkatársainak, barátainknak.

Weboldalak

További linkek, cikkek, szövegek, videók, a könyvvel kapcsolatos viták, beszélgetések a www.projet-decroissance.net oldalon található.

Ezenkívül ajánljuk még:

- a Nemnövekedés Párt honlapját: <http://www.partipourladecroissance.net/>
- a Növekedéstagadó mozgalom honlapját: <http://www.les-oc.info>
- a Research&Degrowth honlapját: <http://www.degrowth.org/>
- az *Entropia* folyóirat honlapját: <http://www.entropia-la-revue.org/>
- a Magyar Nemnövekedés honlapját: www.lmv.hu/nemnovekedes
- a Cyclomania bicikliműhely honlapját: www.cyclomania.org.

Glosszárium

Antinövekedés: A növekedés elé helyezett fosztóképzővel létrehozott kifejezés egy olyan társadalom leírására szolgál, amelyik nem akarja mániákusan a végtelenségig növelni a termelést. Az ateizmus logikájához hasonlóan arra biztat, hogy szakítsunk a véges világban megvalósuló végtelen növekedés hiedelmével.

Átalakulás: Mind a gondolkodásmód, mind a cselekvési modellek átalakulásának időszaka, amelyekkel választ próbálunk adni a környezeti, társadalmi és kulturális kihívásokra, így lerakva egy fenntartható és élhető társadalmi modell alapjait.

Autonómia: Cornélius Castoriadis demokrácia fogalmának központi eleme. Olyan állampolgárok jellemzője, akik képesek saját maguk meg-

határozni a törvényeiket, a kívülről elrendelt törvényeknek való engedelmeskedés ellenpontjaként.

Entrópia: Egy rendszer rendezetlenségi foka. Az entrópia a földi rendszerben folyamatosan nő.

Fejlődés: Arra a fejlődési koncepcióra utal, aminek jegyében a nyugati országok felhatalmazva érzik magukat a megítélésük szerint a fejlődés alacsonyabb fokán álló, „fejlődő”-nek nevezett országok gyarmatosítására, rájuk kényszerítve saját világméretűket és növekedésfüggő gondolatvilágukat.

Haladás: Bár a lexikon a „civilizáció fejlődése”-ként definiálva pozitív színezetet ad ennek a kifejezésnek, mégis kétségeink támadhatnak, ha közelebbről megvizsgáljuk a hozzá kapcsolódó gondolati kört: a haladás eszerint ugyanis az az örvendetes változás, ami ellen nem érdemes hadakozni, hiszen ez vezet el a társadalmat a ragyogó jövőbe. Márpedig sok esetben felesleges, vagy akár kártékony technológiák alkalmazása fölött is szemet hunyunk ennek nevében, elpazaroljuk erőforrásainkat és tönkretesszük a környezetet.

Hübrisz: Mértéktelenségként fordítható görög fogalom. A szenvedélyek, és leginkább a gőg által táplált viselkedés.

Konkrét alternatívák, gyakorlati megvalósítások: Olyan közösségi kezdeményezések, amelyek a kapitalista rendszertől elszakadva, környezetvédelmi, szociális és humánus szempontokat előtérbe helyezve új életmódmodellek kidolgozásával kísérleteznek. Az átalakulás konkrét alkalmazásait képviselik, emellett jó példával járnak elől.

Konvivialitás (tartalmas társas együttlét): Ivan Illich konviviálisnak nevezi azt a társadalmat, amelyikben a modern technológiák nem a rendszer kiváltságosait, hanem a politikailag egymástól függő egyéneket szolgálják autonómiájuk és kreativitásuk biztosítása érdekében.

Megagápezet: Egy olyan társadalmi berendezkedés metaforája, ahol a technika kicsúszik a társadalom felügyelete alól és önmagáért valóvá válik. Az ember szolgálja a gépet, ahelyett, hogy a gép szolgált volna az ember.

Programozott elavulás: A francia Környezetvédelmi és Energiagazdálkodási Ügynökség (ADEME) definíciója szerint azt az eljárást jelenti, amelynek során a gyártó tudatosan lerövidíti a termék élettartamát, pedig a technológia hosszabb élettartamot is lehetővé tenne.

Olajhozamcsúcs (peak oil), Hubbert-féle csúcsmélet: A kőolaj kitermelésének időbeli tetőzéséről szóló elmélet, ami meghatározza azt a pillanatot, amikor a kőolajkutat, egy régió, vagy a teljes Föld kőolaj-kitermelése eléri a csúcspontot. Ezt követően a kőolajkészletek kimerülésnek indulnak, a kitermelés pedig csökken.

Ökonicizmus: Az ökonicizmus doktrínája a gazdaságot központi szerepbe helyezi, míg az embert másodrendűnek, *homo economicus*-nak tekinti. Megközelítése szerint a gazdaság a fizika szabályaihoz hasonló természetes, meghaladhatatlan törvényeknek engedelmeskedik.

Paradigma: Világértelmezés, meghatározott alapon nyugvó koherens modell. A gondolkodásmód egyfajta kerete, az ezen belül elfogadott, más paradigmákban elfogadottaktól különböző szabályszerűségeket nem kérdőjelezi meg senki.

Posztindusztrializmus: Olyan rendszer, amely túllép az első ipari forradalom óta érvényben lévő ipari korszakokon és ahol többé már nem az ipar a társadalom szervezésének meghatározó eleme.

Recesszió: A gazdasági recesszió egy ország gazdasági növekedésének lassulását jelenti. A GDP egy éven keresztül fennálló csökkenésén keresztül jelentkezik. A recesszió véletlenül sem összekeverendő a Nemnövekedéssel, hiszen az első egy elszenvedett, míg a második szabadon választott folyamat.

Rendeltetészerű és nem rendeltetészerű használat: Valamely technológia vagy szolgáltatás használatára vonatkozik, attól függően hogy szükségesnek és mértékletesnek vagy túlzónak minősül-e.

Technoszcientizmus: Az a hit, hogy az ember a megfelelő eszközökkel uralni képes a természetet. Így a tudományos és technológiai fejlődés következtében keletkező ökológiai és energetikai válság megoldható anélkül, hogy a jelenlegi életformánkon változtatni kellene. Eszerint a gondolkodásmód szerint nem megoldhatatlan a radioaktív hulladékok problémája sem, csak meg kell várni, amíg a tudomány megoldást talál rá.

Utópia: Egy ideális társadalom képe, ami célként lebeg a szemünk előtt, bár elérni sosem tudjuk.

Bibliográfia

- Arendt, Hannah 1991 (1963): *Eichmann à Jérusalem*. Párizs, Gallimard
- Ariès, Paul 2005: *Décroissance ou Barbarie*. Villeurbanne, Editions Golias
- Ariès, Paul 2011 (szerk.): *Décroissance ou récession: Pour une décroissance de gauche*. Lyon, Editions Parangon
- Bayon, Denis – Flipo, Fabrice – Schneider, François 2010: *La décroissance. Dix questions pour comprendre et débattre*. Párizs, Editions La Découverte
- Caillé, Alain – Latouche, Serge – Humbert, Marc – Viveret, Patrick 2011: *De la convivialité. Dialogues sur la société conviviale à venir*. Párizs, Editions La Découverte
- Castoriadis, Cornelius 1985: Reflections on "rationality" and "development". *Thesis*, 10/11, 18–35.
- Cochet, Yves 2005: *Pétrole apocalypse*. Párizs, Editions Fayard.
- Dupuy, Jean-Pierre 2009: Du temps de la guerre au temps de la paix. Prémisses d'un pacifisme éclairé. In Jean-Pierre Dupuy: *Dans l'œil du cyclone*. Colloque de Cerisy, Párizs, Carnets Nord
- Illich, Ivan 1971: *Némésis médicale*. Párizs, Editions Le Seuil
- Illich, Ivan 1971: *Une société sans école*. Párizs, Editions Le Seuil
- Illich, Ivan 1973: *La Convivialité*. Párizs, Editions Le Seuil
- Illich, Ivan 1974: *Energie équitée*. Párizs, Editions Le Seuil

- Duverger, Timothée 2011: *La décroissance, une idée pour demain*. Párizs, Editions Sang de la Terre, 2011
- Ellul, Jacques 1977: *Le système technicien*. Párizs, Editions Calman-Lévy; új kiadás: Párizs, Le Cherche Midi, 2004
- Georgescu-Roegen, Nicholas 1979: *Demain la décroissance*. Présentation et traduction de Jacques Grinevald et Ivo Rens. Párizs, Éditions Sang de la terre
- Gorz, André 1975: *Ecologie et Politique*. Párizs, Editions Le Seuil
- Gorz, André 1988: *Métamorphoses du travail, Quête du sens, Critique de la raison économique*. Párizs, Editions Galilée
- Gorz, André 2007: Crise mondiale, décroissance et sortie du capitalisme. *Entropia*, 2, 51–59. Lausanne, Editions Pierre-Marcel Favre
- Gras, Alain 2003: *Fragilité de la puissance: se libérer de l'emprise de la technologie*. Párizs, Editions Fayard
- Jackson, Tim 2009: *Prosperity without Growth. Economics for a Finite Planet*. London – New York, Earthscan
- Grinevald, Jacques 2006: Histoire d'un mot. Sur l'origine historique de l'emploi du mot décroissance. *Entropia*, 1, 185–188.
- Grinevald, Jacques 2012: Le concept d'Anthropocène, son contexte historique et scientifique. *Entropia*, 12, 22–38.
- Heinberg, Richard 2008: *Pétrole, la fête est finie*. Collection Résistance. Plogastel Saint-Germain, Editions Demi-Lune
- Heinberg, Richard 2011: *La Fin de la croissance*. Collection Résistance. Plogastel Saint-Germain, Editions Demi-Lune
- Holloway, John 2002: *Change the World Without Taking Power: The Meaning of Revolution Today*. London, Pluto Press
- Hopkins, Rob 2008: *The Transition Handbook: from oil dependency to local resilience*. Cambridge, Green Books
- Hopkins, Rob 2010: *Manuel de Transition – de la dépendance au pétrole à la résilience locale*, Párizs, Montreal, Les Editions Ecosociété
- Kallis, Giorgos 2011: In defence of degrowth. *Ecological Economics*, 70, 873–880.
- Kempf, Hervé 2007: *Comment les riches détruisent la planète*. Párizs, Editions Seuil
- Kempf, Hervé 2008: *Pour sauver la planète, sortez du capitalisme*. Párizs, Editions Seuil
- Kempf, Hervé 2010: *L'oligarchie ça suffit, vive la démocratie*. Párizs, Editions Seuil
- Latouche, Serge 1989: *L'occidentalisation du monde. Essai sur la signification, la portée et les limites de l'uniformisation planétaire*. Párizs, Editions La Découverte, réédition 2008
- Latouche, Serge 1995: *La Mégamachine: raison scientifique, raison économique et mythes du progrès*. Párizs, Editions La Découverte
- Latouche, Serge 2003: *Décoloniser l'imaginaire: la pensée créative contre l'économie de l'absurde*. Lyon, Editions Parangon
- Latouche, Serge 2004: *Survivre au développement*. Párizs, Editions Mille et une nuits
- Latouche, Serge 2006: *Le pari de la décroissance*. Párizs, Editions Fayard
- Lietaert, Matthieu: *L'Imagination au pouvoir: Petit traité de Décroissance dans votre quartier* (megjelenés alatt)
- Lucot, Pierre – Pasquinet, Jean-Luc 2012: *Nucléaire, Arrêt immédiat. Pourquoi, comment? Le scénario qui refuse la catastrophe*. Párizs, Editions Golias
- Martínez-Alier, J. – Pascual, U. – Vivien, F. – Zaccai, E. 2010: Sustainable degrowth: Mapping the context, criticisms and future prospects of an emergent paradigm. *Ecological Economics*, 69, 1741–1747.

- Michel, Louise 1886: *Mémoires*. Párizs, Editions la Découverte (réédition 2002)
- Mylondo, Baptiste 2010: *Un Revenu pour tous*. Párizs, Les Editions Utopia
- Mylondo, Baptiste 2012: *Pour un revenu sans condition: garantir l'accès aux biens et services essentiels*. Párizs, Editions Utopia.
- Partant, François 1982: *La fin du développement, naissance d'une alternative*, Párizs, Édition La Découverte; új kiadás: Actes Sud, 1997
- Polanyi, Karl 1983 (1957): *La Grande Transformation. Aux origines politiques et économiques de notre temps*. Párizs, Editions Gallimard
- Rahnema, Majid 2003: *Quand la misère chasse la pauvreté*. Párizs, Editions Fayard/Acte Sud
- Sachs, Wolfgang – Esteva, Gustavo 1996: *Des ruines du développement*. Montréal, Editions Ecosociété; új kiadás: Párizs, Le Serpent à Plumes, 2003
- Schumacher, Ernst Friedrich 1979 [1973]: *Small is beautiful. Une société à la mesure de l'homme*. Collection Points. Párizs, Editions du Seuil,
- UNESCO 2003: *Défaire le développement, Refaire le monde*. Lyon, Editions Parangon
- Vieille, Blanchard Elodie 2011: *Les Limites à la croissance dans un monde global – modélisations, prospectives, réfutations*, thèse de doctorat, Párizs, Ecole des Hautes Etudes en Sciences

Filmográfia

- Simplicité volontaire et Décroissance*. 2007, Jean-Claude Decourt
- Hommage à Nicholas Georgescu-Roegen*. 2008, Vincent Liegey és Jacques Grinevald dokumentumfilmje
- Sous les pavés la terre*. 2009, Thierry Kruger és Pablo Girault
- 10 filmre vett beszélgetés a Nemnövekedés jobb megértése céljából*. 2011, Vincent Moreau és Vincent Liegey

Jegyzetek

- ¹ A francia DIA (Dotation Inconditionnelle d'Autonomie) betűszó utolsó eleme, az „autonómia” Cornelius Castoriadis demokráciának szentelt munkáira utal. Semmiképpen nem összekeverendő az egyén pénzügyi önállóságával! Castoriadis számára egy autonóm állampolgár képes „önmagára alkalmazni a saját törvényeit”. (Az autonómia a magyar terminológiában közvetlenül nem jelenik meg – a ford.)
- ² A francia DIA betűszó első eleme, a „dotation”, ami a magyar fordításban általában jövedelemként szerepel, Michel Lepasant-tól és Annie Vitale-tól származik, később pedig átvette a Növekedéstagadók Egyesülete, illetve a Konvergencia-platform is: <http://www.lesoc.info/2010/09/dotationinconditionnelle-dautonomie/>.
- ³ Kezdetben *megengedett* legnagyobb jövedelemről beszéltünk, de később ez Michel Lepasant indítványára *elfogadhatóra* módosult.
- ⁴ Különbséget kell tennünk a kisbetűs gazdasági növekedés fogalma, és a gondolkodásmódban ehhez kapcsolódó nagybetűs Növekedés között, ami a növekedésbe vetett vallásos hitet jelenti.
- ⁵ Hasonlóképpen különbséget kell tenni a nagybetűs, szlogenszerű, új paradigmát, politikai mozgalmat és gondolkodásmódot megtestesítő Nemnövekedés,

és a kisbetűs szó között, ami az egyenlőtlenségek illetve az ökológiai lábnyom nemnövekedését, tehát csökkenését jelenti.

- ⁶ Támogatunk minden reklámellenes kezdeményezést, mint például: *Casseurs de pub* (reklámrombolók) (www.casseursdepub.org/), *Les déboulonneurs* (<http://www.deboulonneurs.org/>), *Résistance à l'agression publicitaire* (<http://antipub.org/>) stb.
- ⁷ Lásd még Heinberg 2011; <http://postcarbon.org>.
- ⁸ Lásd főképpen Lydia et Claude Bourguignon munkáiban: <http://www.lams-21.com/>.
- ⁹ A radikalitást itt a „gyökerénél megragadni a problémát” értelemben használjuk.
- ¹⁰ *Quand la Décroissance décolonise le monde académique*, Vincent Liegey, 2011 június: <http://www.partipourladecroissance.net/?p=6675>.
- ¹¹ Lásd a Research & Degrowth oldalát: <http://www.degrowth.eu>.
- ¹² *Voir Venise et décroître!* Vincent Liegey -<http://www.partipourladecroissance.net/?p=7697>.
- ¹³ Lásd a *Le Monde*-ban megjelent cikket, *Objecteur de croissance*, mars 2010 <http://www.reporterre.net/spip.php?article1046>.
- ¹⁴ *Décroissance: mais c'est quoi ce mot repoussoir*, a PPLD közleménye: <http://www.partipourladecroissance.net/?p=4764>; Michel Lepasant: <http://confluences.ouvaton.org/decroissant-oc/>
MpOC: http://objecteursdecroissance.be/IMG/doc/brochuremotnegatifrelu_1_.doc.
- ¹⁵ Ennek a kezdeményezésnek az a célja, hogy a helyi erőforrásokat ne termelhesék ki külföldi befektetők. Lásd még az Utopia kiadványát: <http://www.reporterre.net/spip.php?article1292>.
- ¹⁶ A franciaországi mozgalom részletesebb leírása megtalálható: *Généalogie des mouvements politiques de la Décroissance en France* – <http://www.partipourladecroissance.net/?p=4819>.
- ¹⁷ A PPLD a Nemnövekedés eszmerendszerének talaján járul hozzá egy új politikai mozgalom kialakításához. Szövegek, kiáltványok, könyvek publikációjával és különböző eseményeken, megmozdulásokon való részvétellel igyekszik előmozdítani a Nemnövekedés megvalósulását. Olyan stratégiai irányokat próbál kijelölni, amelyek mentén kialakíthatunk abból a zsákutcából, amelybe a Növekedés társadalma sodort bennünket. A Nemnövekedéssel kapcsolatos konstruktív viták és beszélgetések elindításának ösztönzése érdekében a párt igyekszik minél inkább „láthatóvá” tenni, vagyis a köztudatban tartani a Nemnövekedés gondolatait, amelyekben segítségére van honlapja, illetve különböző más kommunikációs eszközök is. Továbbá – a láthatóság logikája mentén – a párt részt vesz a választásokon és a kollektív kampányokban, harcokban.
- ¹⁸ <http://les-oc.info/blog/2009/07/29/3-pieds/> és <http://confluences.ouvaton.org/la-strategie-de-lescargot/>.
- ¹⁹ A platform feladata a konszenzusteremtés a mozgalom keretein belül, a 2012-es kampánymegjelenésről további információk: <http://www.partipourladecroissance.net/?p=6122>.
- ²⁰ Michel Lepasant szójátéka az az „utópia” és az „út” szavakból, amit a konvergenciaplatform is átvett.
- ²¹ Megemlíthető még két másik megközelítés is: Paul Ariès három útja vagy eljárása (egyéni, kollektív és politikai) és a Michel Lepasant által bevezetett három politikai pillér (látványosság, kísérletezés és projekt), amit a konvergenciaplatform is átvett.

- ²² A nem hagyományos részvétel a választásokon azt jelenti, hogy a választások apropóján a Nemnövekedés bekerülhet a politikai közbeszédbe akkor is, ha nem cél a választási győzelem. Ráadásul a növekedéstagadók számára lehetőséget ad a találkozásra, étellel tölti meg a helyi szervezeteket. Ez a stratégia megvéd a választási csapdától: a pénzügyi támogatásra és jelöltállításra jogosító, megfelelő mennyiségű szavazat elérése nem léphet elő elsőrendű céllá, aminek érdekében a párt megváltoztatja az általa képviselt eszméket. A Növekedéstagadók nem utasítják el a jelöltséget, hiszen ez lehetőséget ad a konkrét alternatívák lokális szintű kipróbálására, ám ragaszkodnak a nem hagyományos részvétel fent leírt elveihez.
- ²³ *Dans notre démarche à la fois de convergence des gauches autour de l'anti-productivisme* a 2012-es választások után megjelent kiadványunkban: *Campagnes Décroissance 2012: tout reste à faire!* – <http://www.partipourladecroissance.net/?p=7437>.
- ²⁴ Vincent Liegey (társ szerzőkkel): *La Décroissance sera-t-elle autoritaire? La Décroissance sera démocratique ou ne sera pas!* *Journal La Décroissance*, 2010. november, n°74 – <http://www.partipourladecroissance.net/?p=5008>.
- ²⁵ Thomas Paine: *Les droits de l'homme*, Nancy/Párizs, Presses universitaires de Nancy/Ligue des Droits de l'Homme, 1991 (első kiadás: 1792), 287. és uő: *La justice agraire*, 1797.
- ²⁶ Lásd a svájci *Moins!* folyóiratban 2012 novemberében megjelent cikket: Vincent Liegey, Christophe Ondet, Anisabel Veillot et Stéphane Madelaine: *Revenu Inconditionnel d'Existence ou Dotation Inconditionnelle d'Autonomie?* – <http://www.partipourladecroissance.net/?p=7658>.
- ²⁷ Nantes városától nyugatra a francia kormány repülőteret akar építeni, amely ellen erős civil tiltakozás bontakozott ki: hatalmas tüntetések, helyszíni táborok váltották egymást. Számos tiltakozó a területre költözött, és az autonómia, illetve a közvetlen demokrácia elvein működő közösséget hoztak létre.
- ²⁸ Idézi Jean Gadrey: *Quand les écarts de revenus furent enfin plafonnés* – http://www.laviedesidees.fr/IMG/pdf/20111026_ecarts-de-revenu-en-2112.pdf.
- ²⁹ Thorstein Veblen *Théorie de la classe de loisirs* (1899), idézi Hervé Kempf 2007
- ³⁰ *Une lecture Décroissante du vote pour l'extrême droite: le symbole de l'échec d'un modèle de civilisation?* a PPLD kiadványa, 2012. május – <http://www.partipourladecroissance.net/?p=7273>.
- ³¹ A „travail” (munka) szó etimológiájához: az ófrancia *travail* szóból, amelynek jelentése: „fájdalom, szenvedés” (XII. század) és a latin *tripálumból* („három deszkából ácsolt kánpad”) származtatható.
- ³² Ebből egyre nagyobb számban születnek civil engedetlenségi mozgalmak, amikor az alkalmazottak visszautasítják olyan utasítások végrehajtását, amelyek pontosan a közszolgáltatás ellentétét testesítik meg (a témáról lásd bővebben a „Là-bas si j'y suis” című kiváló rádióműsort: <http://w3.la-bas.org/spip.php?article506>). Ugyanez a folyamat zajlott le azoknak a mérnököknek az esetében, akik visszautasították a *tervezett elavulást*, és nem voltak hajlandók kizárólag a gazdaság működtetésének érdekében tárgyakat tervezni.
- ³³ Lásd az AC 2012 májusában megjelent *Munkanéküliség!* címet viselő kiadványát, <http://www.partipourladecroissance.net/?p=7284>.
- ³⁴ *La Décroissance et les retraites: le pas de côté!*, a PPLD 2010. októberi kiadványa <http://www.partipourladecroissance.net/?p=4941>.

- ³⁵ *Et aussi Retraites: participer au combat & aller plus loin*, a PPLD 2010. októberi kiadványa <http://www.partipourladecroissance.net/?p=5085>; *Les retraites: soutenir le mouvement, et après?*, egy növekedéstagadó levele, <http://www.partipourladecroissance.net/?p=5038>.
- ³⁶ Serge Latouche által adott kapitalizmus-definíció: „a technostruktúrával összefonódott megagépezet felügyelete alatt álló, világméretűvé duzzadt piac”.
- ³⁶ Paul Lafarge: *Le droit à la paresse*. Párizs, Mille et une nuits 1994 (1880).
- ³⁷ Polányi Károly *A nagy átalakulásban* ír a piacgazdaság történetéről és társadalmi konstrukciójáról.
- ³⁸ A szöveget a *Z'indigné*s publikálta *Az 1700 eurós minimáljövedelem valójában nem is olyan jó ötlet!* címmel, Thomas Avenel, Frederic Denise, Vincent Liegey, Stéphane Madelaine, Christophe Ondet et Anisabel Veillot – <http://www.partipourladecroissance.net/?p=7654>.
- ³⁹ „Ökonomicizmus”-on a gazdaság-vallást értjük, ami nemcsak megfosztott bennünket az autonómiánktól, de *Homo oeconomicus*t faragott belőlünk, vagyis csakis önmagunkra figyelő individuumokat, akiknek a világ nem más, mint a saját érdekeik kielégítését szolgáló eszköz. Az ökonomicizmus kritikájáról bővebben lásd többek között Serge Latouche írásait.
- ⁴⁰ A fogyasztási csúcs azt a pillanatot jelenti, ahol a világ nem megújuló erőforrásokból származó összes termelése eléri a felső határát, és amitől fogva visszafordíthatatlan csökkenésbe kezd az erőforrások kimerülése okán. Ez a jelenség valamennyi nem megújuló erőforrást érint, legyen szó fosszilis energiáról (mint a kőolaj, a gáz, vagy a szén) vagy a fémekről (például uránium, réz, vas).
- ⁴¹ Crise de le dette: le plan B est dans l'objection de croissance (Adósságválság: a B terv a növekedéstagadás): <http://www.partipourladecroissance.net/?p=6444>.
- ⁴² Utalás Nicholas Georgescu-Roegen: „*enjoyement of life*” kifejezésére.
- ⁴³ Utalás a Louvain-La-Neuve-ben tartott 2010. májusi *Territorium és Növekedés* című konferencia során elhangzottakra: <http://www.partipourladecroissance.net/?p=4633>.
- ⁴⁴ Utalás Hannah Arendt koncepciójára az 1963-ban megjelent *Eichmann Jeruzsálemben* című műben; Budapest, Osiris Kiadó, 2000.
- ⁴⁵ *Reziliencia*: az átalakuló városok mozgalom kapcsán gyakran elhangzó koncepció. A társadalom ellenálló képességét jelenti, hogy mennyiben képes szembenézni az eljövendő válságokkal, például felkészülni az olajhozamcsúcs bekövetkezésére az energetikai függetlenség megteremtésével – <http://villesentransition.net/>.
- ⁴⁶ *Stop à la voiture!* Christophe Ondet, <http://www.partipourladecroissance.net/?p=3303>.
- ⁴⁷ Lásd például a 2010-es regionális választások kampányára készült írásokat: <http://www.partipourladecroissance.net/?p=7511>.
- ⁴⁸ A preferandum olyan szavazási rendszer, ahol a szavazók sorrendbe rendezik a választási lehetőségeket, minden lehetőséget egy bizonyos pontszámmal lát el.
- ⁴⁹ *La démocratie réelle c'est la Décroissance!* a PPLD kiadványa – <http://www.partipourladecroissance.net/?p=6204>
- ⁵⁰ A média gyakran egyszerűen Európaként emlegeti az Európai Uniót, amivel végső soron összekeveri a földrajzi egységet a gazdasági konstrukcióval. Ez utóbbi már teljesen rátelepedett ez előző jelentésre!
- ⁵¹ Ez azzal magyarázható, hogy bár a II. világháború után Európa népei távolról sem voltak készek az együttműködésre, az akkori elit egyfajta pacifista logiká-

val elhatározta, hogy közelebb hozza egymáshoz az országokat. Ez főképpen Németországra és Franciaországra igaz. Ebben a szellemben indul a „30 dicsőséges év” történelmi zárójele, aminek során a gazdasági fejlődés rögeszméje teljesen beivódott a tudatunkba. Természetesen az európai konstrukciónak a gazdaság volt a fő vezérfonala, és fokozatosan belesodródott egyfajta előremenekülésbe, illetve egy egyre aggasztóbb mértékű növekedésfüggőségbe.

⁵² Utalás Jean-Pierre Dupuy gondolataira: *Du temps de la guerre au temps de la paix. Prémises d'un pacifisme éclairé*. In Dupuy 2009.

⁵³ Lásd többek között Jean Ziegler: *Les spéculateurs devraient être jugés pour crime contre l'humanité* – <http://www.bastamag.net/article1995.html>.

⁵⁴ Lásd még: *Décroissance et démographie?* – <http://www.partipourladecroissance.net/?p=7386>.

⁵⁵ Lásd Olivier de Schutter, az ENSZ táplálkozásügyi különmegbízottjának munkáit.

⁵⁶ Lásd számos, már létező kezdeményezés példáját, például *Au camping de la bidouille*, Owni, OpheliaNoor – <http://owni.fr/2012/08/24/au-camping-diy-bidouille-hackers-utopie-decroissance-obsolence-fab-lab/>.

⁵⁷ Jean-Pierre Dupuis a svájci *L'Hebdo* magazinnak adott interjújában, http://www.hebdo.ch/jeanpierre_dupuy_nous_ne_croyons_pas_ce_que 39253.html.

Tegyük hozzá, hogy Ivan Illich és J. P. Dupuy megközelítésében a gépkocsihasználat kritikáján túlmenően ez a példa abszurdításán keresztül a pusztán számszerűsítő logika lehetetlenségének bemutatására is hivatott.

⁵⁸ <http://www.cittaslow.org>, vagy lásd még a slow movement, slow food mozgalmakat.

⁵⁹ Bővebben lásd: *Alerte à Babylone*, <http://www.partipourladecroissance.net/?p=128>.

⁶⁰ Ugyanez a kritika gyakran elhangzik a Feltétel Nélküli Egzisztenciális Jövedelemmel kapcsolatban és Baptiste Mylondo ezekre adott válasza ugyancsak figyelemre méltó. Az ebben bemutatott érvek érvényesek és alkalmazhatók az FNA-ra is.

⁶¹ Lásd például *L'argent Dette*, de Paul Grignon: <http://www.partipourladecroissance.net/?p=131>.

⁶² Lásd többek között a harmadik világ adósságainak eltörléséért harcoló bizottság (CADTM) elemzéseit – <http://cadtm.org/>.

